

ERB Rijec

broj 47
travanj
2015.

hkz
wiesbaden

glasnik hrvatske kulturne zajednice wiesbaden

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT WIESBADEN

*XXV Sabor
kulturne zajednice*

*Odras strane
kulture u
hrvatskoj književnosti*

*Kronotop hrvatskog
performansa*

Rijeka wird zur Fiume

*Nastava hrvatskog
jezika*

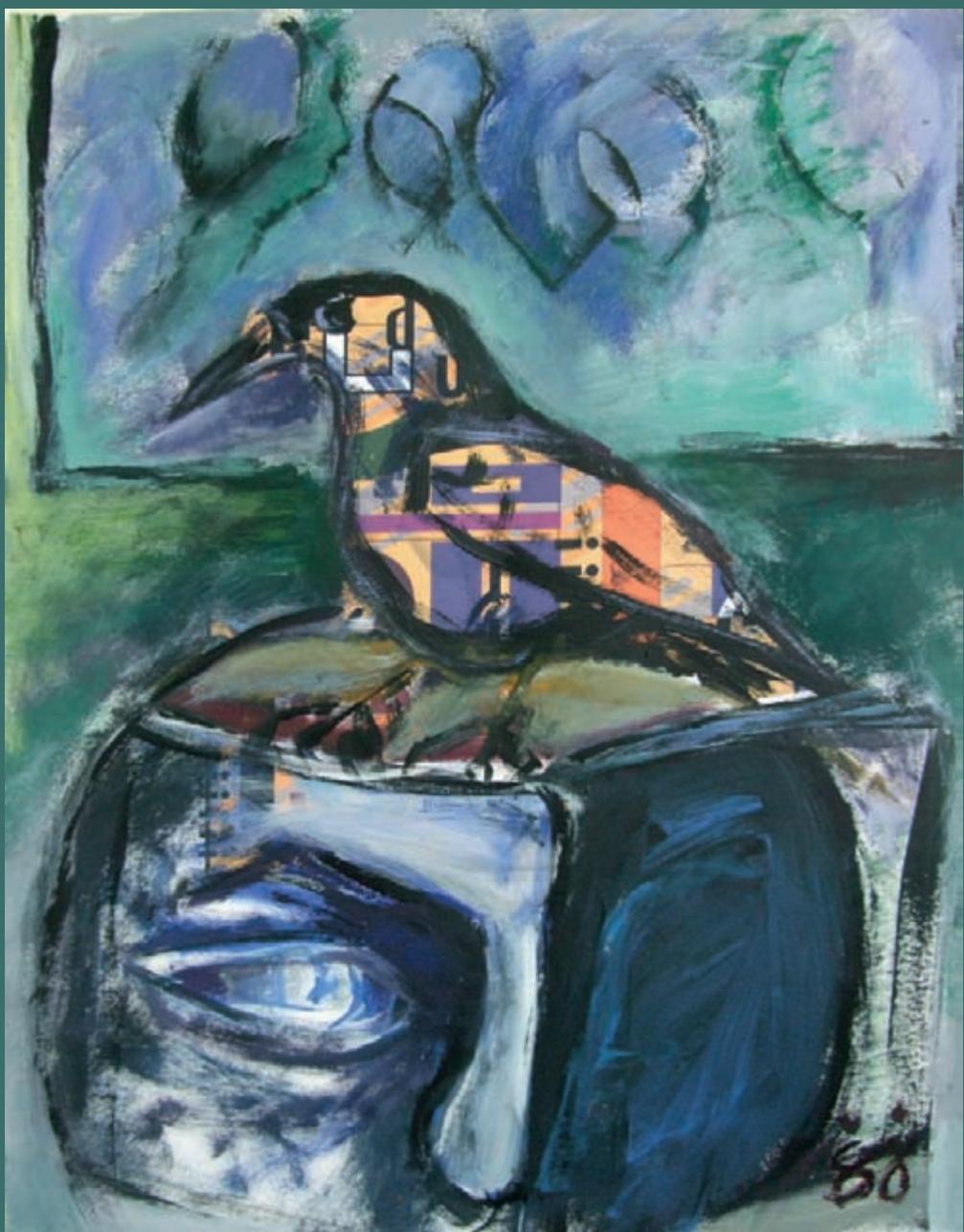
A. G. Matoš

*Dubrovnik
erlesen*

Matija Vlačić Ilirik

Psihologija gomile

Vijeće stranaca

XXV SABOR – Jahresversammlung der Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V. am Internationalen Tag der Muttersprache am 21. Februar 2015.

Am 21. Februar erinnert die UNESCO an die weltweite Vielfalt der Sprachen. Der Internationale Tag der Muttersprache ist ein von der UNESCO ausgerufener Gedenktag zur "Förderung sprachlicher und kultureller Vielfalt und Mehrsprachigkeit". Die Kroatische Kulturgemeinschaft e.V. in Zusammenarbeit mit dem kroatischen Sprachunterricht in Hessen führte an diesem Tag eine Veranstaltung in Zusammenarbeit mit dem Kinderprogramm des kroatischen Sprachunterrichts in Hessen durch.

Siehe: http://www.unesco.de/tag_der_muttersprache_2015.html

Der Internationale Tag stand in diesem Jahr auch im Zusammenhang mit der Post-2015-Entwicklungsagenda. Die Kroatische Kulturgemeinschaft e.V. fordert, dass der Bildung Priorität eingeräumt wird. Inklusive Bildung und Zugang zur Bildung in der eigenen Muttersprache sind wichtige Elemente, um das Ziel einer qualitativ hochwertigen Bildung für alle Menschen zu erreichen.

Von den heute rund 6.000 gesprochenen Sprachen sind nach Einschätzung der UNESCO die Hälfte vom Verschwinden bedroht. Alle zwei Wochen geht eine Sprache verloren. Laut UNESCO-Atlas der bedrohten Sprachen ist die Muttersprache der Kroaten im Burgenland/Österreich (Gradišće) genau so wie das Molisekroatisch (Moliški hrvatski dijalekt) in Italien vom Aussterben bedroht.

Der internationale Tag soll die Sprachenvielfalt und den Gebrauch der Muttersprache fördern und das Bewusstsein für sprachliche und kulturelle Traditionen stärken.

Nicole Cesaly

**Dragi članovi i prijatelji Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden,
pred Vama se nalazi novi – 47. broj Riječi.**

U godini kada naša *Zajednica* slavi 25 godina svoga rada i naš časopis *Riječ* je u opširnijem izdanju nego inače s još većim brojem članaka posvećenih hrvatskoj kulturi. Valja izdvojiti rad *Kultura i civilizacija Indije u hrvatskoj književnosti od 13. stoljeća do danas* Ivice Košaka. Čitajući djela hrvatskih književnika navedenih u radu nisam mislila da je u njima prisutan i značajan utjecaj indijske književnosti i indijskih autora. Utjecaj indijske književnosti vidljiv je i u djelima velikih hrvatskih književnika Marina Držića i Ivana Gundulića. U ovome broju predstavljen je i rad profesorice na Sveučilištu u Siegenu Marijane Erstić *Rijeka wird zu Fiume* te književna ostvarenja Suzane Marjanić *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*, Lelje Dobronić *Kalnički plemenitaši*, Katice Kiš *Svjetlo života*, te Marijane Dokoze *Grijesi*. Aleksandra Brnetić osvrnula se u svome članku na postavljanje spomenika Antunu Gustavu Matošu u Issy-les-Molineauxu 2014. godine kada je obilježeno sto godina od njegove smrti. Predstavljeni su i literarni i likovni radovi učenika Hrvatske nastave Hessen. Osim književnih tema i u ovome broju osvrnuli smo se na rad *Zajednice* u protekloj godini te predstavili planove za ovu godinu. Uspješan rad *Zajednice* prepoznao je i *Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske* koji je finansijski podržao izdavanje ovoga broja *Riječi* te se ovim putem članovi *Zajednice* sručno zahvaljuju. U proteklih 25 godina *Zajednica* je ostvarila mnogobrojne uspješne projekte na promociji hrvatske kulture. Ovim putem upućujem čestitke svim članovima i prijateljima *Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden* za 25 godina predanog rada te im želim mnogo uspjeha u narednim godinama.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Ana Kramarić".

Ana Kramarić
glavna urednica

Inhalt - Kazalo

- I. Naslovica: **Jela Šare, O.T.**, Wiesbaden 2015. *Pretisak uz ljubaznu dozvolu autorice.*
- II. **Ivica Košak:** *Grußwort*
1. **Ana Kramarić:** *Uvodna riječ*
2. **Kazalo**
3. **Ana Kramarić:** XXV Sabor Hrvatske kulturne zajednice, *zapisnik*
4. **Marijana Dokoza:** *I časopis „Riječ“ zaslužan za očuvanje hrvatske kulture u pokrajini Hessen*
5. **Aleksandra Brnetić:** *Što možemo učiniti za vas?*
7. **Ivica Košak:** *Kultura je vrijedna i kad nema cijenu*
9. **Ivica Košak:** *Susret na kraju 2014. godine – performans mira*
14. *Upanišade - doprinos Indije mudroslovju Zapada*
15. **Ivica Košak:** *Kultura i civilizacija Indije u hrvatskoj književnosti od 13. stoljeća do danas*
40. **Ivan Merz:** *Zdravi i nezdravi nacionalizam*
40. **Ivica Košak:** *Nacionalizam u djelu Rabindranata Tagorea*
42. **Vortragsreihe:** *Die Upanišaden - Kritik der Suche nach der Weisheit und die Frage nach den Ursprüngen der Philosophie*
43. **Ivica Košak, Buchbesprechung, Amartya Sen:** *Die Identitätsfalle, Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt*
44. **Predstavljanje knjige, Jaron Lanier:** *Wem gehört die Zukunft – Du bist nicht der Kunde der Internetkonzerne*
45. **Predstavljanje knjige, Suzana Marjanić:** *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*
47. **Marijana Erstić:** *RIJEKA WIRD ZU FIUME - Apotheosen und Epiphanien Gabriele d'Annunzios*
52. **Aleksandra Brnetić:** *Antun Gustav Matoš u Parizu*
55. **Lilli Pritzkau:** *Das freie Ragusa zwischen Historizität und Fiktion*
59. **Ante Bilokapić:** *Die Erbsünde in der Lehre des Matthias Flacius Illyricus*
60. **Buchbesprechung, Luka Ilić:** *Theologie der Sünde und Gnade*
65. **Buchbesprechung, Gustave le Bon:** *Psychologie der Massen, Sind die Massenpsychologien Ursache oder Beschreibung für Massenphänomene?*
67. **Predstavljanje knjige, Lelja Dobronić:** *Kalnički plemenitaši*
69. **Predstavljanje knjige, Marijana Dokoza:** *Grijesi*
70. **Predstavljanje knjige, Katica Kiš:** *Svjetlo života, Pripovijesti, kršćanske misli, pjesme*
71. **Katica Kiš:** *Riječ o „Rijeći“*
72. **Ivica Košak:** *Pleti doma kotac kao ti i otac*
73. „**RIJEČ“ 24 godine svjedog rada zajednice migranata,** *Večernji list, 26. Rujna 2014.*
74. **Nicole Depikolozvane, Otok Krk**
74. **Anna Marković:** *Za mene je Hrvatska mala, lijepa država*
74. **Patrik Plavšić:** *Jesen u mom selu*
74. **Marko Kovač:** *Hrvatska domovina*
75. **Kristina Brko, Lara Kadoić, Leon Kadoić, Julia Maraković, Leonardo Matić, Laura Rožić:** *Hrvatska nastava, Veliko srce - igrokaz za Majčin dan*
77. **Ivica Košak:** *Gastronomija i ugostiteljstvo, predznak integracije i asimilacije*
79. **Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske predstavljen u Zborniku HMI za 2015 godinu**
80. **Vijeće stranaca - Most koji povezuje strance, udruženja, gradsku upravu i politiku**
82. **IN MEMORIAM Ivica Alilović**
83. **Beitrittserklärung / Pristupnica**
84. **Impressum**
- III. **Hrvatska nastava – Likovni radovi učenika hrvatske nastave**
- IV. **Ivan Kožarić:** *Antun Gustav Matoš, Fotografija spomenika na obali Kupe u Sisku (Fotoarhiv)*

XXV Sabor Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu

Zapisnik

Godišnja skupština Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden održana je u nedjelju 22. veljače 2015. s početkom u 18:00 sati u Domu kardinala Kuharića, Hosteinerstr. 15A, Wiesbaden

Prisutni: Josipa Depikolozvane, Nicole Depikolozvane, Marijana Dokoza, Janica Ernst, Herr Ernst, Slaven Ljiljanic, Vesna Ljiljanic, Ana Kramarić, Stjepan Komarica, Ivica Košak, Agnes Matotek, Ivan Matotek, Ružica Matanić, Auksilija Milić, Katarina Ott, Marta Rimac, Jakov Rimac, Matija Škegro, Ivan Škegro, Herr Josip Špoljarić, Generalkonsul der Republik Kroatien/Ffm., Smiljana Veselić – Vučina, Nada Višak, Branko Višak, Nina Wartman, Wilfred Wartman

1. Otvaranje skupštine

Godišnju skupštinu otvorio je predsjednik Hrvatske kulturne zajednice gospodin Ivica Košak pozdravivši sve prisutne i istaknuvši kako ove godine HKZ obilježava 25 godina rada. Prisutne je pozdravio i generalni konzul Republike Hrvatske u Frankfurtu gospodin Josip Špoljarić koji je pohvalio uspješan rad Zajednice u proteklih 25 godina. Prisutnima se obratila i koordinatorica Hrvatske nastave u Hessenu i Saarlandu gospođa Smiljana Veselić-Vučina koja je istaknula dobru suradnju Zajednice i Hrvatske nastave. Nakon pozdravnih riječi gospodin Košak zamolio je da šesta točka dnevnog reda – nastup učenika Hrvatske nastave povodom Dana materinskog jezika bude premještena na drugu točku što je prihvaćeno od strane svih prisutnih.

2. Program povodom Dana materinskog jezika

Učiteljica Hrvatske nastave Ana Kramarić pozdravila je prisutne te podsjetila na Dan materinskog jezika koji se obilježava svake godine 21. veljače. Također je istaknula kako je ovogodišnji program u znaku velikog hrvatskog književnika Antuna Gustava Matoša jer je 2014. obilježena stota godišnjica njegove smrti. Zatim su učenici Hrvatske

Performans mira, pred božićna večera na kraju 2014. godine

nastave iz Wiesebadena Nicole Depikolozvane i Ivan Škegro podsjetili prisutne na Matoševa djela u kojima je pisao o ljepoti hrvatskog jezika. Gospodin Košak uručio je učenicima i učiteljici pohvalnice za sudjelovanje.

3. Izvješće o radu u protekloj godini

Gospodin Ivica Košak istaknuo je kako je zadovoljan radom Zajednice u protekloj godini i kako su ostvareni mnogobrojni projekti poput predavanja, izleta, humanitarnih akcija, predstavljanja knjiga. Neki od njih su: literarna tribina povodom Svjetskog dana knjige i autorskih prava, studijsko putovanje u Berlin, pomoć stanovnicima poplavom pogodjenih područja u

Hrvatskoj, Internationales Sommerfest u Idsteinu i Wiesbadenu, promocija časopisa „Riječ“, božićna večera i druženje i mnogobrojni drugi. Također je istaknuo kako je uspješan rad Zajednice prepoznat i od strane njemačkih institucija (grad Wiesbaden, grad Idstein) te od strane *Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske*.

4. Izvješće blagajnika i rasterećenje blagajne

Blagajnik Zajednice gospodin Branko Višak izvijestio je kako je trenutno stanje u blagajni 2 752 E. Kontrolori blagajne gospodin i gospoda Wartman izvijestili su kako je s blagajnom sve u redu i kako može biti rasterećena što je je prihvaćeno od strane većine prisutnih. Gospo-

din Košak proanalizirao je stanje uplata i isplata u proteklih deset godina te zaključio kako je priljev sredstava kontinuiran.

5. Planovi za rad u ovoj godini

Gospodin Košak iznio je planove za rad Zajednice u ovoj godini. Pored već tradicionalnih događanja: Svjetski dan knjige, Europawoche, Internationales Sommerfest u Wiebadenu i Idsteinu, izlet na Platte, promocija časopisa

Riječ, krajem godine bit će organizirano i obilježavanje 25 godina rada Zajednice bogatim programom. Članice Zajednice gospode Vesna Ljiljančić i Janica Ernst izvijestile su o projektu - grupi za samopomoć koji je pokrenut 2013. i koji nastavlja rad i u ovoj godini.

6. Razno

Prisutni su diskutirali o problemima i izazovima s kojima se Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden i

kulturne zajednice u drugim gradovima u Njemačkoj susreću u svom radu. Istaknuto je kako bi se u rad kulturnih zajednica trebalo uključiti više mladih.

Službeni dio skupštine završen je u 21 sat nakon čega je nastavljen razgovor i druženje uz jelo i piće.

Zapisnik napisala: **Ana Kramarić**

VEČERNJI LIST utorak, 24. veljače 2015. | VIJESTI DANA | 11

SABOR Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden obilježila četvrt stoljeća rada

I časopis Riječ zaslužan za očuvanje hrvatske kulture u pokrajini Hessen

OSTAVŠTINA

Članovi zajednice nadaju se da će sve nastaviti mladi koji sad pohađaju hrvatsku nastavu

Marijana Dokoza
vecerji@vecerji.net

Hrvatska kulturna zajednica je u subotu u Domu kardinala Kuharića u Wiesbadenu održala svoj jubilarni 25. Sabor.

Istog su dana obilježili i Međunarodni dan materinskog jezika pod visokim pokroviteljstvom povjerenstava (HR i D) za UNESCO. Značajno je napomenuti kako je HKZ Wiesbaden jedina hrvatska udruga koja je od UNESCO-a dobila službeno odobrenje da moći koristiti njihov logo.

Godine izlaženja

Riječ izlazi već 24 godine. To je simbolika riječi koja se se odražava u manifestiranju Međunarodnog dana materinskoga jezika. Ona pokazuje interes i orientaciju ove zajednice. Časopis "Riječ" je dobitnik ovogodišnje potpore za izdavački rad od strane Državnog ureda za Hrvate izvan Domovine.

- Riječ je odavno prepozna ta među našim čitateljima i prerasla je okvire naše udruge. Ponosni smo na ljudi koji je čine i koji su zaslužni što ona izlazi - kazao je Ivica Košak, predsjednik HKZ Wiesbaden pozivajući sve zainteresirane na

Članovi Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden pozivaju na suradnju u svoj časopis Riječ VI.

suradnju. Košak ističe, iznih je razdoblje s bogatim iskustvima, a koje su stekli u javnom nastupu. Preko 25 javnih tribina održano je 2014. godine u organizaciji ili su organizaciji s društva slične naravi i ciljeva tijekom protekle godine.

Nesebičan doprinos

- Iza nas je i četvrt stoljeća rada, zalaganja i nesebičnog doprinosa na očuvanju, razvoju i stvaranju kulture hrvatskom migrantskom okružju glavnog grada pokrajine Hessen - kaže Košak.

Rad HKZ-a podržavaju parlamentarne grupe Vlade

Jedna od aktivnijih zajednica u Njemačkoj VI.

Ivan Škegr i Nicole Depikolozvane, učenici Hrvatske nastave

Hrvatska kultura zajednica sve svoje nade polaze u po mladak, očekuje kako će je jednog dana preuzeti mladi Hrvati, dijeca koja sad pohađaju Hrvatsku nastavu u Hessenu.

- Prije tri godine jedna grupa učenika napravila je intervju s književnicom i urednicom hrvatsko-njemačkog mjeseca Fenix Marijanom Dokoza, a potom i s generalnim konzulom Hrvatskog generalnog konzulata u Frankfurtu Josipom Špoljarićem. Bio je to početak veze Zajednice s mladima i ponosam sam reći da tu vezu ni smo izgubili - kaže Košak. Zbog te veze, koju misle jačati, kulturna zajednica je podijelila u subotu i zahvalnice Ivanu Škegru i Nicoles Depikolozvane, učenicima Hrvatske nastave u Hessenu. Priznanje za sudjelovanje na Međunarodnom danu materinskoga jezika im je uručio Ivica Košak. U kulturnoj zajednici su najavili i predstavljanje časopisa "Hrvatski iseljenički zbornik" u izdanju Hrvatske matice iseljenika za 2015. godinu te okvirnu izložbu umjetničkih radova, postera i plakata kao i prigodni članak o legendi i mitovima vezanim uz hrvatsko iseljeništvo na primjeru "studije o Nikoli Tesli".

Javni nastupi Hrvatske kulturne zajednice su podržavani od strane UNESCO, Državnog ureda za Hrvate izvan Domovine, pokrajine Hessen, grada Ivana Škegru i Nicoles Depikolozvane, učenicima hrvatske parlamentarne grupe iz savezne vlade.

„Što mora hrvatski narod činiti da bi živio (u blagostanju) kao njemački?“ Pero Pirker Josef Hofmannu, dogradonačelniku grada Mainza pri sondiranju pitanja o prijateljstvu gradova Mainz – Zagreb, 1967. Objavljeno u knjizi Mainz-Zagreb, 30 Jahre Städtepartnerschaft, Kroatische Kulturgemeinschaft Mainz 1998. str. 111.)

ŠTO MOŽEMO UČINITI ZA VAS

PRAVO PITANJE NA PRAVOM MJESTU: *Hrvatske udruge u gostima kod Njemačko-hrvatske parlamentarne grupe Bundestaga*

Berlin/ Ova naša parlamentarna grupa do sada je u svome radu bila okrenuta Hrvatskoj. Drago nam što ste prihvatili naš poziv jer nas zanimala civilna djelatnost hrvatskih građana u Njemačkoj, bile su uvodne riječi kojim je **dr. Astrid Freudenstein**, predsjednica Njemačko-hrvatske parlamentarne grupe Njemačkog parlamenta (Bundestaga), pozdravila predstavnike četiri hrvatske udruge - **Josipa Begića**, predsjednika S.D. Croatia Berlin, **Aleksandru Brnetić**, predsjednicu AMAC – Deutschland, **Franju Husajinu**, predsjednika Zajednice hrvatskih nogometnih klubova SR Njemačke (ZHK-Nj) i **Ivicu Košaka**, predsjednika **Hrvatske kulturne zajednice** Wiesbaden.

Freudenstein je odmah na početku naglasila da dolazi iz Regensburga, grada u kojem živi puno Hrvata i da osim toga kao svi Bavari i njoj je dobro znana hrvatska obala i njeno more, pogotovo ono južno, dubrovačko, ali nažalost ne i Istra. Ova je parlamentarna grupa osnovana 2005. god., u vrijeme kad za parlamentarni život Bundestaga to nije bilo samo po sebi razumljivo. Tada su mnogi zastupnici težili stvaranju grupe koja bi obuhvatila sve bivše jugoslavenske države. No, prevagnuli su praktičan politički um i logika zdravog razuma. Teško bi bilo objasniti biračima zašto se novonastalim državama prvo priz-

Franjo Husajina, Heinz Wiese, Klaus-Peter Willsch, dr. Astrid Freudenstein, Irene Mihalić, Aleksandra Brnetić, Josip Juratović, Ivica Košak

nalo pravo na samostalnost, a onda ih se opet strpalо u isti koš. Kršćanski demokrat **Klaus-Peter Willsch**, s dobrim vezama u hrvatskim političkim krugovima, bio je inicijator njenog osnivanja i izabran je za prvog predsjednika.

U grupi je 12 članova, a u ovome mandatu ih je sedmoro iz koalicije CDU/CSU, trojica su socijaldemokrata, jedna zastupnica Lijevih (Die Linke) i od Zelenih (koalicije Bündnis 90/Die Grünen) **Irene Mihalić**, čiji su roditelji Hrvati. Socijaldemokrat **Josip Juratović** bio je članom i u prvom sastavu.

Svi oni, kao i članovi svih ostalih parlamentarnih grupa, a 54 ih je u Bundestagu, redovito se sastaju s parlamentarcima, vladinim predstavnicima i diplomatima druge nacije, a njihova iskustva dobro dođu u provođenju njemačke vanjske politike.

Stoga je zapravo sasvim razumljivo da su nazočni njemački zastupnici

– njih četvero, Astrid Freudenstein, njeni zamjenici Josip Juratović/SPD i Irene Mihalić te članovi Zastupničkog kluba CDU/CSU-a Heinz Wiese i Klaus-Peter Willsch – od hrvatskih građana htjeli čuti kako se to oni u Njemačkoj bave hrvatskom vanjskom politikom kad im politika nije profesija.

Tijekom jednosatnog radnog doručka u „Paul-Löbe-Haus“, koji je počeo u osam ujutro, hrvatski su predstavnici govorili o svojim iskustvima i s hrvatskim i njemačkim i državnim i javnim institucijama.

Franjo Husajina veći je dio svog izlaganja posvetio objašnjavanju strukture ZHK-Nj i njene jake institucionalne umreženosti u Njemački nogometni savez (Deutscher Fußball-Bund/DFB), a prijateljske u Hrvatski nogometni savez (HNS), dok nam je Josip Begić objasnio kako to izgleda na terenu ove jedne

od najstarijih hrvatskih športsko-nogometnih udruga u Njemačkoj, govoreći o uspjesima i problemima devet natjecateljskih Croatiinih momčadi te dviju ekipa Croatia Futsal-a.

Nije se sve svelo samo na sažeta i jezgrovita izlaganja i pozorno slušanje s tu i tamo ubačenim međupitanjima. S nogometnima je bilo i smijeha, pogotovu kad je Husajina nazočne razgalio s objašnjavanjima o „Pampers-Mannschaften“ - koji su pak sad to?, odakle to ime i zašto nema barem jedne ženske momčadi što je zanimalo Irenu Mihalic.

Za prezentaciju djelatnosti alumni društva AMAC – Deutschland e.V. kao jedne od sastavnica Saveza društava AMAC/AMCA u Zagrebu i međunarodnog društva alumni-clubs.net (A, CH i D) u Njemačkoj. Brnetić je izabrala pet primjera koji su oslikali razgranost AMAC-ove djelatnosti.

Iz Kiela su budući povjesničari putovali do južne Hrvatske i onih njenih gradova koji su još u srednjem vijeku održavali veze s europskim gradovima, a zagrebački studenti strojastva posljednjih deset godina redovito posjećuju proizvodne pogone u Baden-Württembergu. Zahvaljujući dobrim vezama s Hrvatskom maticom iseljenika „Njemačko-hrvatski muški komorni zbor Rajna-Majna“ boravio je deset dana na turneji po Hrvatskoj i s lokalnim zborovima održao pet koncerata u prepunim dvoranama. Kad se prije dvije godine u nacionalnim parlamentima Europske unije počelo kontroverzno debatirati o pristupnom ugovoru između Hrvatske i Europske unije, AMAC – D je razasla 96 pisama na 26 adresa diljem EU zatraživši ratifikaciju. Prepričavši povijest nerealizirane suradnje s frankfurtskim Goetheovim muzejom, u kojem se

u povodu hrvatskog pristupa EU planiralo održati predavanje „Goetheov Faust u Hrvatskoj“ i predstaviti hrvatski, najnoviji prijevod kompletног Fausta, Brnetić je zorno prikazala kakvi su sve otpori mogući kad je riječ o prihvaćanju hrvatskih kulturnih i znanstvenih postignuća.

Hrvatska kulturna zajednica iz Wiesbadena pod vodstvom Ivice Košaka ima raznolik i obilan program s kojim u uhodanim i redovitim razmacima pokriva mnoge interesne sfere. Oni slave UNESCO-ov Svjetski dan knjige, odlaze na stručne izlete, ove su godine sudjelovali u obilježavanju 100. obljetnice Prvoga svjetskog rata, a nedavno im je izšao i dvobroj 45/46. Riječi, glasnika koji redovito izlazi od 1992. God.

Kratko prije 9 sati, kad se sastanak bliožio kraju, Astrid Freundenstein je predstavnike hrvatskih udruga upitala: Što bismo mi mogli učiniti za vas? Košak je odgovorio da bi

Sonderdruck
Oktober 2014

ovaku vrstu djelatnosti kojom se bave civilne hrvatske udruge u Njemačkoj valjalo dignuti na višu razinu. Brnetić ju je zamolila da hrvatskim kolegama prišapnu riječ dvije o važnosti institucije atašeа za kulture bez kojih su prije nekoliko godina ostala sva hrvatska veleposlanstva. Istakla je da kultura nije samo područje ljudskog djelovanja koje ne može bez državnih poticaja nego da je ona itekako važan ekonomski faktor, ako se to zna prepoznati.

Sastanak je završen na obostrano zadovoljstvo i tajnica Cordula Klinger je mogla sklopiti svoju teku sa stenografirom izlaganjima prilživši joj informativni i promidžbeni materijal koje su ostavile hrvatske udruge.

Aleksandra Brnetić

Objavljeno na Hrvatskom glasu Berlin,
Link: <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=141488>

Kultura je vrijedna i kad nema cijenu

*Hrvatska kulturna zajednica iz Wiesbadena predstavila je monografiju
"Kronotop hrvatskoga performansa"*

Wiesbaden - Kettenschwalbach, 9. studenog 2014. **"Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas"** djelo antropologinje Suzane Marjanić Zuppa postao je dio performansa „Kršćenje mošta po Križevačkim statutim“, tradicionalnog susreta Hrvatske kulturne zajednice iz Wiesbadena. „Kronotop“ prema grčkom: *kronos* = vrijeme i *topos* = mjesto je vremensko i prostorno određenje povijesti provokativnog nastupa, umjetničkog performansa u Hrvatskoj u prošlom stoljeću. Knjiga je objavljena u tri toma u izdanju Udruge Bijeli val, Instituta za etnologiju i folkloristiku i nakladnika Školske knjige. Zamjenik ministricice kulture Vladimir Stojasavljević je predstavio ovo djelo kao središnje događanje ovogodišnjeg hrvatskog predstavljanja na Sajmu knjiga u Frankfurtu. Knjiga je svojevrsni prikaz pojmanja sloboda umjetničkog stvaranja od osnutka Kraljevine Jugoslavije do današnje Hrvatske. Riječ je o trosveščanoj znanstvenoj monografiji koja pokriva povijest hrvatskoga performansa od dadaističkih uličnih akcija zagrebačke trupe srednjoškolaca Traveleri dadesetih godina prošloga stoljeća pa sve do danas. Ovo znanstveno djelo stavljeno je u susretu u Kettenschwalbachu u kontekstu rada Hrvatske kulturne zajednice, i to ne samo lokalnog dijalekta, svojstvenog za njemačku pokrajину Hessen nego i njegu kulture i materinskoga jezika iseljenika.

„Riječ“ – glasnik *Hrvatske kulturne zajednice* stavljena je u ruke lokalnom spomeniku kulture, kao provokativna izvedba umjetnosti hrvatskih stvaralaca. Naslovница časopisa, djelo likovnog autora Ive

Cenkovčana iz Berlina je time postala alegorija skoka u slobodu govora. Simbolika ovog čina predstavlja i dimenziju sjećanja na 25. godišnjicu pada Berlinskoga zida, kao skok u formalnu slobodu govora. A četvrt stoljeća rada Hrvatske kulturne zajednicu u glavnom gradu pokrajine Hessen svjedoči o plodnom razdoblju nakladničke djelatnosti hrvatskih iseljenika u Njemačkoj. Na ovogodišnjem „Martiniu“ predstavljeno je i najnovije izdanje, dvobroj 45/46 „Riječi“. Ovaj časopis u izdanju lokalne zajednice otvoren je, ne samo svim kulturnim i društvenim

radnicima iz sredine hrvatske migracije nego i njemačkoj te internacionalnoj publici, kako je to nedavno predviđeno na radnom sastanku njemačko hrvatske parlamentarne grupe u Berlinu.

Susret kulturne zajednice je bio okružen tradicionalnom krštenjem mošta po Križevačkim statutima, a koje su na simpatičnom kajkavskom izrekli Nada Višak(biskup) i Ivan Matotek (kum). Sudionici skupa, po staroj navadi iliti tradiciji, okrijepili su mlađim vinom, a potom prepustili kulturom programu na temu promocije novih raddova predstavljenih na nedavno

održanom Sajmu knjiga u Frankfurtu.

Marijana Dokoza, hrvatska književnica, novinarka Večernjeg lista i urednica hrvatsko-njemačkoga mjeseca Fenix predstavila je svoj novi roman „*Grijesi*“.

„*Grijesi*“ su istinita priča o životu žene koja potječe iz jednog malog konzervativnog mjesto u Dalmaci-

ji“, izložila je autorica Dokoza. „*U djetinjstvu je prošla pakao obiteljskog nasilja, gubitak voljene osobe u Domovinskom ratu, a pred teškim okovima prošlosti je pobjegla u Njemačku gdje ju i opet sustiže prošlost i gdje se nastavlja njena agonija. Događa joj se nešto što mora ostati tajna, ali zbog te se tajne vraća u prošlost, u Hrvatsku, u obitelj čovjeka čiji će je duh pratiti cijeli život. Naposljetku je primorana otkriti istinu jer je to jedini put da patnja prestane.*“

Bio je to još jedan susret u kojem su sudionici imali aktivnu ulogu. „*Kultura je vrijedna i kad nema cijenu*“, - izjavio je na kraju Branko Višak, blagajnik zajednice i potomak Kalničkih plemenitaša uz predstavljene povjesnice Križevačkog kraja.

Ukusno pripremljeno jelo iz „domaće kuhinje“ prijalo je svima, tako da zabavi uz pjesmu u folklornom stilu nije do kasno u noć bilo kraja. Kettternschalbach, uspavano

gnijezdo na Taunusu imalo je za hrvatske goste jednu posebno zanimljivu atrakciju, u tom se mjestu posebno njeguju lokalni dijalekti o čemu svjedoči i mala brončana statua u središtu naselja, pa je načas uspostavljena usporedba s Petricom Kerempuhom.

Ivica Košak

„...četiri stotine godina ste vi jahali nas, sada ćemo četiri stotine godina mi vas, a poslije ćemo se razgovarati ko će koga jahati za onih trećih četiri stotine godina.“
Ivo Andrić, Priča o kmetu Simanu, Prosveta Bgd. 1963.

Susret na kraju 2014. godine – performans mira

Wiesbaden 6.12.2014. Bogati program tradicionalne predbožićne večeri Hrvatske kulturne zajednice koja je održana u Domu kardinala Kuharića u Wiesbadenu zadovoljio je svaki ukus od preko 40 okupljenih članova i prijatelja hrvatske kulture. „24 godine ispunjeni radom i zalaganje članica i članova pokazalo se i u ovoj godini plodim“ – istaknuo je u svom pozdravu Josip Špoljarić, generalni konzul u predstavništvu Republike Hrvatske iz Frankurta/M. Predsjednik zajednice, Ivica Košak pozdravio je dvije nove članice, Janicu Ernst i Jelu Šare te im zaželio dobrodošlicu u društvu. Gospođa Šare, likovna umjetnica iz Wiesbadena predstavila se i kroz prigodnu izložbu slika.

*Europa, eine Begegnung mit der Vielfalt von Nationen und mit vielen verschiedenen
Glaubensbekenntnissen.*

Hiermit möchten wir gerne an einige der vielen Feiertage erinnern:

Islamisches Opferfest حضالا دیع 'Id ul-Adha
am 4. Oktober 2014 (1435)

Wiedereinweihung des Tempels הַכּוֹנָה Chanukka
vom 16. Dezember bis 24. Dezember 2014 (5775)

**Wintersonnenwende, Julfest | ↘ ↙ - 21. Dezember
2014**

Weihnachten - 25. Dezember 2014.

Gotteserscheinung Θεός-φαίνεσθαι - 6. Januar 2015.

Erntedankfest Pongal

am 14. / 17. Januar 2015.

Chinesisches Neujahrsfest 春節 - 19. Februar 2015.

Jahr der Holz-Ziege

Nowrūz زورون am 20. März 2015.

*Wir bedanken uns für das vertrauensvolle Zusammenleben und wünschen Ihnen allen ein
frohes Weihnachtsfest, besinnliche Feiertage und alles Gute
für ein gesundes und erfolgreiches Jahr 2015.*

Ivica Košak

Kroatische Kulturgemeinschaft

Susret na kraju godine-performans mira 2014.

Uslijedio je i prigodni Hommage za preminule članove, suradnike i prijatelje Zajednice. Obilježen je vječni odlazak gospođe Ivone Dončević, novinarke Hrvatskoga glasa Berlin, Emila Cipra, suradnika Zajednice u Wiesbadenu, fra Ivice Alilovića, te Srećka Bošnjakovića, dugogodišnjeg predsjednika udruženja „Hrvatskih inženjera, tehničara i ekonomista“ suradnika i autora u časopisu „Riječ“.

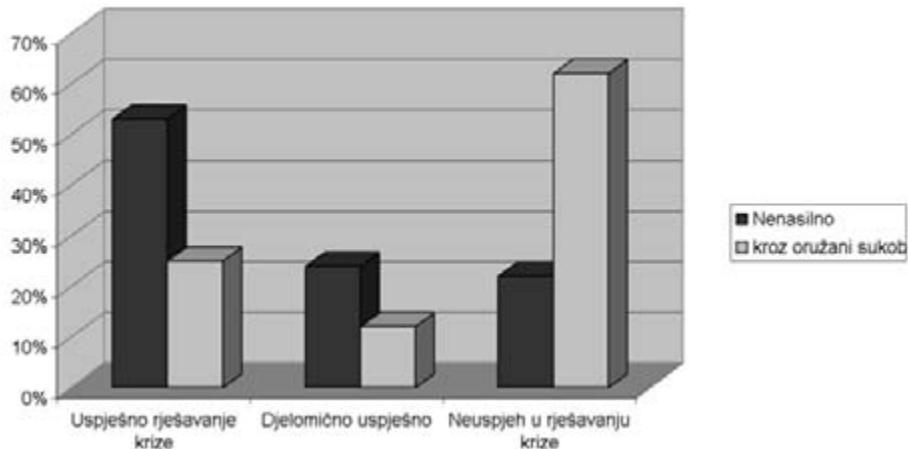
Performans mira

Performans mira bila je tema večeri. Ivica Košak je u prezentaciji povijesnih napora predstavio prvi poznati mirovni ugovor i njegovo značenja za današnjicu u koji se na vode samo nacionalni ili međudržavni ratovi

nego i prema citatu Waren Buffera rat socijalnih staleža koji uzrokuje ne samo razaranje, neimaštinu nego i primarni nedostatak zadovoljavanja ljudski potreba. Glad kao posljedica sukoba i nepoštena raspodjela dobara odnose 24 000 života dnevno. To je više nego stradanja u direktnim vojnim sukobima, ali se može smatrati kao posljedica istih. 5 eurocenta je dovoljno u većini neimaštinom pogodenih područja kako bi se zadovoljila potreba za dnevnim obrokom hrane. „Pet centi to je kovanica za kojom bi se malo tko od nas - zbrinutih stanovnika - sagnuo da ju podigne s poda“ – rekao je Košak i kao simbol te naše raskoši spalio novčanicu u protuvrijednosti od 5 eurocenta.

Godišnje umire 8, 8 milijuna, poglavito djece od gladi. To je skandal čovječanstva u kojemu se rješenje problema vidi u nasilnim promjenama društva. To proturječi ne samo božićnoj poruci mira nego logici zdravog razuma. Takva se poruka nalazi u predstavljenoj studiji o nenasilnom civilnom otporu koji je u prošlom, dvadesetom stoljeću bio uspješniji od nasilnih, ratnih pokušaja rješavanja međunarodnih ili nacionalnih napetosti. Studiju su izradile Maria J. Stephan, direktorica obrazovne inicijative u Međunarodnom centru za nenasilno rješavanje konfliktova i Erica Chenoweth, docentica na Sveučilištu Wesleyan i postdoktorandica na Belfer-Centru za znanost i međunarodne poslove u John F. Kennedy School of Government pri Sveučilištu Harvard. Ivica Košak je u jednoj video prezentaciji ukazao na rezultate ove studije koja zorno prikazuje: - nenasilje je uspješnije od rata i nasilja.

Nenasilni otpor je više nego dvostruko uspješniji od oružanih sukoba

Izvor: Usp. http://www.ekd.de/aktuell_presses/news_2011_10_24_2_brahms_libyen.html
 Chenoweth, Erica; Stephan, Maria J.: *Why civil resistance works. The strategic logic of nonviolent conflict*. New York, 2011.

Od gladi umire 8,8 milijuna ljudi godišnje, poglavito djece, To je sramotni žig čovječanstva čija se tehnička moć iscrpljuje u vojno-industrijskom kompleksu na štetu siromašnih stanovnika Zemlje. A moćno oružje u rukama nasilnika je neznanje, kao i propaganda mržnje. Božićna poruka „mir na zemlji ljudima dobre volje“ biti će kao i na kraju svake godine prečesto svjedočanstvo s usana ali ne i srca. Govore da je Božić dan mira. Ipak, ne možemo se potpuno odati svečanosti i slavlju, jer milijuni naše braće ljudi u svijetu pati i gladuju. 50 milijuna europskih građana je bez Domovine. Sjetimo se barem u vrijeme Božića onih koji pate i tuguju, onih koji su lišeni topline domaćeg ognjišta, za roditelje koji blagdane provode u uzdasima i suzama, za djecu koja su lišena svojih roditelja. Preduvjet za rješavanje svih ostalih problema je život u miru.

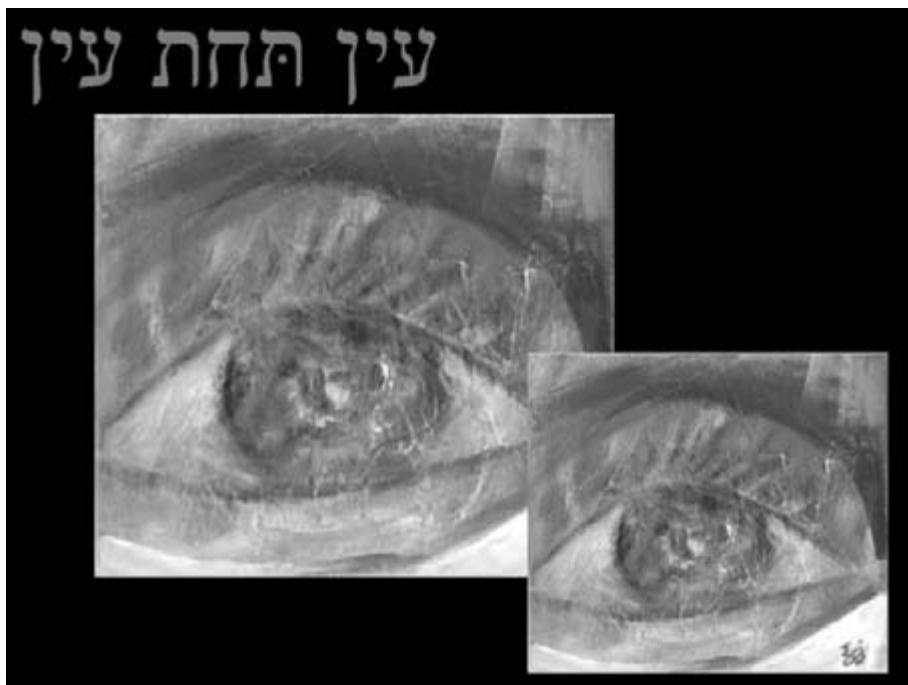

Za pomirbu sa samim sobom kao i s okolinom je u pravilu nužan napor koji nadilazi sve zahtjeve jednog rata. Strah i mržnja su jednostavni, naravni ljudskom biću, tom polu golom majmunu koji je u stanju napamet izračunati kako slijetanje na 500 milijuna kilometra udaljenu kometu košta samo tri eura po glavi stanovnika Europe, ali zažmiriti i ubrzati korak pred prosjakom koji ne treba više od 5 centi da bi preživio dan.

Redakcija „RIJEĆ“: Kolaž Asirskog-Egipatskog mirovnog ugovora iz 1259 p.n.e i egipatskog hijeroglifa em-hotep koji znači MIR.

U godini u kojoj se obilježavaju 100. obljetnica početka Prvog i 70. godišnjica početka Drugog svjetskog rata mora se progovoriti i o miru.

Dobar uzor za to može biti navedena studija koja ukazuje na to kako mirnodopski napor donose plod. Zahtjev pomirenja prilično je star i leži u korjenima naše civilizacije. *Hrvatska kulturna zajednica* je na ovogodišnjem studijskom putovanju imala prilike, u Egipatskom muzeju u Berlinu, upoznati najstariji spomenik kulturi mira iz godine 1259. p.n.e.. Dakle prije više od tri tisuća godina. Iz tog doba potječe i spoznaja o uređenju društva na temelju zakona kakovog poznajemo iz Biblije. Zakonska norma "*Oko za oko, zub za zub*" zvuči okrutno premda to nije. Njegova provedba nije nikada u praksi rabinskog sudstva smatrana niti provođena doslovno. Već u surovo vrijeme Starog zavjeta je to bio humani zahtjev legislative i izvršne uprave društva: - *Taj zakon je trebao prekinuti beskrajnu spiralu nasilja do koje uobičajeno vodi krvna osveta.*

Redakcija „RIJEĆ“: Kolaž „Oko za oko“ hebrejski „ajin tachet ajin“ prema likovnom radu umjetnice Jele Šare: Oko.

Povijest međuljudskih sukoba bilježi nasilje u svim epohama kao neku vrst kolateralne štete. Ne malo broj (20%) stanovnika Njemačke stranog, između ostalih i hrvatskog je porijekla. Mnogi su ovdje našli utočište pred progonom, bilo u vlastitoj domovini, bilo da je matična zemlja doživjela stranu agresiju. Obaveza kulturnih društava, socijalnih organizacija i vjerskih zajednica je da naglasi probleme, uzroke i posljedice, a koje nastaju u samom progonu ili su vezeni na diskriminirajući karakter nasilja. S diskriminacijom nema napretka! Mi svakodnevno susrećemo žrtve i počinitelje. Jedni i drugi dijele

našu svakodnevnicu bez prepoznatljivog vanjskog obilježja. A zadaća je umjetničkog djela da se ne zaboravi ono što žrtve ne mogu potisnuti u zaborav, ali bez nagonskog poriva osveta.

Izgovaranje poruke mira, istkano je Košak u predavanju, - olakšava da se iz uvjetne anonimnosti usmjeri pozornost na tragediju nasilja. Umjetnost ovdje služi kao medij ali i uputa, - kako da se podnese nepodnošljivo i kako živjeti unatoč bolnom sjećanju!

Uz poruku mira nužno je zaustaviti propagandu mržnje. *Propaganda mržnje* koja za posljedicu ima razaranja, masovna ubojstva i torturu tisuće civila ne smije postati tolerirani dio medijske komunikacije.

Susret na kraju godine – predbožićnu večeru uveličao je svečani nastup zbora Hrvatske katoličke misije iz Wiesbadena pod vodstvom sestre Auksilije Milić. Sestra Auksilija je počasni član Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu. Tom prilikom uručena je zahvalnica, skulptura *Zajedništvo* iz proizvoda fair-trade organizacije za čiju je poštenu trgovinu osnovana zadruga „*Weltladen*“ sa sjedištem u gradu Idsteinu. Hrvatska kulturna zajednica iz Wiesbadena, kao pravna osoba, osnivački je član i suvlasnik te zadruge. Zadruga ima zadaću da poštenom trgovačkom praksom unaprijedi robnu razmjenu i potrošnju zasnovanu na pravednim socijalnim i etičkim odnosima.

Za hrvatsku se zajednicu tako otvara mogućnost da ovim iskorakom predstavi sebe i svoje članove u svjetlu dobre poduzetničke prakse. Proizvodi za čiju se proizvodnju plaćaju poštene nadnlice, primanja koja osiguravaju životne potrebe proizvođača, jesu skuplji, ali imaju nezamjenjiv okus pravde.

Okus koji se na iskušava jezikom nego dušom. I upravo ova plemenita osobina, koja nam često nedostaje u svakodnevničici, postaje predmetom rada i integracije hrvatske zajednice u migraciji.

Naravno, nije zapostavljeno niti očekivanje za ostvarivanjem dobiti za Zajednicu, koja će služiti unapređenju rada kulturne zajednice na opću korist u području kulture, društvenoga rada i njegovovanju prijateljskih odnosa među narodima.

Iako kultura nema cijenu, izložena je i literatura koja se mogla kupiti. Autorica Katica Kiš članica Kulturne zajednice Mainz predstavila je svoju knjigu: *Svjetlo života*.

Roman autorice Marijane Dokoza: *Grijesi* koji je predstavljen prigodom Martinja u kulturnoj zajednici, mogao se dobiti kao prigodan poklon.

Umjetnički radovi, kao vrijedne božićne čestitke u izradi likovne umjetnice Jele Šare ostaju u trajnoj ponudi zajednice kao čestitka i poklon koji se pamti i čuva.

UNTERSTÜTZER
URKUNDE

Ivica Košak
(Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.)

unterstützt die Kampagne
„Stoppt Hass-Propaganda! Erst prüfen, dann teilen.“

Gemeinschaft Mainz
Komponist und Musiker

Christian Meier,
Vorstandsvorsteher Neuer Philharmonie ToleranzOrt e.V.

Hrvatska kulturna zajednica u Wiesbadenu sudjeluje u programu *Zastavite propagandu mržnje!* koji podržava Savezna vlada iz Berlina.

Novim počasnim članom Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu proglašen je Rajko Radišić.

Novom počasnom članu zajednice, uručen je kao prigodan poklon, povjesna slika, pretisak iz Riječi broj 41. Slika pod naslovom *Slavenska barikada* prikazuje prvo zajedničko javno izvješavanje hrvatske i njemačke zastave na slavenskoj barikadi u Beču u svibnju 1848. godine. Hrvatsku je zastavu tada nosio barun Dragutin Kušlan, a sliku je izradio češki likovni umjetnik Franjo Kolarž.

U kratkoj laudaciji predsjednik Zajednice istaknuo je predavanje gospodina Radišića: „*O državnim obilježjima Republike Hrvatske - Kako se Hrvatska budila iz dubokog sna*“ odražanog u Wiesbadenu početkom travnja 2009. u Domu kardinala Franje Kuharića.

Na predavanju su tada uz dvadesetak gostiju bili i konzul za gospodarstvo iz Generalnog konzulata RH u Frankfurtu, gopodin Marko Šimat, te svećenici fra Ivica Alilović i dr. fra Ante Bilokapić, kao i sestra Auksilija Milić. Nastavnik glazbe Rajko Radišić u svom je predavanju govorio o autoru „*Lijepa naše*“, Antunu Mihanoviću. Govorio je o buđenju Hrvatske iz dubokoga sna u Antunovićevo doba, a pjesma *Lijepa naša*, koja je objavljena u *Danici*, pridonijela je buđenju hrvatstva. Himnu je uglazbio hrvatski državljanin srpske nacionalnosti Josip Runjanin, Vinkovčanin, koji je kao vojnik službeničući u Glini bio i pod zapovjedništvom budućeg hrvatskog bana Josipa Jelačića. *Lijepa naša* je između dva svjetska rata bila i hrvatska himna, koja je 1974. uvrštena i u Ustav SFRJ. Profesor Radišić je govorio i o zastavi i grbu, koji, kako je rekao, čine cjelinu. Današnji grb na zastavi u uporabi je od 21. prosinca 1990. Godine.

Susret je okončan ugodnim raspoloženjem kojemu su pridonijeli glazbenici **Senad Ajanović** s gitarom i **Rajko Radišić** s harmonikom. Prigodni izbor pjesama, kao izvanredno izdanje časopisa *Riječ* olakšao je prisutnima da punim grlom prate glazbu koja je ne samo zadovoljila svačiji ukus nego i pokazala kako zajedništvo Hrvatica i Hrvata te hrvatskih državljana može biti ugodno, lijepo i korisno.

Gosti ovog skupa pokazali su i nadregionalni karakter hrvatskog zajedništva jer tu su bili prisutni članovi kulturnih zajednica i društava iz Koblenza, Mainza i Frankfurta. Kao poseban akt humanitarne geste, glazbenici **Senad Ajanović** i **Rajko Radišić** odrekli su se honorara za nastup u korist humanitarne pomoći. **Hrvatska kulturna zajednica će predviđeni iznos uplatiti na račun pomoći poplavljениma u Posavini.**

Tekst i slike: Ivica Košak

U srijedu, 7. prosinca 2011. u organizaciji Hrvatske kulturne zajednice iz Wiesbaden bilo je održano predavanje o filozofskoj predaji drevne Indije u okviru mudroznansvenog kružaka u Idsteinu na Taunusu. Predavanje i diskusija održali su se u lobiju hotela „Golden Lotus“ Rodergasse 27, 65510 Idstein.

Upanišade - doprinos Indije mudroslovju Zapada

Indija je 2006. godine bila domaćinom na *Sajmu knjige* u Frankfurtu. To je bila prilika da se na hrvatskom štandu predstavi pregled hrvatske književnosti u odnosu na indijsku kulturu. U suradnji sa *Zajednicom nakladnika i knjižara*, te *Maticom hrvatskom* iz Zagreba Ivica Košak je priredio pregled djela i autora indološke tematike od 13. stoljeća do danas. Kulturno povijesne veze naših krajeva s Indijom, ne samo da nisu istražene u svim svojim vidovima, već mnogi od njih jedva da su poznati, a neki i nisu. Cilj ovog projekta je prikazati odraz kulture Istoka u kulturi Hrvata i Hrvatske. O pojedinim vidovima hrvatskih susreta s indijskim pisanom i usmenom tradicijom, a što treba doprinijeti potpunijem sagledavanju i boljem razumijevanju vlastitih nam sastavnica, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti i to ne samo s obzirom na Indiju, već i s obzirom na Evropu s kojom u tom pogledu mnogo toga dijelimo. Po prvi se put u ovome projektu istražuje slika Indije kakva je u nas oblikovana na temelju objavljenih djela hrvatskih pisaca i znanstvenika.

Čarobni svijet Istoka odražava se čak i u narodnim pjesmama Slavonije i Dalmacije. Marin Držić uvodi Indiju u drami Dundo Maroje u hrvatsku književnost 16. st., likom indijskog Negromanta. Indija se obrađuje u djelima Marka Pola, Mavre Čavčića, Ivana Gundulića, Benedikta Kotrljevića, zatim Matije Antuna Reljkovića, Stjepana Radića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića i naravno

Hrvat - Začetnik znanstvene orijentalistike

Ivan Filip (Philippus) Vezdin (Vesdin), rođen je 25. travnja 1748. u obitelji austrijskih Hrvata, u mjestu Hof, danas u Donjoj Austriji, od oca Jurja (Georgius) Vesdina i majke Helene r. Prekunić. Umro je 1806. u Rimu. Uz materinski hrvatski jezik govorio je još desetak europskih jezika: latinski, grčki, hebrejski, njemački, mađarski, talijanski, španjolski, portugalski i engleski, ali je kao misionar Indije (od 1776.) ovlađao i Sanskritom i brojnim drugim indijskim dijalektima. Zaredio se za bosonogog karmelićanina 1768. u Linzu, filozofiju i teologiju završio je u Pragu 1773. Na Malabarskoj obali, u Indiji djelovao je kao misionar u državi Kerali od 1776. U Europu se vraća 1789. godine, a nemiri francuske revolucije su spriječili njegov povratak u Indiju. Prva enciklopedijska obrada jezika i indijske tradicije u Europi je objavljena u 18. st., a potjeće iz pera hrvatskog misionara Ivan Filipa Vezdina. 2006. godine obilježena je 200-ta obljetnica njegove smrti.

znanstvenika kao što su Čedomil Veljačić, Radoslav Katičić i Mislav Ježić.

Poslije izlaganja na Frankfurtskom sajmu knjiga 2006. godine i ponovljenog predavanja u Rüsselsheimu, (vidi: Večernji list 09.11.2006.), Koblenzu (VL 31.10.2007.) i Wiesbadenu ovo predavanje je dobilo još jednu dimenziju: - *Ilustraciju kontinuiteta hrvatske znanosti i umjetnosti u književnosti u europskom kontekstu.*

Hrvatska kulturna zajednica iz Wiesbadena želi ovim predavanjem istaknuti važnost i značaj jezične kulture malih naroda u kontekstu visokih civilizacija.

Detalj s predavanja Ivice Košaka u Koblenzu

Spone Hrvatske i Indije u književnosti i kulturi

KOBLENZ – U Koblenzu u organizaciji HKD-a Koblenz publicist Ivica Košak održao je predavanje pod nazivom "Indija u hrvatskoj književnosti". U vrlo zanimljivo predavanju popravljenoj popravljenoj projekcijama iznijet je niz podataka o doticajima dvaju kultura počevši od trinaestog stoljeća, od putovanja Marcia Pola, za kojeg se pretpostavlja da potiče s otoka Korčule, sve do najnovijeg doba. Spomenimo,

tek su u sesnaestom stoljeću Dubrovčani u pokrajini Goa u Indiji sagradili crkvu sv. Vlaha, a gradiličanski Hrvat Ivan Filip Vezdin, bosonogi karmelićanin, misionar, 1790. godine napisao je prvu sanskrtsku gramatiku te brojna djela o indijskoj kulturi i civilizaciji. Na Zagrebačkom sveučilištu od 1874. godine održava se nastava sanskrita, a već pola stoljeća postoji i studij indologije. (J. L.)

Die **Upanišaden** (Sanskrit, f., उपनिषद्, upaniṣad, wörtl. „das Sich-in-der-Nähe-Niedersetzen“; gemeint ist damit: „sich zu Füßen eines Lehrers (Guru) setzen“, aber auch: geheime, belehrende Sitzung) sind eine Sammlung philosophischer Schriften des Hinduismus und Bestandteil des Veda.

Die Upanišaden beschäftigen sich mit dem Wesen von der universellen Weltenseele, von der innersten Essenz eines jeden Individuum. Der deutsche Philosoph Arthur Schopenhauer empfand die Upanišaden als *belohnendste und erhebendste Lektüre, die [...] auf der Welt möglich ist: sie ist der Trost meines Lebens gewesen und wird der meines Sterbens sein*¹.

]]Red.

¹ Arthur Schopenhauer, *Sämtliche Werke*, Cotta-/Insel-Verlag, Band V, *Parerga und Paralipomena II*, § 184, Seite 469.

Kultura i civilizacija Indije u hrvatskoj književnosti od 13. stoljeća do danas

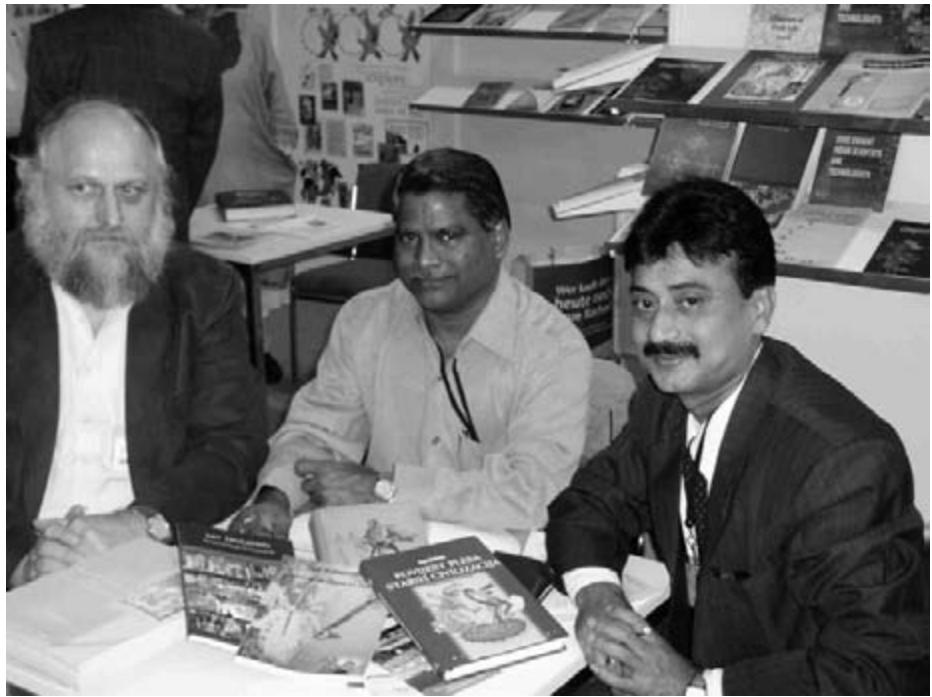
Predavanje i izložba knjiga u Domu kardinala Kuharića i u organizaciji Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu, 04. veljače 2007.

Kulturno povijesne veze naših krajeva s Indijom ne samo da nisu istražene u svim svojim vidovima već mnogi od tih vidova jedva da su poznati, a neki i nisu. Cilj ovog projekta je prikazati odraz kulture Dalekog Istoka u kulturi Hrvata i Hrvatske. O pojedinim vidovima naših susreta s indijskim pisanom i usmenom tradicijom što treba doprinijeti potpunijem sagledavanju i boljem razumijevanju vlastitih nam sastavnica kako u prošlosti tako i u sadašnjosti, i to ne samo s obzirom na Indiju već i s obzirom na Europu s kojom u tom pogledu mnogo toga dijelimo. Po prvi se put u ovome projektu istražuje slika Indije kakva je u nas oblikovana na temelju objavljenih djela hrvatskih pisaca i znanstvenika.¹

Indija je 2006. godine bila domaćinom na *Sajmu knjige u Frankfurtu*. To je bila prilika da se na hrvatskom štandu predstavi pregled hrvatske književnosti u odnosu na indijsku kulturu.

Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta u Njemačkoj – AMAC Deutschland e.V. u suradnji sa **Zajednicom nakladnika i knjižara**,

¹ Objavljivanje ovog rada u „Rijeći“ Hrvatske kulturne zajednice iz Wiesbadeno omogućeno je doprinosom **Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske**.

Na štandu „Nacionalne zaklade za školsku knjigu Republike Indije“

te **Maticom hrvatskom** iz Zagreba, priredilo je pregled djela i autora indološke tematike od 13. stoljeća do danas.

Čarobni svijet istoka odražava se čak i u narodnim pjesmama Slavonije i Dalmacije. Marin Držić uvodi Indiju u drami Dundo Maroje u hrvatsku književnost u 16. st., likom indijskog Negromanta. Indija se obrađuje u djelima Marka Pola, Mavre Čavčića, Ivana Gundulića, Benedikta Kotrljevića, zatim Matije Antuna Reljkovića, Stjepana Radića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića i naravno znanstvenika kao što su Čedomil Veljačić, Radoslav Katičić i Mislav Ježić.

Prva enciklopedijska obrada jezika i indijske tradicije u Europi objavljena je u 18. st., a potječe iz pera hrvatskog misionara Ivan Filipa

Vezdina. 2006. godine obilježena je 200-ta obljetnica njegove smrti.²

Godine 529. zatvara bizantski car Justinijan platonsku Akademiju u Ateni. Tim aktom nije samo ugašen javni nauk «poganske» filozofije nego je presječena i dotadašnja živa i bogata komunikacija Istoka i Zапада.

Prema usmenoj predaji već starozavjetni kralj Salomon održava redovite trgovачke veze s jugozapadnom obalom Indije. Iz Kerale dolaze trgovачke lađe u trogodišnjem ciklusu u Crvenomorsku

² U suradnji sa Maticom hrvatskom iz Zagreba, prikupljeni su podaci o djelima hrvatskih autora počevši od Marka Pola, Držića, Čavčića, Gundulića, te narodnih pjesama, zatim Reljkovića, S. Radića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića i naravno znanstvenika poput Čedomilča Veljačića, Radoslava Katičića, Miroslava Ježića.

luku Elat. Egipat se snabdijeva sirovinama s juga Indije. Grčka kultura dolazi u vrijeme osvajanja Aleksandra Makedonskog u doticaj s *gimnosofistima*, kako ih prvi naziva povjesničar Plutarh, golin redovnicima hinduističkih isposničkih škola. Indija je u Sredozemlju poznata i kao neobična zemlja u kojoj ne postoji robovlasništvo. Rimski Imperij održava trajnu trgovačku vezu s dalekim Istokom i začinima bogatim jugom Indije. Iste godine kada se zatvara Platonova Akademija u Ateni Benedikt od Nurse osniva redovničku zajednicu na Monte Cassinu. Redovnici po pravilima sv. Benedikta će gotovo jedno tisućljeće dominirati izobrazbom i naukom Zapadne Europe. Najezde Arapa i Osmanlija na Jug i Jugoistok Europe, predstavlјat će do kraja 16. stoljeća i geopolitičku prepreku razmjeni putnika, dobara i saznanja.

S antičkom grčkom filozofijom, tone u zaborav i mudrost Istoka.

Hrvatski geografski prostor je u spomenutom razdoblju višestruko pustošen. Stanovništvo pojedinih naselja izmijenjeno je nekoliko puta u tom razdoblju. Kroz gotovo jedan milenij će tek pokoji putopisac, trgovac ili svjedok vojnih pohoda, prizvati Indiju u svijest Zapada, a time posredno i u kulturu gradova na istočnoj obali Jadrana.

Poznavanje Indije, koja je i u današnjim granicama 88 puta veća od teritorija Hrvatske, ostala je do danas projekcija mašte i iluzija. Pismena se kultura Hrvata ne nadograđuje direktno na antičku civilizaciju susjednog Bizanta ili rimske kolonije u južnoj ili sjevernoj Hrvatskoj. Zajedno s kršćanstvom, literatura novog doba dolazi u Panoniju i Dalmaciju s karolinškog Zapada. Unatoč tome postoji i paralelni put usmene predaje koja je jedini most koji povezuje kolijev-

ku za Istok toliko značajne kulture s našim krajevima.

Legenda *Barlaam i Josafat*, je u kršćansko ruho odjevena budistička legenda i kao takva ušla je i u hrvatsku književnost. Priča o Josafatu, sinu indijskoga cara Avenira, kojega, unatoč svim očevim zaprekama, s kršćanstvom upoznaje Barlaam, apologija je pustinjačkoga života, a nadovezuje se na putopisnu građu i motive rijetkih putnika na Istok.³

Ta srednjovjekovna priča, opširno i dramatično ispripovijedana je u sedamnaestostoljetnom latiničnom *Dubrovačkom legendariju*,⁴ a bila je dugo prisutna u nabožnim djelima naših starih pisaca (Marko Marulić, Petar Macukat, Juraj Habdelić, Štefan Zagrebec, Štefan Fuček).⁵ Tranziciju te legende koja dolazi preko arapske predaje i bizantske književnosti u staroslavenski, možemo pratiti ne samo jezično već i geografski.⁶

Kronika Vezda iz 1578, zagrebačkog kanonika Antona Vrameca, nabraja Noine potomke, među njima i Arfaxada⁷ od čijega sina Sala »potječu« *Indijani*. Ista kronika bilježi: *Taxiles Indinzki Kral napokornosti Alexandru...*⁸

³ Hrvatska književnost srednjega vijeka, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1, priredio Vjekoslav Štefanić, Matica hrvatska Zagreb 1969.

⁴ Josef Karásek, *Dubrovačke legende*, Prag, 1913

⁵ cf. Franjo Galinec, *Legenda »Barlaam i Jozafat« u tradiciji hrvatske književnosti XVI.-XVIII. stoljeća*, Nastavni vjesnik, XLIV, Zagreb, 1935-1936, str. 185-200.

⁶ Cf. Xivot Sga. Giosefata obrachien od Barlaama, Venetia 1708.

⁷ Legendarnog Arfaksata nalazimo kod Marka Marulića u Juditi.

⁸ Kronika vezda znovich zpravljena kratka szlouenzkим iezikom / po d. Antolu pope Vramcze kanouniku zagrebechkom ; [za tisak priredio Alojz Jembrih]. - Zagreb; Varaždin : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu ; knj. 3) (Bibliofilska izdanja. Niz reprinti / Kršćanska sadašnjost)

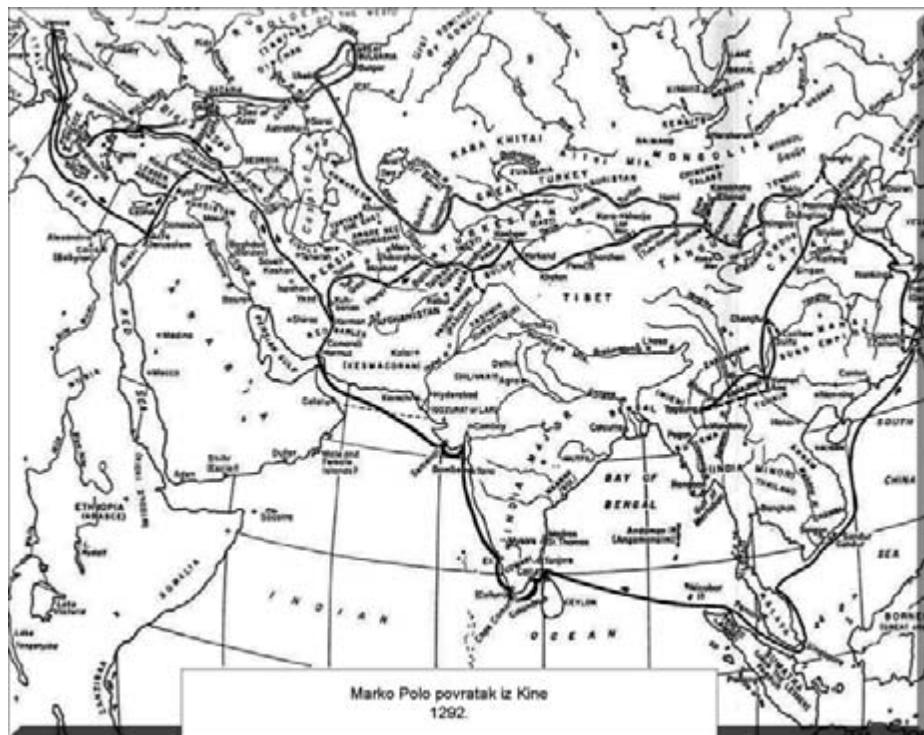

Kronika Vezda iz 1578, zagrebačkog kanonika Antona Vrameca

Svakako, najpoznatiji putopisac na pragu novog doba je Marko Polo, čija je obitelj porijeklom s Korčule, a koji je u dijelu, poznatom pod talijanskim naslovom *Il Milione* prikazao ljude i običaje na Sri Lanki i južnim obalama Indije. Višemjesečni boravak u Indiji i na Cejlizu odvija se na trogodišnjem povratku iz Kine 1292. Poglavlja o Indiji su u putopisu *Il Milione* ostala gotovo nezapažena. Na južnim se obalama Indije Marko Polo zadržava tek kao putnik. Aktivnu ulogu poslanika i špijuna koju je imao na dvoru Mongolskog vladara u Kini, zamijenio je ulogom pasivnog promatrača. Njegovi opisi budističkih i brahmanskih običaja bit će kasnije potvrđeni od strane portugalskih misionara. Posebno zanimljiva su njegova izvješća o tada već na Zapadu zaboravljenom misionarskom djelovanju Apostola Tome.

Na Malabarskoj obali, Marko Polo pronalazi živu kršćansku zajednicu

Varaždin : Kršćanska sadašnjost, 1991. - 65 listova ; 19 cm. - (Posebna izdanja / Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu ; knj. 3) (Bibliofilska izdanja. Niz reprinti / Kršćanska sadašnjost)

Povratak brodom iz Kine vodi Marka Polu, pored odrediusta na otoku Cejlonu i u četiri luke na obale zapadne Indije.

i svetište koje redovno posjećuju hodočasnici iz Sirije i Armenije. Ova zajednica je i do danas zadržala jedan od najizvornijih sementskih liturgijskih obreda. Polov putopis koji je nastao za vrijeme njegova tamnovanju u Rusticiano da Pisa u vremenu između rujna 1298. i lipnja 1299., pod talijanskim naslovom *Il milione*⁹ jedno je od najčešće prevođenih djela svjetske književnosti.¹⁰ Boravak na Cejlonu i Malabarskoj obali našem je putniku iz Kine bio olakšan i činjenicom da su u to vrijeme postojale stalne trgovačke veze između Kine i Indije. U Kerali na jugozapadu Indije još i danas prepoznaju se tragovi kineskog utjecaja u tehnici ribarenja, zanatskim djelatnostima i gastronomiji.

⁹ Original je pisan na francuskom jeziku i nosi naslov: *Le Livre des merveilles* édition J. Longis 1556, cf. *Deux voyages en Asie au XIIIe siècle* par Guillaume de Rubruquis et Marco Polo édité par Eugène Muller, 1888

¹⁰ Milion: putovanja Marka Pola / [prijevod Borivoj Maksimovic]. - Split : Marijan tisak, 2004. ([Split] : Slobodna Dalmacija). - 223 str.

vidbe. Posebno poglavje posvećuje plovidbi Indijskim oceanom koje, tipično za njegovo vrijeme, smatra zatvorenim morem.

Dubrovačka Republika održava u to vrijeme razgranate trgovačke veze s Orientom.

Pored pomorskih tu je kopneni pravac s redovnim karavanskim prometom robe i putnika. 35. poglavje posvećuje Kotruljević Indijskom moru.

«Indijsko more , sa svojim zatonom odnosno zaljevima, to jest Arapskim, Gangeškim, Perzijskim i onim koje se svojim imenom naziva Veliki Zaljev, sa svih strana je okruženo kopnom.

Od tri kontinenta, Azija je spojena sa Afrikom preko arapskog hrpta koji odvaja naše more od Arapskog zaljeva i preko nepoznate zemlje koja okružuje Indijsko more; s Europom je, prema Ptolomeju, spojena preko hrpta koji se nalazi uz unutrašnji tok rijeke Tanais između jezera Meotide i Sarmantskog oceana.

U spomenutom moru leži otok Taprobana, na kojem je planina Maleja koja rađa slonove i daje im pašu. To je najveće more okruženo kopnom. Na njemu su Organa, Sarapijad, Pola, Karmina, na samome kraju Sijagar, Artski zaljev, Argarički zaljev, Kolški zaljev, gangeški zaljev, te deset otoka Maniole. Na njima magnet zadržava lađe koje imaju željezne čavle.»¹¹

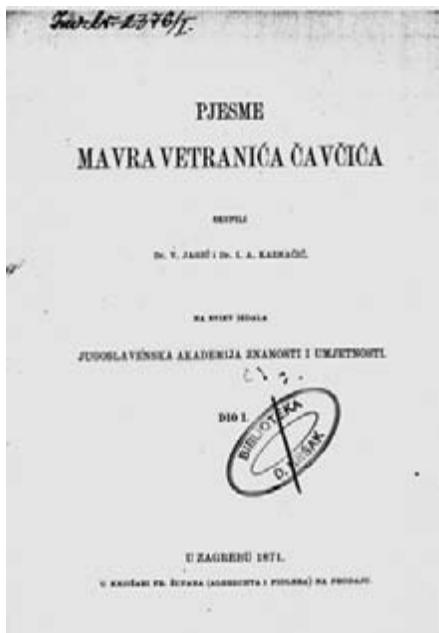
Unatoč ovima, za današnje vrijeme bizarnim zemljopisnim pojmovima, Kotruljević 30-ak godina prije

De navigatione sadrži četiri knjige u kojima Kotruljević, uz mnoštvo citata antičkih i posljedantičkih autora, piše djelo s intencijom ne da prikaže tehniku, nego teoriju plo-

¹¹ De navigatione / O plovidbi dubrovačkog autora iz XY st. Benedikta Kotruljevića, priredio i preveo Damir Salopek EX LIBRIS, Zagreb 2005.

Kolumba¹² predlaže zapadnu rutu plovidbe do Indije.

Marko Polo ostao je u sjećanju zahvaljujući navedenoj knjizi putopisa. Brojni drugi putnici s istoka ostali su lišeni slične slave. O njima posredno svjedoče književna djela. Mavro Vetranović-Čavčić piše sredinom 16. stoljeća u pjesmi Trgovci Armeni i Indijani

...Plemeniti Dubrovčani, iz daleč smo prišli sada, mi Arabi s Indijani, do vašeg slavna grada. Er se tamo nam prigodi na daleč u stranah našieh, deri sunce gdje ishodi od velicieh slava vašteh začuli smo, da imate u ovom gradu velje blago i da ovdvi primate inostrance milo i drago, Plemeniti Dubrovčani, iz daleč smo prišli sada, mi Arabi s Indijani, do vašeg slavna grada...¹³

¹² Kristofor Kolumbo pristaje na Bahamskom otočju 12. listopada 1492. u uvjerenju kako se nalazi pred obalom Indije.

¹³ Pjesme Mavra Vetranice Čavčića, skupili dr. V. Jagić i dr. I.A.Kazančić, Jugoslavenska akademija znanosti i

Bez obzira je li gospodar Mavro ovdje opjevao Dubrovnik onako kako ga on želi vidjeti, u drugom književnom radu nalazimo i svjedočanstvo o Dubrovniku kao slobodnom gradu iz pera njemačkog putnika Arnolda von Harffa, koji putuje 1496. iz Kölna u Dalmaciju. Von Harff opisuje Dubrovnik kao slobodni grad u hrvatskom kraljevstvu, a koji (za slobodnu trgovinu) plaća porez i ugarskom kralju i Turcima. A vjerojatno i Veneciji.¹⁴

Kod Vetranovića nam je bitno kako se u ovim spomencima njegova vremena ne radi o preradi ili prepjevu, nego osobnom svjedočanstvu o vezama putnika i robe iz Južne Azije i Bliskog Istoka.

Petar Hektorović u pjesmi *Ribanje i ribarsko progovaranje* (1556.) navodi **Smokve indijane**:

*(Perivoj u Tvardalju)
Pohvali perivoj, zide svekolike,
I ribe kim ni broj i sve njih konike,
I stupe kamene ki su pod ložami
I voćke sajene višćimi rukami,
I koji dvižu se čepriši najviše
I bazde i buse, š njimi tamariše.
Kapare,
žafrane od njih ne otklada,
Smokve indijane
s listjem ko obada...¹⁵*

Marin Držić stavlja prolog drame *Dundo Maroje* iz 1551. godine u usta negromanta, što će reći čarobnjaka, od **Velicijeh Indija**. Pjesnik koristi auru čudesne Indije ne bi li tajna što će je objaviti

umjetnosti, Zagreb 1871.

¹⁴ Alojz Jembrih, Hrvatski filološki zapisi, Matica hrvatska, Zagreb 1997.

¹⁵ Indijska smokva - kaktus s jestivim tamno ljubičastim plodom, donijeli su Kolumbovi mornari - Dubrovčani iz srednje Amerike u Hrvatsku nakon Kolumbova otkrića. Uzgojio ih je benediktinac Vetranović i šalje ih Hektoroviću za parkovno uređenje Tvrđlja.

MARIN DRŽIĆ

NOVELA OD STANCA
TIRENA
SKUP
DUNDO MAROJE

Negromant dobila na težini, važnosti:

«Ja Dugi Nos, Negromant od Velicijeh Indija,prije neg vam što od moje negromancije ukažem, hoću vam otkrit jedan sekret koji dosle od ovizijeh strana nijedan čovjek ni mudar ni triš mudar nije znao...»¹⁶

U izdanju protestantske tiskare u Urachu kraj Tübingena, izlazi hrvatski prijevod *Proroka* iz 1564. s predgovorom Martina Luthera i drvorezima Hansa Brosamera. Zanimljiv je drvorez na kojemu su kontinenti Europa, Afrika i Azija. Plastične konture indijskog potkontinenta dokazuju kako predodžbe o proporcijama te daleke zemlje nisu u to vrijeme bile sasvim pogrešne.

Juraj Hus Rasinjanin (Rasinja, kraj 15. stoljeća - Požun, 1566.), prvi hrvatski putopisac studirao je početkom 16. stoljeća na sveučilištu u Pečuhu, jer sam za sebe kaže da je «*izučio latinske nauke u Pečuhu od kuda se malo prije svoga zarobljavanja bio povratio*». Godine 1532. Osmanlije su Jurja Husa zaborobili prigodom zauzimanja utvrde i trgovista Rasinje u gornjoj Slavo-

¹⁶ Marin Držić, *Novela od Stanca, Tirena, Skup. Dundo Maroje. Matica hrvatska/Zora* 1964.

niji. Bio je odveden u Istanbul odnosno Carigrad (gdje je odbio prijeći s kršćanstva na islam) te kao trubač u turskoj vojsci sudjelovao u pohodu na Indiju u tursko – portugalskom ratu. Vratio se preko Anadolije i Sicilije, Napulja, Genove, Rima, Ancone, Rijeke i Metlike u Slavoniju koju je zvao «svojom preslatkom domovinom». Opis robovanja i putovanja izdani su u Požunu na latinskom i predstavljaju jedan od najvrednijih hrvatskih putopisa 16. stoljeća.¹⁷

Iz vremena početaka stalnih trgovačkih veza s Indijom, ova zemlja ostavlja trag i u usmenom folklornom stvaralaštvu. o čemu svjedoči primorska pjesma:

*Civila je tica lastovica
Više Senja grada bijelog,
više Senja na senjskih planinah.
Čula ju je Senjkinja divojka,
čula ju je, ter joj govorila:
„Ne cvili mi, tica lastovica!
Zašto cviliš, koja ti nevolja?"
Govori joj tica lastovica:
„Ostav me se, Senjkinjo divojko!
Ako civilin, za nevolju mi je.
Zgubila sam druga u Indije;
nimam s kogun u Indije poći:"
Govori joj Senjanka divojka:
„-Ne cvili mi, tica lastovica,
ja ču s tobom u Indije poći."
A govoriti tica lastovica
„Ne budali, Senjkinjo divojko,
da biš tila u Indije poći,
hoditi je tri godine dana;
meni j'letit tici lastovici,
....*

U slavonskoj varijanti ove pjesme govori lastavica djevojci Andeliji kad je ova tjera iz svoga bostana:

*Ne tiraj me, lipa Andelijo,
ne tiraj me iz tvojeg bostana!
Ja sam ptica iz daleke zemlje,
gdino rodi biber i naranča,*

¹⁷ Georgii Huz: Peregrinatio Hierosolimata, Požun 1548., pohranjeno u Dvorskoj knjižnici u Beču sign. 9528

*gdino drage po dva draga ljube
i gdino je godina bez zime.*

a djevojka joj je na to odgovorila:

*Boraj tebi, ptico lastovico,
poved' mene u tu tvoju zemlju
da s' nazobljem bibra i naranči,
da s' naljubim mlađanih junaka,
da s' nagrijem žarenoga sunca!¹⁸*

Od početka 12. stoljeća kruže Europolom različiti spisi enciklopedijskog karaktera. Prvi poznati je Elucidarium Honorija Augustodunensis, a koji je nastao kao teološki priručnik. Jedna talijanska redakcija je prevedena na hrvatski i njezin je prijepis iz 1533. Sačuvan.

U lekciji o Aziji, autor fabulira o stanovnicima Indije: *V drugoj Indiji – tu su ljudi - imenujet se Makobi i ti sut 12 lakat visoci i jesu spred kako lav i perje imajut i parklje kako kuna...¹⁹*

Zastrašujuće spodobe ovog prikaza imaju posebnu funkciju: - odvratiti pustolove i konkurenciju od za trgovinu tako unosnog puta u tu daleku i takvim čudovištima naseljenu zemlju.

Nepuno će stoljeće kasnije isusovački misionari, a među njima i Hrvat Nikola Ratkaj (1601.-1662.) imati već zornu predodžbu o socijalnim i religioznim prilikama te klimatskom podneblju indijskog potkontinenta.²⁰ Nikola Ratkaj dje-

¹⁸ Radoslav Katičić, Indija u staroj hrvatskoj književnosti, Kolo, Matica hrvatska, Zagreb 1968, pretisak u Pet stoljeća hrvatske književnosti, urednik Pero Budak, Matica Hrvatska Zagreb 1984.

¹⁹ Lucidar, Hrvatska književnost srednjega vijeka, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1, Matica hrvatska Zagreb 1969.

²⁰ Karmen Bašić: Putnici u Indiju iz naših krajeva, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1999. „Putnici u Indiju“ nije samo u predstavljenoj gradī, nego i u načinu na koji je to učinjeno. Bilježeći tragove o

lovao je u indijskoj pokrajini Goa, za nas posebno važnu je u njoj postojala snažna dubrovačka kolonija okupljena oko vlastite crkve Sv. Vlaha (Sao Bras).²¹

Crkva Sv. Vlaha u Pokrajini Goa,
Zapadna Indija

Prije otkrića pomorskog puta (Vasco da Gama 1498.) u Istočnu Indiju trgovina mirodijama, svilom, damastom i drugom istočnjačkom robom išla je dugim karavanskim putem kopnom preko Egipta, Perzije do sirijskih luka, a iz Indije morem na Ormuz ili Basru u Perzijskom zaljevu, odатle opet karavanama do sirijskih luka, ili pak iz Indije kroz Crveno more na Suez pa karavanom do Aleksandrije. I Dubrovčani su kao i ostali europski trgovci u Aleksandriji i lukama Sirije, a ponekad i u Damasku i Alepu krcali indijsku robu na svoje brodove i prevozili na Zapad.

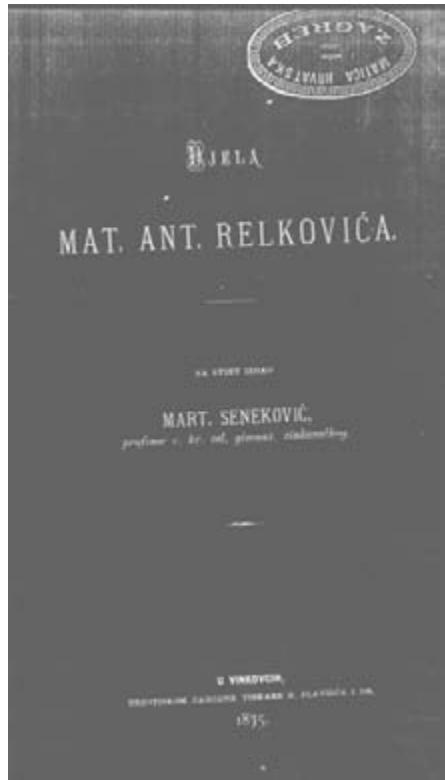
U 17. Stoljeću Ivan Gundulić piše *Suze sina razmetnoga* (1621.). To je najdotjeranije djelo stare hrvatske književnosti. Tri faze razmetnoga sina, tipično barokne concepcije čovjeka, prikazane su u tri "plača" - sagrješenje, spoznanje i skrušenje, u kojima je Indija prikazana kao zadnji cilj odmetništva, metafora prividnog utočišta:

*Bježi, kud znaš, što hoć, čini,
prisutnosti ljudi iz naših krajeva u Indiji
Karmen Bašić propituje moguće dodire, njihove odjeke i upozorava da pojedine sinteze na tu temu nisu dovoljno dokumentirane, ali da su istovremeno dobar putokaz za istraživanje.*

²¹ Miroslav Vanino: Isusovci i hrvatski narod, Zagreb 1969.

Zapad i istok vas obhodi,
I beskrajnoj po pučini
Svjet kružeći **Indije** brodi;
Krij se u jame gorskijeh hridi:
Smrt svuda te slidom slidi.²²

Tako Indija postaje ne samo sinonim za čudesno, u kojoj ima svega što mašta može izmisliti, nego i predmetom moralne poduke.

Matija Reljković donosi 1767. u hrvatsku literaturu prijevod s francuskog: "Nauka političkog i moralског od Pilpaj bramine, indijanskog mudroznanca".²³ Francuski prevoditelj služio se starijim perzijskim prijevodom. Još više nego li u *Satiru*, Pilpaj prikazuje svjetski etos nezavisan od konkretnog vjerskog nauka. U pozadini *Pilpaj bramine*, nalazi se zbirka poučnih priča i basni Pnača tantra (**Pañcatantra – pet knjiga**). Tantra (knjiga),

Yantra (slika) i Mantra(ton) predstavljaju klasičnu trijadu vjerskog ceremonijala, ne samo u Indiji. **Pañcatantra** je popularna u svim slojevima društva. Nastanak zbirke datira između 4. i 6. stoljeća, iako su pojedine priče starije. Zbirka je dinamički pratila razvoj društva, ona se dopunjavala, razrađivala i nadasve prepričavala. **Pañcatantra** je prvotno bila namjenjena za poduku viših slojeva društva, za vježbu morala državnih službenika, možda slično nauci Konfucija, prema kojemu prirodne vrline čovjek usavršava učenjem, da bi se razvijale sposobnosti razlikovanja dobra i zla. Ta praksa je doprinijela širenju priča i izvan Indije, gdje su isto tako mijenjanje i dopunjavane. Preko perzijskih i arapskih kopija ona stiže oko jedanaestog stoljeća i u grčku kulturu Bizanta, gdje je poznata kao zbirka *Stephanitēs kai Ikhnēlātēs*, i zatim u *staroslavenskom* kao *Stefanit i Ihnilat*. U dvanaestom stoljeću pojavljuje se latinski, a u petnaestom slijede njemački, holandski, danski i islandski, španjolski i francuski prijevod. U Francuskoj se priče zovu Pilpajevima, a što preuzima i Relković.²⁴

Hrvatski prijevod **Panča tantri** (**Pañcatantr)e** s izvornog sanskrtskog jezika izdaje profesorica dr. Zdravka Matišići u Zagrebu, 1980. godine.²⁵

U 18. stoljeću otvaraju se nove perspektive za upoznavanje Indije. U sjeni europskog kolonijalizma, omogućena su etnološka i geografska istraživanja na Indijskom potkontinentu. Pored drevne kulture,

Europa otkriva direktno i bogatu

literaturnu baštinu Indije.

Ivan Filip (Philippus) Vezdin (Vesdin), (1748. - 1806.) iz obitelji austrijskih Hrvata u mjestu Hof, danas u Donjoj Austriji, smatra se začetnikom orijentalistike u Europi. Uz materinski hrvatski jezik služio se još s desetak europskih jezika. Kao misionar Indije (od 1776.) ovладao je i sanskrtom i jezikom malabarske obale - *malayamom*. Zaredio se za bosonogog karmelićanina 1768. u Linzu, filozofiju i teologiju završio je u Pragu 1773. Na malabarskoj obali u Indiji djelovao je kao misionar u državi Kerala od 1776. do 1789., kad se vratio u Europu. Zbog francuske revolucije i ratova koji su joj slijedili nije se mogao ponovno vratiti u Indiju. Umro je 1806. u Rimu. Napisao je brojna djela o indijskoj kulturi i civilizaciji tako da nema nijedne ozbiljnije povijesti Indije koja ga ne citira. Na zamolbu tamošnjeg kralja sastavio mu je i englesko-portugalsko-malayalamsku gramatiku.

²² Djela Čiva Frana Gundulića, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1919.

²³ Čudoredne pripovjetke Pilpaj Bramine indijskog mudroznanca po Mat. Ant. Relkoviću, 1767.

²⁴ Povijest svjetske književnosti, Indijska književnost, uredila Rada Ivezović, Mladost, Zagreb 1982.

²⁵ Zdravka Matešić: *Pañcatantra, u najstarijoj sačuvanoj recenziji Tantrākhyāyika*, prijevod sa sanskrta, Naprijed, Zagreb, 1980.

Osim prve tiskane gramatike na sanskrtu, objavljene u Rimu 1790., najpoznatija su mu djela *Systema Brahmanicum* (1791.), prvi sustavni prikaz indijskoga društva i religije, te putopisno djelo *Viaggio alle Indie Orientali* (1796.). Djela su mu prevodena na njemački, francuski, engleski i švedski jezik. Dao je velik poticaj otkrivanju indijske kulture i civilizacije. Mnogobrojnim napisima preteča je svih grana indologije, a lingvističkim opusom i indoeuropeistike.

Njegova svjedočanstva o južnoj Indiji nezaobilazan su izvor za povijesna proučavanja.²⁶

Profesorica zagrebačkog Filozofskog fakulteta, dr. Zdravka Matišić (Odsjek za indologiju) založila se za postavljanje spomen-ploče misionaru Ivanu Filipu Vezdinu u Gradskome muzeju Trivandruma glavnog grada indijske države Kerale.²⁷ Vezdinov lik je 1999. isklesan u bijeloj mramornoj ploči. Ploču je dalo postaviti Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Ministarstvo razvoja društvenih izvorišta Republike Indije.

Ministar Biškupić je tom prilikom podsjetio na važnost tog događaja za sveukupnost hrvatsko-indijskih odnosa. Na ploči od bijelog mramora uklesan je Vezdinov lik i ispisani je tekst na sanskrtu, latinskom, malajalamском, hrvatskom i engleskom jeziku *Ivan Filip Vezdin, gradišćanski Hrvat, bosonogi karmeličanin, redovničkim imenom Paulin od Svetog Bartola, 1776.- 1789., misionarski je djelovao na Malabaru. Pisac prve tiskane sanskrtske gramatike i*

preteča indijskih i indoeuropskih studija na veliku je čast svojoj domovini te hrvatskom i indijskom narodu. Na svečanom otkrivanju spomen-ploče u prepunoj dvorani o Vezdinovu djelu govorili su profesor sanskrtske kulture **Guptan Nair** i povjesničar **K.P.A. Menon**. Nakon otkrivanja ploče indijska je televizija prikazala 14-minutni dokumentarni film o Ivanu Filipu Vezdinu.

*su u jednoj godini vidjeli dva ljeta i dvije zime u istoj zemlji. Često se događa da se putnik ocjenjuje lošim zato što mu je čitatelj bio loš...*²⁸

Franz Lorenz von Dombay, austrijski diplomat i orijentalist boravi u Zagrebu kao tumač od 1790. do 1820. godine. U to vrijeme on objavljuje djela iz arabistike, filozofije, religije i povijesti naroda istoka.²⁹

Njegov je rad zasigurno utjecao i na zagrebački krug intelektualaca. Tek desetak godina poslije **latinske gramatike sanskrta** Filipa Vezdina, izdaje von Dombay latinsku gramatiku **parskog** jezika (1804.).

Vezdinov putopis ima već u 18. st. sve odlike suvremene naracije: "Planine Gati, zato što su vrlo visoke, uzrokuju promjene i razlike podneblja i godišnjih doba na obema obalama: najdivnija pojava prirode koja se može vidjeti u Indiji. Ljeto počinje na Čolamantskoj obali u mjesecu lipnju, a na Malabarskoj u listopadu... Dok Malabarska obala ulazi u zimu mučena munjama i gromovima od kojih kad se razligežu visokim planinama tutnji zrak, doline, šume i polja, Čolamantska obala, mirna i blaga, uživa u ugodnu zraku, prometu lada, berbi riže i društvu bezbrojnih inozemnih trgovaca; i tako obrnuto, dok ovu tri mjeseca napadaju munje, kiše, orkani i poplave, Malabarska obala mirno prima inozemne brodove u luke... Tu pojavu Strabon nije mogao shvatiti i zbog nje je možda previše kritizirao putnike Indijom koji su pripovijedali kako

Ivan Krizmanić (1766.-1852.), nekadašnji župnik u hrvatskom katoličkom svetištu u Mariji Bistrici, pod naslovom *Raj zgubljen* (Pripovest skladno zvezanem govoranjem vu dvanajsteh knigah ispisana po Ivanu Miltonu iz anglijanskoga na horvacki jezik prenesena 1827.). Rukopis ovog prijevoda Krizmanić je poklonio Ljudevitu Gaju i original tog rukopisnog prijevoda danas je pohranjen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U bilješci o Indiji kaže Krizmanić kako je Indija: "...nezmerno velika, zlata, džundža i drugoga prešimanoga blaga povsem puna stran Azije vu kojoj vnoha kraljestva se nahadaju i gde naše vreme krutu jako su se raširili Anglijanci..."³⁰

²⁸ Vezdin: Put u istočne Indije, Rim 1796. Prijevod s talijanskoga - Đurđica Križman-Zorić: Most, br. 4/1990.

²⁹ Dombay Franz, Popular-Philosophie der Araber, Perser und Türken theils gesammelt, theils aus orientalischen Manuscripten übersetzt, Verlag der Bisch, Schriften, Zagreb 1795.

³⁰ John Milton, **RAJ ZGUBLJEN**, Rukopis transkribirao i za tisak priredio Alojz Jembrih, Disput d.o.o. Zagreb 2005. ISBN: 953-6770-90-3

²⁶ Karl Tschanck, Pater Paulinus a. S. Bartolomaeo – Leben und Werk des Philipp Wessdin aus Hof am Leithaberge, u: Die Marktgemeinde Hof am Leithaberge im Wandel der Zeit, Hof am Leithaberge, 1998.

²⁷ Spomenik piscu prve tiskane sanskrtske gramatike iz 1790. otkrio je 2. ožujka 1999. hrvatski ministar kulture Božo Biškupić.

Upute za sretan život, kakve nalazimo u indijskom učenju, postaju dio tržišne ponude u 19. stoljeću. Suvremenu pojavu koju karakterizira zajednički naziv New Age imala je već u 19. stoljeću svoj pandan. New Thought raširen je u poglavito srednjem staležu američkog društva. Mary Baker Eddy osniva društvo «Kršćanska znanost», a Napoleon Hill izdaje djelo pod nazivom «Razmišljaj i obogati se». ³¹ I dok indijski negromant kod Držića u 16. stoljeću igra tek u prologu jedne komedije sporednu ulogu Pilpaj bramine širi moralnu poduku krajem 18. stoljeća kao anticipaciju ideje svjetskog etosa, a kojeg će krajem 20. stoljeća razviti njemački teolog Hans Küng.

II.

ČUDOREDNE PRIPOVJEĐEKE

PILPAJ BRAMINE

INDIJSKOG MUDROZNANCA,

ILITI

VLADANJE VELIKIH I MALIH,

SA OBLJ. KOGO ČUJE I PRIZUVEĆAJU PRIPOVJEĐEKE, SE
TRANSLATORA U SLAVONSKI JEZIK PREKINUTI

PO

MAT. ANT. REJKOVIĆU,

SLAVNE HRVOSKE REGIMENTE OSVERLAJNANTU

GODINE 1767.

1825. godine izdaje fra. Marian Jaić djelo: *Indijanski mudroznac*, ³² u prijevodu Martina Pustaića, majora brodske regimete, na štokavsko narjeće. Šest godina kasnije izlazi u Zagrebu kajkavski prijepis: *Indijanski mudroznane ili način kak človek vu družitu ljudih srečen biti more, na horvatski prenešen*. Vu Zagrebu kod Fr. Suppana 1833., preveo i priredio Josip

³¹ Wendy Kaminer: I'm Dysfunctional, You're Dysfunctional, Addison Wesley, New York 1992.

³² Bibliografia Hrvata, Dio prvi, uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1860.

Marić.³³ Ovo djelo ima neprikivenu zadaću duhovnog vodstva u duhu pučkih misija. Ova knjiga bila je dobrodošla svakomu koji je aktivno želi doprinijeti sreći i zadovoljstvu u svom životu. Djelo sadrži zbirku kratkih razmatranja i savjeta o dužnostima prema samom sebi ali i prema bližnjemu. Ona je posvećena odgoju ljudskih vrlina i pronalaženju puta kako prevladati slabosti ili porok.³⁴ Knjiga je preve-

³³ Korade, Mijo, "Indijanski mudroznac" u hrvatskoj književnosti ("Indijanski mudroznane" in Croatian literature) Dani hvarskega kazališta - Hrvatska književnost uoči prepriroda / Batušić, Nikola (ur.). - Split : Književni krug Split , 1997.. 384-396.

³⁴ Alojz Jembrih, Indijska mudrost

dena s engleskog originala tiskanog u Londonu 1750. pod naslovom: Economy of Human Life, translated from an Indian Manuscript, written by an ancient Bramin, to which is prefixed an account of the manner in which the said manuscript was discovered. In a letter from an English Gentleman then residing in China to the earl of Chesterfield.³⁵ Prijevodi na francuski, njemački i ruski doživjeli su više izdanja.

življenja u kajkavskoj književnosti, KAJ XXXVIII, Zagreb 1-2, 2005.

³⁵ Dodsley, Robert, or Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield, *The Economy Of Human Life : Haushaltungskunst des Menschlichen Lebens : English und Deutsch*, Timotheus Evans, Chambersburg PA 1827.

Engleski se reprint pojavio u novije vrijeme i u samoj Indiji.³⁶

Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska br. 40 objavljuje 15. studenog 1845. godine kako: *Ivan Filip Vezdin spada među najvažnije slovjanske muževe prošastog stoletja, akoprem je inače kod nas malo poznat.*³⁷ Članak koji potpisuje urednik, donosi životopis i bibliografiju koja broji dvadeset naslova Vezdinovih djela.

Novo doba u razvoju orijentalistike donosi i u Hrvatsku rade pored bene filologije i prve prijevode djela sa sanskrta. Pero Budmani

prevodi 1867. pet prijevodaka starog indijskog prijevodnjeg djela *Vetālapañcaviniśatik-a* ili priča Duša mrtvih prema sanskrtskom djelu nastalom u Kašmiru u 11 st., a koje je autor Somadeva sastavio prema izgubljenom djelu Brhatkatha legendarnog pisca Gunadhyja iz 1. st. n.e.

1879. Budmani prevodi dramu Šakuntala (*Šakuntala*), indijskog pisca Kalidase(4./5. st. n.e.). Šakuntala je bila u to vrijeme poznata i kroz engleski i njemački prijevod. Goete i Herder bili su oduševljeni stilom i poezijom drame. Nokon Budmanijevih rada uslijedili su prijevodi iz filozofskih i sakralnih djela indijske književnosti.

Teozofsko društvo otvorilo je kanal interesa za *mahayanski budhizam* i u

Hrvatskoj. Iz kronike misionarskih putovanja Helene Petrovne Blavatsky, saznajemo kako je ona posjetila Osijek, Križevce, Zagreb, Samobor, Rijeku i Susak. Njezini obilasci praćeni su misionarskim predavanjima budističke nauke iz vela teozofskog sinkretizma. Njezina misija se odigrava u sjeni enciklike *Quanta Cura* od 8.12.1864. čije jezgro sadrži *Syllabus Errorum* listu od 80 teza koje Crkva ne prihvata. Zanimanje za sakralnu literaturu i religiju Indije ostalo je u katoličkim zemljama isključivo domena filoloških istraživanja. Zanimljivo je kako su i komunisti nakon 1945. zabranili djelovanje teozofskog društva. Predsjednik Tito uklonio je tu zabranu tek na intervenciju indijskog predsjednika Jawaharlala Nehrua, 1954., kada dvoje predsjednika deklariraju pokret nesvrstanosti i miroljubivu koegzistenciju.

Teozofija se u Hrvatskoj vraća na scenu s djelovanjem Emilia Trampuža koji prevodi na hrvatski Iša Upaniṣad,³⁸ u redakciji Vedantističke zajednice 120 godina nakon

³⁶ Douglas M. Gane, The Economy Of Human Life, Published by Samasta Books 2006.

³⁷ Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska Zagreb, 15. studenog 1845.

³⁸ Iša Upaniṣad, prijevod Emilio Trampuž, Frankfurt – Zagreb, 1981.

posjeta «madam» Blavatsky našim krajevima.

Indologija i sakralna kultura Indije postaju u teozofskim krugovima ezoternim predmetom kojeg treba otkrivati, ili sa čijom spoznajom se dolazi u posjed čudotvornih, parapsiholoških osobina u nauci yoge poznatih kao nadprirodnih - *sidhi* moći.

Paralelno s pretiskom drugog latinskog izdanja iz 1566. godine Petar Matković izdaje na hrvatskom u Zagrebu 1881. godine *putopis hodočasnika Jurija Husa*.³⁹

Swami Vivekananda, Nikola Tesla Chicago 1893.

1887. izlazi u Osijeku *Hrvatska enciklopedija*. To je prvi, nedovršeni moderni pokušaj hrvatske enciklopedije - *priručni rječnik sveobćega znanja* Ivana Zocha i Josipa Mencina, tiskana u dva sveska u Osijeku. ("A-Bžedusi", "C-Gzel").⁴⁰ Ovo djelo svjedoči o viso-

³⁹ Gjuro Hus, Hrvat iz Rasinje, glasoviti putnik XVI Vieka. Rad JAZU, 1881. Latinski original se čuva u Vatikanskoj biblioteci, sign. 931 u ostavštini švedske kraljice Katarine.

⁴⁰ Hrvatska enciklopedija, Priručni rječnik

koj razini poznavanja Indije. Pojmovi poput *Brahmani* i *Brahmosamđ* doneseni su na suvremenom jeziku i precizno su definirani. Geografske cjeline su, poput rijeke *Brahmini* ili gorje *Brahui*, korektno predstavljene. Navedena su čak i lokalna narječja poput Brajbhakha iz okolice Agre, a koje se u novijim izdanjima enciklopedija više i ne spominje.

1893. osnovan je u Chicagu *Svjetski parlament religija* (World Parliament of Religions). Swami Vivekananda, sljedbenik indijskog mistika Ramakrišne dolazi kao prvi hindu vjernik na takav skup. Na putovanju po Americi on se susreće 1896. godine s našim izumiteljem Nikolom Teslom o kojemu on govori: *Ovaj znanstvenik koji se odriče sna i hrane, kako bi se isključivo posvetio svom radu u laboratoriju, našao je vremena da satima sluša moja izlaganja*.⁴¹

sveobćeg znanja, dr. Ivan Zoch i Josip Mencin et al., tiskat Dragutin Laubner, Osijek 1887.

⁴¹ Paramhansa Yogananda, Autobiografija jednog yogina, proslov Mislav Ježić, Hermes izdavaštvo, Zagreb 2005. The Original: Autobiography of a Yogi, 1946.

Tesla je preuzeo vedsku terminologiju i pokušao ju je uklopiti u svoju znanstvenu kozmologiju, koristeći se terminima kao *prana* ili *akaša* koje on prevodi kao energija i materija. O Njegovom potajnom interesu za budizam svjedoči nam i pismo Lorda Kelvina, objavljeno u Teslinoj biografiji.⁴²

Na kraju 19. stoljeća u Hrvatskoj nalazimo i slovenske prijevode sanskrtskih drama. Usp. Karol Glaser: *Bibliografija slovenska* (1901). u *Zborniku znanstvenih in poučnih spisov*. 4. Jg., Ljubljana 1902.⁴³

Stjepan Radić piše 1904. u djelu: *Moderna kolonizacija i Slaveni. Indija nije kolonija ni sa sredovječnog, a ni sa savremenog gledišta; to je kolonija tek s gledišta one međunarodne politike, koja istom započinje i o kojoj će biti govora u posebnom odjelu ove*

⁴² Margaret Cheney, Tesla - Man Out Of Time. Prentice Hall, 1981 New York.

⁴³ Karol Glaser biti će citiran i u Hrvatskoj enciklopediji, izdanja 1942-1945. August Harambašić prijevodi, šesdesetak godina nakon Budmanijeva prijevoda sa sanskrta, dramu *Šakuntala* iz 4. st. n.e. sa njemačkog jezika!

knjige, politike, koju bismo mogli nazvati «urodjeničkom kolonijalnom politikom», i koja jest podpuna revolucija, posvemašnji prevrat u mislima i idejama «viših» naroda o «nižima»...⁴⁴

MODERNA KOLONIZACIJA

SLAVENI.

NAPISAO

STJEPAN RADIĆ.

SA 4 ZEMLJOVRENE KARTE.

KAGRAĐENO UZ ZAKLADU L. N. GROFA DRAŠKOVIĆA ZA GOD. 1902.

Radić na početku dvadesetog stoljeća donosi ekonomsku i socijalnu studiju čije smjernice imaju i danas jednaku važnost kao i prije sto godina. Malobrojni kolonizatori upravljadi su posjedom koristeći neslogu domaćeg stanovništva. A povlaštena uloga utjerivača poreza osiguravala je nužnu lojalnost jednog (malog) dijela stanovništva.

Iste godine, 1917., kada Rabindranath Tagore piše raspravu *Nacionalizam*, u Zagreb dolazi autor *Knjige o džungli* Rudyard Kipling. Predgovor drugom izdanju Kiplingove knjige *Indijska Džungla*.⁴⁵ bilježi taj događaj: - *Prvi put došao je g. 1917. (tada) najveći suvremenih engleski pisac u pohode hrvatskom narodu...*

I danas čitatelj stječe doživljaj Indije, njenog biljnog i životinjskog

⁴⁴ Stjepan Radić, Moderna kolonizacija i Slaveni, Matica hrvatka, Zagreb 1904.

⁴⁵ Rudyard Kipling, Indijska džungla, Naklada zaklade narodnih novina, Zagreb 1931.

ZABAVNA BIBLIOTEKA
UREDUJE DR. NIKOLA ANDRIĆ

RUDYARD KIPLING

INDIJSKA DŽUNGLA

THE JUNGLE BOOK I THE SECOND JUNGLE BOOK

DRUGO IZDANJE

KOLO XLII. ZAGREB 1931. KNJIGA 515
NAKLADA ZAKLADE TIŠKARE NARODNIH NOVINA

tomu cilju. Svjetski rat, koji je dokazao ništavilo europske kulture, morao bi barem opametiti Aziju. "Mi, koji smo bez narodnosti, čije su glave pogнуте u prah, možemo reći da je ovaj prah svetiji, negoli su opeke koje tvore ponosni toranj moći, zato jer onaj je prah prožet životom, ljepotom i uzvišenošću... A mi se nadamo da će nas čovječanstvo potražiti onda kad moć bude posramljena sišla sa svoga prijestolja, ustupivši mjesto ljubavi, da ljudsku povijest procistimo i blagoslivljući ulijemo rodost u pograženi prah stoljeća." Zaista gorke riječi jednog Azijca o onoj Europi koja se odvratila od Krista i njegove ljubavi."⁴⁶

svijeta i povjesnog trenutka u kome je djelo nastalo. I u Hrvatskoj su priče iz *Knjige o džungli* stvorile od Kiplinga najomiljenijeg pisca među djecom. Imaginativna moć inspirirala je tvorca ovih skoro mitskih priča o životinjama u kojima dječak Mogli raste i jača između Bagere - crne pantere, medvjeda Balua, Kaa - lukave i moćne ženke pitona, kobre Nag i bučnih, ludih majmuna. Neke scene su jednostavno uzvišene, a opisi predstavljaju instinkтивno osjećanje za poeziju prirode koje je savršeno.

Ivo Merz, publicist, komentira u članku iz 1920. godine:

«Rabindranath Tagore je uvjeren da je sebični nacionalizam najgori izum Zapada. "Ideja narodnosti je najveće sredstvo samoobbrane što ga je čovjek izmislio. Njegovim utjecajem može čitav jedan narod sustavno oživotvoriti program najkrutije sebičnosti, a da pri tome ni najmanje ne bude svjestan da je počinio moralno zlo. Ljudska kultura morala bi se sazdati na drugim temeljima: na čvrstoj osnovi zajedničkoga društvenog djelovanja..." Rabindranath kaže kako je zadaća istočnih mislilaca naći put

Popularno djelo The Word of the Buddha autora Nyanatiloka Mahathera ne izaziva samo u to vrijeme pomodno zanimanje za drevnu indijsku filozofiju nego postaje i predmet antropoloških i etnoloških studija. Nyanatiloka Mahathera osniva 1911. godine na Cejlонu prvo europsko pustinjačko naselje Island Hermitage/Dodanduwa, a koje još postoji i koje će kasnije ug-

⁴⁶ Ivo Merz, stud. phil., ŽIVOT Zagreb, siječanj 1919./1920., br. 4, str. 85-86

ostiti i hrvatske učenike. Spomenuta knjižica došla je u Hrvatsku u njemačkom izdanju iz 1906. Godine.

Kao izvor podataka koristio ju je i Vladimir Dvorniković u knjizi *Krist, Buddha, Schopenhauer. Dvornikovićeva studija* raščlanjuje pesimizam kao jedno bolno i neizlječivo melankolično osjećanje života. Na osnovu proučavanja melosa, posebno južnoslavenskog i bosanskog, Dvorniković pronalazi duboku, tešku i neizlječivu tugu. To mračno životno osjećanje koje stoluje u srcu našeg mentaliteta možda je ponajbolje iskazano onim čuvenim - *zdrav sam a bolan. U toj - osobnoj tuzi ima patnje i najdubljeg očajanja ali isto tako i neke čudne slasti i religioznog zanosa.*⁴⁷

Dana 2. listopada 1915. izvedena je po prvi put u *Kraljevskom zemaljskom hrvatskom kazalištu* u Zagrebu drama *Chitra Rabindranatha Tagorea*. Redatelj je bio Alfos Verll. Glazbu za prijevod Vuka Pavlovića uredio je Krešimir Baranović.⁴⁸ Pavao Vuk-Pavlović (1894-1976) spada u onaj niz filozofskih stvaratelja koji su svojim izvornim misaonim prinosom znatno obilježili hrvatsku filozofsku pozornicu u 20. stoljeću. Studirao je filozofiju u Leipzigu, Zagrebu i Berlinu, a na Zagrebačkom sveučilištu je doktorirao. Samo godinu dana nakon što je Tagore 1913. dobio Nobelovu nagradu, Vuk-Pavlović je preveo pjesnikovu lirsku zbirku *Gitandali*.⁴⁹

⁴⁷ Vladimir Dvorniković, Krist, Buddha, Schopenhauer, izdanje Hrvatskog štamparskog zavoda, Zagreb, 1925.

⁴⁸ Plakat Kr. zemaljskog hrvatskog kazališta, Zagreb, 1915.

⁴⁹ Zbornik znanstvenog skupa, Pavao Vuk-Pavlović: Život i djelo, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti : Institut za

Zagrebačka publika bila je oduševljena *Chitrom*. «*Odavno već ne bijaše u našem kazalištu ovakve večeri, pune ljepote, pjesme i mislih, pune ljubavi i istinske poezije...*»⁵⁰

*Tin Ujević (1891 – 1955.) u nizu eseja nastalih u ranim tridesetim godinama 20. st. prikazuje paralele između učenja N. Tolstoja i Mahatme Gandhija i autohtonog kršćanstva poznatog kao bogumilstvo na tlu Bosne i Hercegovine. Ove paralele prema Ujeviću ukazuju na vjerojatniji utjecaj hinduizma/budizma nego li perzijskog utjecaja mazdaizma. Akademik Dubravko Jelčić 1986. priredio je zbornik radova Tina Ujevića Opojnost uma⁵¹ u kojemu su prikazane misli i pogledi jednog od najznačajnijih hrvatskih literarnih stvaratelja u 20. stoljeću i koji otkrivaju niz Ujevićevih radova na temu Indije.*⁵²

«*Srodnosti između bogumilstvu, te učenja Tolstoja i Gandhija* jesu više nego frapantne. Te su srodnosti tolike da čine jedan cjelovit sistem. Priznajem da ima i nekih razlika koje dugujemo lokalnim i povijesnim prilikama. Kod Gandhija i Tolstoja ne može se u pravom smislu govoriti o nekoj crkvi. Ali ta je i kod bogumila bila jedna ljudska. U Tolstoja nalazi se ipak čitava ezoterika bogumilstva na sasvim nesumnjiv način. Gandhi je čovjek izrazito bogumilskoga mentaliteta, samo što zasade religioznoga pod-

filozofiju, 2003. - 274 str.

⁵⁰ Jutarnji list, Zagreb, 13. 10.1915.

⁵¹ Dubravko Jelčić, Opojnost uma, misli i pogledi Tina Ujevića, August Cesarec Zagreb, 1966.

⁵² SABRANA DJELA. sv. I.-XVII. Glavni urednik Dragutin Tadijanović. Zagreb, Znanje, 1963.-1967. Knjiga XI, Eseji rasprave, članci, IV. Iz naše kulturne povijesti. Kultura i filozofija Istoka. Iz nauke. Priredio Miroslav Vaupotić 1965.

*rijetla hoće da prevede u političku ekonomiju. Govoriti o Zaratuštri povodom bogumilstva izlazi iz okvira objektivnosti, jer ovomu nedostaje iranski duh suverene odanosti, i to sasvim. A međutim, u svemu "što se tiče društvenog uređenja, poimanje bogatstva, službe naravi, moralnih napora, seksualne čistoće i svih glavnih pitanja života, dakle praktike, naporu bogumila, te Tolstoja i Gandhija jesu takvi kao da su prepisani iz knjige u knjigu. Kako da se objasni ta sličnost? Možda su svi ljudski problemi ograničeni u praksi na jedan broj pitanja sa suvislim opredijeljenim brojem odgovora. Kada bi to bila i sasvim slučajna koincidencija, vrijedilo bi je zabilježiti za historiju ideja, u tolikoj vremenskoj i prostornoj udaljenosti. Slučaj je utoliko vredniji pažnje što kod Gandhija doktrina prelazi u tako strogu sistemaciju da jedna riječ, recimo Ahimza, ili ma koja druga, može da označuje cijeli njegov pokret, pošto su sve njegove glavne lozinke postale nekako sinonimne i istovjetne s cjelinom nauke. Religiozni, moralni, politički i ekonomski izrazi bivaju ekvivalentni. A svi termini Gandhijevi uzeti su iz arsenala staroindijske teologije, on ih je samo sistematizao i dao im određenija značenja. Tolstoj je baš i stvarno i znao za bogumile, dok je to za Gandhija sasvim isključeno. Najzad, Tolstoj je i sam obilno crpio iz arhiva hinduske mudrosti.*⁵³

Rabindranath Tagore (1861,-1941.) bengalski pjesnik, slikar i filozof, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1913. prvi je suvremeniji pjesnik koji dolazi iz Indije u Europu.

⁵³ Dubravko Jelčić, Opojnost uma, misli i pogledi Tina Ujevića, August Cesarec Zagreb, 1966.

Rabindranath Tagore u Zagrebu 1926.

Pri svom drugom posjetu Europi, Tagore je 12. studenoga 1926. došao i u Zagreb. Kulturni djelatnici društva i organizacije natjecali su se u pružanju gostoprимstva. Tagore je u Zagrebu održao dva predavanja na engleskom jeziku, dok je pjesme čitao na bengalskom.

Slijedi prijevodi drame *Vrtlar*⁵⁴ i zbirke pjesma *Gitandali*, koje će doživjeti nekoliko izdanja. Prijevodi djela Rabindranatha Tagorea činit će gotovo polovicu hrvatskih prijevoda indijske svjetovne književnosti do osamdesetih godina prošlog stoljeća.⁵⁵

Spomenimo tek pojedine hrvatske prijevode: *Nacionalizam*(1923.)⁵⁶ *Ostvarenje ljepote i problem zla* (1923).⁵⁷ U romanu "Brodolom" autor se bavi kultom obitelji u Indiji i težnjom za ostvarenjem tog ideal-a(1940.).⁵⁸

A 1981. sjetit će se i **Dragutin Tadijanović**, svog susreta s Tagorem prije 55 godina i zapisat će:

SJEĆANJE NA RABINDRANATHA TAGOREA

*Imao je kosu i bradu bijelu kao runo janjeta,
A moja je kosa bila crna kao krilo gavrana
Kad sam ga gledao i slušao:
Kao da je u planini žuborio
Bistri potok rušeći se s kamena na kamen,
Dok se ne bi smirio u širokom polju
I u tišini se pridružio toku blistave rijeke.
Moja je kosa danas bijela kao runo janjeta
A u srcu mojem i sad zvonki mu odjekuje glas.*⁵⁹

Dragutin Tadijanović, Zagreb (Trg Republike 7/I, DKH), 19. svibnja 1981. (Prijevodi Tadijanovićevih pjesama na hindu nalaze se u *Izboru hrvatske poezije*, a koja je tiskana 1978. New Delh-Zagreb/ Ch. Raj Sing Jain.)

1933. izlazi u Zgrebu putopis Petra Grgeca *Od Hrvatske do Indije: lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina*.⁶⁰

U *Gangesovoj Delti*, naslov je putopisa dr. Svetozara Rittiga u kojem se 1936. prikazuje ne samo rad hrvatskih misionara u Bošontiju/Bengalija, već i detaljan prikaz važnosti Indije u svjetskoj povijesti.⁶¹

Ivana Brlić Mažuranić piše 1937. povijesno-pustolovni roman za mlađe *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*⁶² služeći se povijesnom raspravom Vladimira Mažuranića: "Melek Jaša Dubrovčanin u Indiji." Takozvanog «Jašu Dubrovčanina» pokušavao je rasvijetliti Vladimir Mažuranić, u studiji iz 1925. godine, oslanjajući se na portugalske kroničare osobito na Joao de Barrosa koji je djelovao između 1480. i 1528., Jeronima Osoria (1506.-1580.) te dubrovačkog kroničara Jakova Lukarevića čije je djelo *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*.⁶³ Poznato je bilo i Vascu de Gami kako je jedan islamizirani kršćanin kojega su zvali Az, Jaz (latinski Jazius) ili Jaša, od kralja Mahmuda dobio naslov meleka, tj. vicekralja ili kneza, u državi Kam-baj na poluotoku Gudžeratu.

Jaša je od grada Diua stvorio jako utvrđeno uporište i najprometnije pomorsko središte.

"*Jaša Dalmatin - potkralj Gudžerata*" ostao je trajni predmet znanstvene rasprave. Saša Krnić istražuje u magisterskom radu povijesni izvor za roman "*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*".

⁵⁴ TAGORE, Rabindranath: *Vrtlar* / preveo Iso Velikanović - Zagreb: St. Kugli, 1923. - 58 str.; 18 cm.

⁵⁵ usp. Krešimir Krnic, Indija, u *Hrvatske Indije Most* Zagreb 1990.

⁵⁶ TAGORE, Rabindranath, *Nacionalizam*, prev. A. Barac, Čirilo-Metodska knjižara, Zagreb, 1921.

⁵⁷ TAGORE, Rabindranath, *Ostvarenje ljepote i problem zla*, Vid - Tisak poligrafije, Zagreb 1923.

⁵⁸ TAGORE, Rabindranath, *Brodolom*, prev. Filip M. Dominković, izd. Ante Velzek, Tisak poligrafije, Zagreb 1940.

⁵⁹ Dragutin Tadijanović, Knjiga pjesama druga, Matica hrvatska, Zagreb 1995.

⁶⁰ Petar Grgec, *Od Hrvatske do Indije: lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb 1933. Pretisak ovog djela nalazimo i kod gradišćanskih Hrvata u Austriji: Od Hrvatske do Indije : lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina / Petar Grgec. - Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1963. - 77 str. ; 21 cm. - (Hrvatska školska biblioteka / Književni odbor hrvatskih učitelja u Gradišću ; knj. 4)

⁶¹ Svetozar Rittg, *U Gangesovoj Delti*, Misija biblioteka, Zagreb 1939.

⁶² Ivana Brlić Mažuranić, *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*, Dvorska knjižara Vasić, Zagreb 1937.

⁶³ Obilan pregled anala Dubrovnika, tiskan u Veneciji 1605.

tin - potkralj Gudžerata", te odnos povijesnog i fikcionalnog u njemu⁶⁴.

U Hrvatskoj reviji iz 1940. objavljen je članak Radža Behari Lal Malhura: «Novija Indijska literatura» Budenje nacionalne svijesti, potpomognuto političkim samouvjerenjem koje je probudio Mahatma Gandhi i Indijski kongres našli su odraz i u literaturi: ... *konačno je prošlo vrijeme literarnog imitiranja i anarhije. Vanjski utjecaji koji su neko vrijeme tako nadmoćno vladali duhom Indije, asimilirani su i upregnuti u vlastita kola, literatura u pojedinim narječjima ponovo je našla sama sebe...*⁶⁵

Od 1941. do 1945. godine u Zagrebu je tiskana *Hrvatska enciklopedija*⁶⁶ u redakciji dr. Mate

⁶⁴ SVIBOR - Prikupljanje podataka o projektima u RH, Ministarstvo znanosti i tehnologije, projekt: 6-03-248

⁶⁵ Radža Behari Lal Malhura: Novija Indijska Lteratura u Hrvatska revija, br. 7, Matica hrvatska, Zagreb 1940.

⁶⁶ U ovom djelu se nastavlja enciklopedijska tradicija u Hrvatskoj. Riječ "enciklopedija" u današnjem značenju prvi je upotrijebio jedan Hrvat, Zagrepčanin Pavao Skalić, 1559. godine u djelu "Encyclopediae seu orbis disciplinarum tam sacrarum quam profanarum epistemon".

Ujevića, u pet svezaka ("A-Automobil", "Automaši-Boito", "Boja-Cleveland", "Cliachit-Diktis", "Dilatacija-Elektrika") tiskana Hrvatska enciklopedija. U tom djelu koje je treba lo obuhvatiti sveopće ljudsko znanje, prikazani su budizam i brahmanizam kao tipični predstavnici indijske kulture i literature. Tekstovi navode djela indijske sakralne literature i daju objašnjenja o obredima i vjerskom životu. Zanimljiv je opis interakcije judeo-kršćanske i hindu-ističko-budističke tradicije. Ovdje se Hrvatska enciklopedija u članku o budizmu oslanja na radova Josepha Dhalmanna, orijentalista i isusovačkog redovnika iz Njemačke,⁶⁷ koji tvrdi kako je već «...Bhagavadgita prekrojena pod utjecajem kršćanstva...».⁶⁸ Milovan Gavazzi je napisao tekst o Dravidima i dravidskim jezicima, dakle autohtonoj, predarijevskoj kulturi u Indiji.

Godine 1942. u obiteljskom enciklopedijskom zborniku, prikazana je «Indijska mitologija». Detaljno su prikazani vedski panteon kao i post-vedski religiozni sustav u Indiji. Autor članka je Mirko Šostarić. U istom djelu Indija se slavi kao domovina šaha.⁶⁹

Neodoljiva magija indijskih prostora bila je poticaj i hrvatskom misionarskom radu. Priča o misionarskom radu apostola Tome i njegovoj mučeničkoj smrti doprinijeli su širenju legende o prokletoj Indiji, Indiji u kojoj vlada bezvjerje i bezakonje. Tanja Perić-Polonije, u izdanju Matice hrvatske 2007. pri-

⁶⁷ Houston Stewart Chamberlain, Arische Weltanschauung, F. Bruckmann A.-G., München 1938.

⁶⁸ Hrvatska enciklopedija, Zagreb str. 447.

⁶⁹ Znanje i radost, enciklopedijski zbornik, Naklada Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, ur. Slavko Batušić, Ivo Horvat, Ante Lui ; glavni urednik Ivo Horvat, Zagreb 1942. usp. Đuro Besch, *O prvim počecima šaha*.

kazuje zapise junačkih pjesama Frana Mikulčića⁷⁰ iz Hrvatskog primorja, Bakra, Novog Vinodolskog i Krasice.⁷¹

O tužnoj sudbini hrvatskih vojnika u tuđim vojskama, saznajemo takoder iz narodne pjesme, gdje se navodi pticu koja dolazi iz Indije, a u jednoj pjesmi s otoka Hvara Indija je prokleta zemlja u kojoj se ne sluša starije, niti poštije Boga.⁷² Iz tog razloga je Indija u mašti narodnog pjevača simbol neizmjerne udaljenosti, čuda i proletstva?

I Katičić donosi u Kolu za 1968. godinu, hercegovačku narodnu pjesmu:

*A da veli blažena Marija:
«Nemojte me, uglednici božji!
Ja sam bila u zemlji prokletom*

*U prokletoj zemljici Indiji
Gdje s' ne mole bogu jedinome,
Vet se mole bogu imbenome.»*

Ovaj motiv korišten je posebno za potrebe rada kršćanskih misija u Indiji. U poučnu literaturu pastoralnog rada, koji je oduvijek uključivao i misiju kao poslanje vjerskog nauka, nalazimo knjižicu

⁷⁰ Fran Mikuličić (Krasice 1851-Bakar 1892), svećenik i poliglot, uporni sakupljač narodnih pripovjedaka i pjesama, poslao je Matici hrvatskoj 1884. rukopisnu zbirku junačkih i ženskih pjesama koje su kasnije selektivno objavljivane u desetosveščanoj Matičinoj ediciji Hrvatske narodne pjesme (1896-1942). Mikuličić je u spomenutoj zbirci zapisao junačke i ženske pjesme u arhaičnom obliku, pretežno na čakavici, pjesme koje uz poznate vrijednosti i ljepote naših narodnih junačkih pjesma, donose i šarm mediteranskoga prostora.

⁷¹ Tanja Perić-Polonije, *77 pjesama junačkih i ženskih iz Hrvatskog Primorja, Bakra, Novog Vinodolskog, Krasice* prema zapisima Frana Mikulčića iz 1884. godine, Matica hrvatska, Zagreb 2007.

⁷² Olinko Delorko, *Narodne pjesma otoka Hvara*, Čakavski sabor, Split, 1976.

*Tajne grada Palahore.*⁷³ Ovaj svezak donosi pored stereotipa o kršćansko-poganskom kontrastu i zanimljivu valorizaciju autohtonog pučanstva Indije. U Zagrebu su djelovale tri misijske ustanove; 1. za Bengaliju, 2. za Afriku i 3. za širenje nauka vjere, tzv. pučkih misija u Domovini. U Bošontiju u delti Gangesa u Bengaliji otvorena je katolička misija u kojoj su hrvatski misionari Pavao Mesarić i Anton Vizjak započeli krajem 1925. misionarski rad.⁷⁴ O. Ante Gabrić S.J. hrvatski misionar u Indiji/Bengalu na svojim brojnim nastupima i predavanjima u Domovini prikazao je ne samo ozbiljnu i duboku religioznost indijskog stanovništva, nego i socijalne i gospodarske uvjete života u toj zemlji. Prikaz misionarskog rada Hrvata u Indiji nalazimo u djelu *Pisma misionara*, autora Seada Begovića.⁷⁵ Etnografski radovi

⁷³ M. Catalani, *Tajne grada Palahore*, Misijska ustanova, Zagreb, 194-?

⁷⁴ Anton Vizjak, *Osnutak prve postaje u Bengaliji, Katloičke misije*, Zagreb 1944. str. 29-31.

⁷⁵ Sead Begović, *Pisma misionara (Indije i Tibet Nikole Ratkaja)* / Mate Križman i Zdravka Matišić, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Sekcija za orijentalistiku Hrvatskog

isusovačkih misionara u Indiji važan su doprinos poznавању indijske kulture u Hrvatskoj. On je nastao u vrijeme kada još nije postao znanstveni pristup ovom području. Etnografski muzej u Zagrebu sadržavao je zbirku (zatvorena 1938.) koju je pribavio Anton Vizjak. U zbirci su bili nakit od voska, stakla, metala, različite posude, glazbala, idoli indijskog panteona te sakralni predmeti.⁷⁶

Početkom sedamdesetih godina dolazi u Ivanić-Kloštar, o. Luc Cunny, francuski redovnik iz zajednice trapista (abbaye de Sept fons/Dompierre). Njegov pokušaj osnivanja kontemplativne zajednice u Hrvatskoj ubrzo je propao, ali je ostavio traga s predajom o djelovanju oca Julesa Monchanina, francuskog svećenika koji je došao 1940. g. u Indiju i započeo rad kao svećenik u južnoj indijskoj državi Tamil Nadu. Nakon deset godina rada na župi Monchanina se pridružio ocu Henriju le Sauxu, benediktinskom monahu, da bi zajedno ustanovili kršćanski *ashram* (pustinjački stan) na obali svete rijeke Cavery, nedaleko od Trichinopolia. *Ašram* se sastojao od nekoliko tipičnih indijskih zemljanih koliba s betonskim podom, bez namještaja. Izgrađena kapela bila je u stilu hinduističkih hramova. Svetište je imalo oblik *mulasthane*, unutrašnjeg svetišta hindu hramova, koje ostaje u stalnom mraku te time simbolički prikazuje božju tajnovitost. Dodan je *mandapan*, predvorje u kojem se vjernici okupljaju na molitvu i meditaciju. Tu su oba

filološkog društva. Niz Prinosi, knjiga 3., 2002. U Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. God. 41(2002), knj. 73[74!], br. 10/12 (listopad/prosinac). - str. 1495-1497.

⁷⁶ Damir Zorić, *Neobična energija i ljubav, Etnološki prinosi isusovačkih misionara u Indiji, u Hrvatske Indije, Most — The Bridge, Journal of Croatian Literature*, 4, 1990. Zagreb, str. 361-383

kršćanska *sannyasina* živjela u krajnjoj jednostavnosti noseći *kavi*, narančastu odjeću kakvu nose hinduistički redovnici, hodajući bosi i spavajući na tlu i time se prilagođavajući u ponašanju tradicionalnim običajima hinduističkih monaha.

*Time je osnovan Saććidananda Ašram (kasnije Šantivanam), ašram sv. Trojstva, centar kršćansko-hinduističkog susreta. Otac Monchanin prema tradiciji je uzeo ime Parma Arubi Ananda Swami (kojemu je blaženstvo Najviši Nepojavni), a Henri le Saux Swami Abhishktananda (kojemu je blaženstvo Krist). Uzimajući ta imena i dajući ashramu ime Satćitananda, hinduističko ime za Božanstvo, kao simbol kršćanskog Trojstva, oni su unaprijed nagovijestili rezultate II Vatikanskog koncila (Enciklika Nostra aetate) i Sveindjiski katolički Seminar (1969.), na kojemu je naglašena potreba da teologija u Indiji - živi i ponire u životni kontekst indijske duhovne tradicije.*⁷⁷

Bhikkhu Nanajivako,
alias Čedomir Veljačić je prvi hrvatski budistički redovnik

Čedomil Veljačić rođen je u Zagrebu 1915. Tu je diplomirao filozofiju 1939. Od 1960. do 1963. predaje filozofiju istočnih naroda na Sveučilištu u Zagrebu. **Filozofija istočnih naroda** u dva sveska objavljena je 1958.⁷⁸, pisao ju je u Bonnu 1952.-1957., a disertaciju **Komparativno izučavanje indijske i evropske filozofije** obranio je

⁷⁷ Ivica Košak, *Ex oriente lux, Susret kršćanske duhovne tradicije i hinduizma* Kana, Kršćanska obiteljska revija, Zagreb 1981. broj 2/124, str. 35-38

⁷⁸ Filozofija istočnih naroda, I - II. Filozofska hrestomatija, knj. XI - XII. - Matica hrvatska, Zagreb, 1958, i novija izdanja počevši od 1979.

1962. Filozofija istočnih naroda služila je desetljećima kao standardno djelo za studij i upoznavanje mudrosti Istoka. Između 1963 i 1965. god. kao gostujući nastavnik predaje filozofiju na pojedinim indijskim sveučilištima. Početkom 1966. odlazi na Šri Lanku, povlači se iz nastavne aktivnosti i okreće isključivo pisanju. Trinaest godina živio je u okviru budističke zajednice kao Bhikkhu Nanajivako, a posljednjih nekoliko godina samostalno kao pustinjak.

ČEDOMIL VELJAČIĆ

FILOZOFIJA ISTOČNIH NARODA

INDIJSKA FILOZOFIJA
I ODABRANI TEKSTOVI

KNJIGA PRVA

TREĆE IZDANJE

NAKLADNI ZAVOD
MATICE HRVATSKE
ZAGREB
1982

Kulturološki kontekst u kojemu su različite filozofske tradicije nastale posve jasno nalazimo u radovima iz

povijesti filozofije Č. Veljačića. Knjiga *Razmeđa azijskih filozofija* prikazuje i sistematizira azijske filozofije od početaka u Vedama i Avesti, konfucijanskim i taoističkim klasicima, preko budizma kao religije Azije i njegovih filozofskih sustava i islama koji se kasnije širio svijetom i njegove filozofije, do suvremenih autora kao npr. Šri Auropindo. *Istočna filozofija* predstavljena je u punom opsegu njena bogatstva i raznolikosti. Iscrpna bibliografija navedena je u zborniku radova *Sudesika*, s prilozima na više jezika, istaknutih indologa koji referiraju na djelo Čedomila Veljačića.⁷⁹

Najbitnije radove preveo je Goran Kardaš.⁸⁰ ...Čedomil Veljačić svoju knjigu *Ethos spoznaje u evropskoj i indijskoj filozofiji* (posvećuje »uspomeni moga učitelja Pavla Vuk-Pavlovića«.

*Pri svojem shvaćanju sadašnjosti i aktualnosti sveukupne filozofije, svih» raznovrsnih likova tvorevina filozofskoga mišljenja» (prema Jaspersu), služio se Veljačić pojmovljem svojega učitelja Pavla Vuk-Pavlovića koji je već u svojem djelu *Spoznaja i spoznajna teorija* (Zagreb 1926.) formulirao shvaćanje o mnoštvu svjetova koji čovjekovim doživljavanjem niču u krilu jedne jedinstvene zazbiljnosti: »...ali je i jedna zazbiljnost...dosta obuhvatna, da, slikovito govoreći, krije u svome krilu nebrojene zazbiljne svjetove.« Kasnije je to shvaćanje obuhvatnije razvio u djelu »Filozofije i svjetovi« (Skopje 1962.). Veljačić se na početku djela *Ethos spoznaje i pozivlje na svojega učitelja:* »S druge strane, duhu indijske filozofije u srži odgovara shema fenomenološkoga rasloja-*

vanja, koju je također i pozivom na azijske filosofije razradio moj učitelj Pavao Vuk-Pavlovićna početku Spoznaje i spoznajne teorije, gdje se dijalektički rascjep javlja tek u sloju menustava znanja, a ne u prastavnomu vidu». U tome je duhu Veljačić i tražio konkretne primjere raznovrsno izvedenih filozofskih svjetova u indijskim i azijskim filozofijama. I svoju usredotočenost na praktičku filozofiju, etiku, Veljačić je izrazio u nazivima svojega učitelja. Pojam »ethos« u svojim djelima rabi, čini se, u pravomu smislu kako ga ocrata Vuk-Pavlović: »*Etos je skup principa (normi) prema kojima valja živjeti, da bi se mogla izživjeti punoča specifičnoga ljudskog bića*«.⁸¹ Taj se singularni »etos« onda razlikuje od »morala« koji je usmjerjen prema univerzalnoj »bistvenosti čovještva«. U *Ethosu spoznaje* Veljačić kaže: »*Postoji filozofija koja se ne da ni misliti ako se sa njom u skladu ne živi*«.⁸² «Na takvim su postavkama utemeljili svoja filozofska traženja Pavao Vuk-Pavlović njegov istaknuti učenik Čedomil Veljačić, i dali hrvatskoj filozofiji 20. stoljeća dva filozofska opusa koja po originalnosti, širini pogleda i dubini misli dosežu najviše domete u našoj novijoj filozofiji».⁸³

Rad JAZU br. 350 donosi zbornik radova prvog sastanka Jugoslavenskih indologa.⁸⁴

Na ovom kolokviju o kulturnim dodirima jugoslavenskih naroda s

⁷⁹ Sudesika - Festschrift Bhikkhu Nanajivako (Čedomil Veljačić), urednik Siniša Đokić, Antabarbarus, Zagreb 1997.

⁸⁰ usp. Marija Brida, Traženja, Biblioteka Filozofska istraživanja 14, 1989., str.333

⁸¹ Čedomil Veljačić, Ethos spoznaje u evropskoj i indijskoj filozofiji, BIGZ, Beograd 1982.

⁸² usp. Marija Brida, Traženja, Biblioteka Filozofska istraživanja 14, 1989., str.333

⁸³ <http://www.ifzg.hr/zbornik%20vuk-pavlovic/jezic.pdf>

⁸⁴ RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, knjiga 10. Zagreb 1968

ČEDOMIL VELJAČIĆ ETHOS SPOZNAJE U EVROPSKOJ I U INDIJSKOJ FILOSOFIJI

BIGZ

Stvorite petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel. vode oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak. radnica jomostne vlastnosti hrvatsko vrtosno petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak. radnica jomostne vlastnosti hrvatsko vrtosno petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak.

Stvorite petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak. radnica jomostne vlastnosti hrvatsko vrtosno petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak. radnica jomostne vlastnosti hrvatsko vrtosno petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak. radnica jomostne vlastnosti hrvatsko vrtosno petrovic hrvatsko-knjizevni mostek prije vremeni nevjek radnica katitici i van slavenskim prekazi chisel voda oblik petre itakuljice vosa vinkovac jednom veljatci milos itante clista pohitne monstra k. slavenske miltke jok-pinhak.

Indijom prikazano je dvanaest radova:

2. Radoslav Katičić: *Zajednička prošlost Indijaca i Slavena u svjetlu jezika*
3. Ivan Slamnig: *Filip Vezdin (1748-1806), pionir europske indologije*
4. Aman Prakash Chand: *Indo-Yugoslav Historical Relations*
5. Rade Uhlić: *Cigani, indijska etnička grupa u Jugoslaviji*
6. Pavla Štrukelj: *Elementi indijske kulture pri Ciganih v Sloveniji*
7. Vera Vučhovački: *Slikarski opus Rabindranata Tagore*
8. Čedomil Veljčić: *Istočni utjecaji i interes za Indijom u jugoslavenskoj književnosti i filozofiji*
9. Milan Štante: *Glaserjeva indološka publicistika*
10. Vlasta Pacheiner: *Glaserjev prevod Kālidāsove Sakuntale v slovenščino*
11. Saumitra K. Sharma: *Indo-Yugoslav Economic Relations*
12. Milka Jauk-Pinhak: *O prijevdima klasične sanskrtske literature kod nas*
13. Radoslav Josimović: *Rolan i književnici Indije*

Radoslav Katičić, lingvist, povjesničar i kulturolog, diplomirao je klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je i

HRVATSKA REVIIA

GODINA XIII BROJ 7 MCMXL

Radža Behari Lal Malhura: «Novija Indijska Literatura»

Budenje nacionalne svijesti, potpomognuti političkim samouvjerjenjem koje je probudio Mahatma Gandhi i Indijski kongres našli su odraz i u literaturi:

«... konačno je prošlo vrijeme literarnog imitiranja i anarchije. Vanjski utjecaji koji su neko vrijeme tako nadmoćno vladali duhom Indije, asimilirani su i upregnuti u vlastita kolam literatura u pojedinim narječjima ponovo je našla sama sebe...»

doktorirao disertacijom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Od 1958. radi na Katedri za indoeuropsku poredbenu gramatiku. Utemeljitelj je studija *Opće lingvistike i indologije* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od samoga početka profesor Katičić organizirao je ovaj studij u skladu s suvremenim jezikoslovnim i indološkim strujanjima, a novi je lingvistički program uveo 1976. godine, koji se, s manjim izmjenama, ponajprije organizacijskim, održao do 1996. godine. Profesor je Katičić uveo dva proseminala (općelingvistički i indoeuropeistički), kroz sve četiri godine različite lingvističke opise (fonološki, morfološki, sintaktički i semantički), kao i općelingvističke i indoeuropeističke predmete. *Stara indijska književnost*⁸⁵ Radoslava Katičića je pregled s bilješkama o djelima i autorima, a predstavlja temelj indoloških studija Sveučilišta u Zagrebu. Studij indologije neizostavan je dio programa Zagrebačkog sveučilišta koji uključuju pojedinu nacionalnu kulturu u kontekst međunarodne kulture suvremenoga svijeta.

⁸⁵ Radoslav Katičić, Stara indijska književnost. Sanskrtska, palijska i prakrtska, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1973., 419 str.

Prva nastavnica indologije uz prof. dr. Katičića, bila je dr. Milka Jauk-Pinhak, osoba koja je predavala (i još predaje) kao vanjski suradnik, iako je otišla u mirovinu) sanskrт i hindski i koja se bavila Ivanom Filipom Vesdinom. Na Fakultetu se brinula za indologiju i za uvođenje sinologije i hungarologije.

Godine 1965. izdaje Institut za književnost Jugoslavenske akademije, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu katalog izložbe *Jugoslaveni i Indija*.⁸⁶

Od 1954. do 1964. izlazi u Zagrebu *Pomorska enciklopedija* koja nastoji obuhvatiti sveukupno znanje o fenomenu koji presudno određuje hrvatski identitet. Klasična enciklopedija Leksikografskoga zavoda, u svojem drugom izdanju pruža uvid u povijest i razvoj plovila, opisuje mnogobrojne prirodne i društvene pojave povezane s morem te uključuje raznovrsne struke i područja. Obrađuje temeljne pojmove oceanografije, brodogradnje, brodskog strojarst-

⁸⁶ Katalog izložbe 5. prosinca 1965. Zagreb, Opatička 18 / [postava izložbe i redakcija Kataloga Milka Jauk-Pinhak, Davor Kapetanić, Radoslav Katičić, Sveto Petrović, Ivan Slamnig; likovna postava izložbe Edo Kovačević]

va, elektrotehnike i elektronike, pomorskoga prava, trgovačke i ratne mornarice, ribarstva, nautike, navigacije, transporta, opće povijesti, povijesti pomorskih ratova i geografskih otkrića, geografije, kartografije, astronomije, meteorologije, biologije mora, pomorske medicine, sportova na vodi i rekreacije. Donosi informacije o pomorskim školama i publikacijama, lukama i lučkim gospodarstvima te biografije istaknutih osoba, djelatnošću vezanih uz more. Indija je u tom djelu zastupljena s podacima koji nadilaze značenje te zemlje kao pomorske sile.⁸⁷

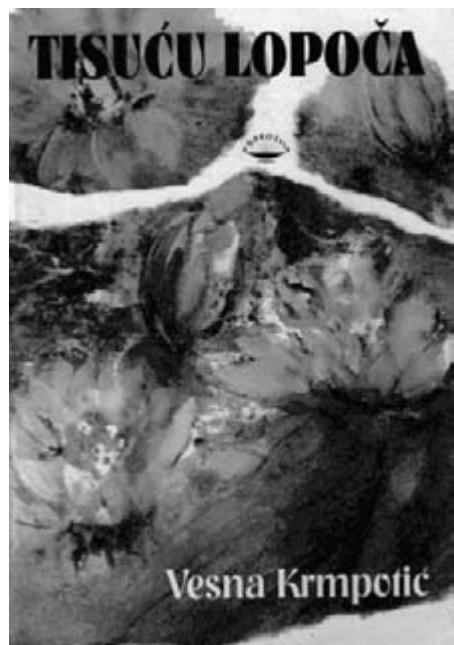
Vesna Krmpotić (rođena 1932. u Dubrovniku), završila studij psihologije i engleskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu. Nastavlja studij u New Delhiju i kao supruga jugoslavenskog diplomata nastavlja živjeti u Kairu, Washingtonu, Acri i New Delhiju. Autorica je preko 70 književnih djela i njezina novela *Brdo iznad oblaka* bila je na popisu uspješnica u Hrvatskoj. Vesna Krmpotić je pjesnikinja, prozna spisateljica i prevoditeljica, koja je karijeru započela kao zapažena

pjesnikinja koja je u Hrvatskoj počela izučavati i prevoditi indijsku književnost za šиру publiku. Godine 1971. objavila je izbor prijevoda odlomaka iz pojedinih književnih tradicija Indije. To izdanje bilo je jedan od glavnih događaja književne sezone. Bio je to pravi prodor u prašumu indijske književnosti, pokušaj da se pisana kultura jednog kontinenta sažme u jednu knjigu. Kažemo kontinenta, jer u geografskom smislu Indija se naziva potkontinentom, a u kulturnom smislu ona je kontinent.

Antologija *Tisuću lopoča*⁸⁸ Vesne Krmpotić doživjela je nekoliko izdanja i još uvijek se nalazi na bestseller listi hrvatskog čitateljstva. U želji da stvori antologiju prema vlastitoj inspiraciji, a i zanimljivu za čitanje, Vesna Krmpotić je tekstove grupirala u deset poglavlja (tematskih cjelina), u koje su uključeni tekstovi iz različitih razdoblja i tradicija.

U tome se *Tisuću lopoča* razlikuje od školskih antologija, koje strogo vode računa o kronologiji i pripadnosti. U toj namjeri, Vesna Krmpotić se orientira na strana izdanja, poput popularnog njemačkog izdanja: *Duhovni svijet Indije*.⁸⁹

U antologiju su uključeni tekstovi, u najvećem broju slučajeva, kao odlomci iz mnogo opširnijih rada. Ta opširna djela su na primjer, *vedski korpus* i *budistički kanoni* (kad je riječ o religijskim tekstovima), *Mahabharata* (kad se govori o epovima) ili *Ocean priča* (*Katha-*

saritsagara, zbirka slična *Tisuću i jednoj noći*, ali s obrnutom verzijom nastanka: smisljena je da razonodi jednu kraljicu!). Već i izbor iz *Oceana priča* bio bi dovoljan za jedan zbornik, a nekoliko suvremenih pisaca (među njima i R. Narajan) okušali su se u pokušaju da za čitaoca knjige *Mahabharate* prepričaju u okviru jedne knjige standardnog formata.

U izboru Vesne Krmpotić najviše je prostora posvećeno tekstovima u kojima se veličaju osjećaj divljenja, obožavanja, predanosti i ljubavi, bilo da je riječ o divljenju pred veličanstvenim događajima u prirodi, ili pred zagonetkama života, bilo da je riječ o predanosti i ljubavi između čovjeka i Boga, ili između ljudi.

Ovaj zbornik, s jedinstvenom inspiracijom, želi predložiti glasove koji govore iz pojedinih tekstova i tradicija, kao članove kora koji pjeva istu pjesmu i kazuje istu misao na različite načine.

Međutim, rasponi indijske duhovnosti, pa time i književnosti, su ogromni - jedva da možemo nešto misliti, a da to već nije na neki način mišljeno u Indiji - isprobani su tamo svi načini mišljenja i uzdržavanja od mišljenja, sva osjećanja i uzdržavanje od osjećanja, sve potankosti kazivanja i

⁸⁸Vesna Krmpotić, *Tisuću lopoča* : Antologija indijskih književnosti od najstarijih vremena do 17. stoljeća / sastavila, prevela, predgovorom i tumačenjem popratila Vesna Krmpotić. - Zagreb : V.B.Z., 1994., 436 str.

⁸⁹Helmut von Glasenapp, *Indische Geisteswelt*, Holle Verlag, Baden Baden, 1958., 348 str.

uzdržavanja od kazivanja. I sama Vesna Krmpotić to primjećuje u predgovoru drugog izdanja, kad kaže da - *ako se uočava spiritualnost indijske civilizacije ne treba da bude zaboravljena kultura prefinjenog svjetovnog uživanja koja je također bila razvijana do savršenstva.*

U prijevodu Vesne Krmpotić izlaze i *Pjesme darovnice* bengalskog pjesnika Tagorea i poznata *Kamasutra*. *Kamasutra*, što znači "Knjiga želje", napisana je na sanskrtu u 3. stoljeću. Na engleski ju je preveo znanstvenik Richard Burton u 19. stoljeću. Hrvatski prijevod s engleskog, nažalost prenosi i pogreške koje su učinjene već u Burtonovom prijevodu i ispravljene su tek u kasnijim engleskim prijevodima, npr. Wendi Doninger (2004.).⁹⁰

U *Zlatnoj knjizi svjetske ljubavne poezije*, nalazimo ulomke Vrtlara, Rabindranatha Tagorea, stihove *Rijeke* koju je napisao u 7. stoljeću Bhartrihari. *Ljeto*, umjetnika Kalidase iz 5. stoljeća, *Tužaljka u predvečerje*, Tiruvaluvar (5.st.), *Ljubav*, Amaru (7. st.) *Slast ili bol*, Bhavabhuti (7./8.st.), *Ljubavna bitka*, Sarmad /17. st) *Metempsihoza*, Naidu Sarojini (19./20. st.). U antologiji su preuzete i dvije strofe iz *Jadur Vede*: *O ženo i Sva si od milja*.⁹¹

O indijskoj drami u Hrvatskom narodnom kazalištu pisala je Klara Gönc-Moačanin, koja je prevela s izvornika staroindijsku klasičnu dramu u deset činova *Glinena količa pisca Sudrake* (praizvedba u HNK 15. 2. 1979.). Izvedba je predstavljala velik kazališni

⁹⁰ Mallanaga Vatsayana: *Kamasutra*. Neu übersetzt, kommentiert und eingeleitet von Wendy Doniger und Sudhir Kakar. Ins Deutsche übertragen von Robin Cackett. Verlag Klaus Wagenbach, Berlin 2004.

⁹¹ Nikola Miličević, Zlatna knjiga svjetske ljubavne poezije, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1979.

Moje malene ruke
Nana Mara Haath
INDIJA

Mirno

Mo - je ma - le - ne ru - ke plje - ūe ve - dro
Na - na Ma - ra Ha - a - ath Ta - li Pa - de

takt po takt, i dok plje - ūe, di - vno li je, di - vno to,
Sa - ath E to Ke Vi - i Aa ja ba Je Vi - Vata Chhe

2. Moje malene noge
idu lako, nečujno,
i dok idu —
divno li je, divno tol

3. Moje malene oči
motre oko sebe sve,
i dok motre —
divno li je, divno tol

4. Moj maleni nosić
diše cvjetne mirise,
i dok diše —
divno li je, divno tol

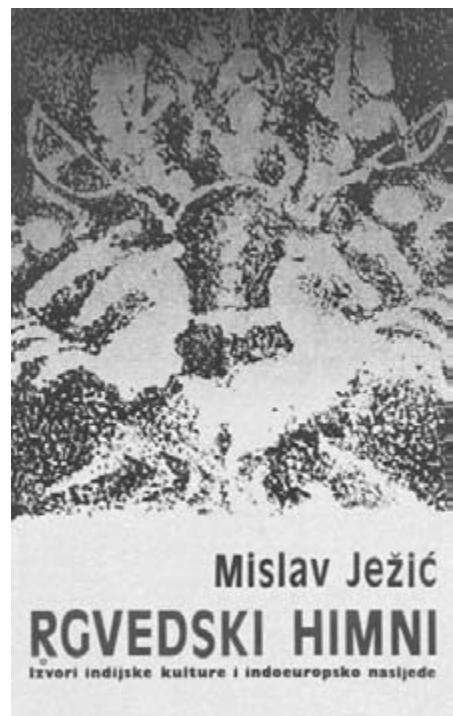
Ante Stamaća: iz *Djeca svijeta i njihove pjesme*

događaj te je bila nagrađena kao najbolja predstava godine.⁹²

U prijevodu Ante Stamaća, nalazimo u knjizi *Djeca svijeta i njihove pjesme* i dvije indijske pjesme s notama: *Moje malene ruke i Padaj, tiha kišo*.⁹³

Indolog, profesor dr. Mislav Ježić, predstojnik je Katedre za indologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zaslužan je za znanstveni pristup izvornim tekstovima indijske kulturne tradicije. Mislav Ježić rođen je 1952. u Zagrebu. Završio je klasičnu gimnaziju 1970. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu stekao 1977. diplome profesora indologije i filozofije, te 1978. profesora opće lingvistike i grčke filologije. 1983. obranio je doktorsku disertaciju pod naslovom

"*Problemi egzegeze rgvedskih himana*". Bio je i pročelnik Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, uveo je studije turkologije i hungarologije na Odsjeku, te Katedru za algebarsku lingvistiku. Na indologiji predaje staroindijski jezik i književnost, staroiranski, indijske religije, indijsku filozofiju, a povremeno i srednjoindijski i hindski.

Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove predaje na studijima filozofije i religijske kulture "Indijsku filozofiju" i "Istočne religije". Objavio je šest knjiga - monografiju *Rgvedski himni - Izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe* (Globus, 1987.), sažeti prijevod *Mahabharata* (u suradnji s prevoditeljima, filološki obradio skraćeni prijevod velikoga epa, A. Cesarec 1989.), knjigu filozofsko-filoloških ogleda *Riječ i mišljenje o bitku u svijetu* (Filozofska istraživanja, 1989.), kratak priručnik o Hrvatskoj *Sredozemni i srednjoeuropski kulturni krajolici Hrvatske* (u suradnji sa stručnjacima za arheologiju, povijest umjetnosti i književnost, HPEU 1996.), knjigu *Rgvedske upanišadi* s izvornikom i prijevodom, uvodima, objašnjenjima i analizama (Matica hrvatska 1999.) Upanišadi su vjersko-filozofski tekstovi od temeljne važnosti u povijesti ne samo indijske, nego i svjetske misli. Kako talijanski indolog Tucci kaže, u upanišadima se misao ostvaruje u iznenadnim bljescima i intuiciji, u poetskim čarolijama koje ovo štivo čine jednim od najsugestivnijih u indijskoj književnosti.⁹⁴ U njima nalazimo neke od najstarijih posvjedočenih naporu u povijesti ljudskoga umada se filozofski objasni položaj čovjeka u svijetu. Pojmovi kao što su brahman, Htman, oüvara, prHta, sat, cit, Hnanda, mHyH, spoznaja o jedinstvu jovHtmana i paramHtmana, odnosno duše i boga, ali i mikrokozma i makrokozma, postali su opće duhovno blago čovječanstva. Brahman kao princip očitovanja konačni je izvor vanjskoga svijeta i njemu kao unutrašnje počelo odgovara Htman, nutarnje sopstvo. U obama je ukinuta opreka subjekta i objekta, vanjska se stvarnost poistovjećuje s unutarnjom. Riječ

je, dakle, o paralelizmu između božanskoga i nutarnjega. Tekstovi upanišadi služili su da donesu mir uznemirenome ljudskom duhu, bili su to pokušaji rješavanja metafizičkih problema u obliku dijaloga i rasprava, često pjesnički iskazi filozofski nastrojenih duhova pred licem životnih činjenica. Postavljalo se pitanje gdje, u čemu leži istina; odgovaralo se da je svijet jedinstveno biće (ekam sat), svjesno i blaženo (sat cit Hnanda).

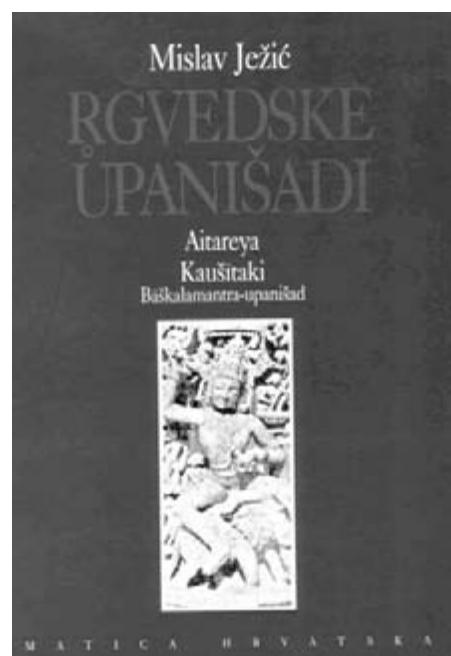
U tekstovima koji su se bavili metafizikom, etikom, kozmologijom, težiste je bilo na pojmovima o kruženju življenja, svijeta (sapsHra), o djelatnosti čovječjoj koja to uzrokuje (karman), te o načinu koji vodi oslobođenju iz toga strujanja (mukti). Svijet u prostoru i vremenu samo je očitovanje božanstva, da bismo upoznali Boga, trebamo odbaciti vezanost uz predmete u svijetu. U upanišadskim pjesničko-filozofskim dijalozima spoznaju se temeljni pojmovi što čine ljudski život u svemiru; oni sadrže ontologiju, epistemologiju, fiziologiju, psihologiju. U tim najranijim posvjedočenim pokušajima filozofskoga tumačenja svijeta autor Mislav Ježić svojim višestrukim talentima uspijeva razotkriti brojne

njihove tajne. Jer upanišadi predstavljaju tajno ezoteričko učenje, učenje koje tek odabrani mogu čuti, oni su rahasyam — tajna, satyasya satyam — istina istine, paramam guhyam — najviša tajna.

Može se kazati da su upanišadi vječni tekstovi, jer pitanja koja su pradavni pitatelji postavljali o bivstvu života mogla bi biti i naša — što se to nalazi oko mene, što me je to stvorilo i nosi me kroz život zajedno s ovim svijetom, sa zemljom, odakle sve to, kamo to smjera, koja je moja uloga, dužnost, svrha u ovome zastrašujućemu, ali i čudesnome zbivanju u kojemu sudjelujem? Upanišadski su mudraci na njih strpljivo odgovarali, a isto nam tako strpljivo autor ove knjige prenosi njihove odgovore svojim brojnim uvidima do kojih je došao mukotrpnim filološkim pregnućem. Jer nije lako prodrijeti kroz veo tajni kojim su stari indijski mudraci prekrili svoje spoznaje koje nisu bile namijenjene mnoštву, nego tek odabranom pojedincu. Kandidat bi prije no što bi pristupio svetištu njihove misli bivao podvrgnut duhovnoj provjeri gdje bi se odredilo da li on zaslužuje zauzeti mjesto do učiteljevih nogu — otuda i pojam upanišad kojemu Ježić posvećuje iscrpu analizu.

Školnički je Zapad često odbacivao postojanje indijske filozofije, jer filozofija kao da nije smjela postojati izvan Europe. Zbog neznanja, nepoznavanja ciljeva drugih kultura, tvrdilo se da nešto nedostaje orijentalnoj misli, da nije dovoljno racionalna, da je odveć subjektivna — pri čemu su zanemareni istočni kulturni predlošci. Ovakvi indološki radovi kakva je Ježićeva knjiga jasno potvrđuju postojanje indijske filozofije već u vedskome razdoblju.

Od prvoga susreta Europe s upanišadima 1801/1802, kada je

⁹⁴ Giuseppe Tucci, *Istorija indijske filozofije*, Beograd: Nolit, 1981.

objavljen njihov latinski prijevod Oupnekhat, i. e. secretum tegendum koji je načinio Anquetil Duperron, prema perzijskome prijevodu sa sanskrta što ga je naručio mogulski kraljević Dara Shakoh 1656. Taj je prijevod silno djelovao na Schopenhauera i duhovni je utjecaj tih staroindijskih filozofskih tekstova ostao trajno prisutan u zapadnoj kulturi. Usljedili su brojni prijevodi pojedinih upanišadi na razne svjetske jezike s kojih su nastali, izuzevši neke prijevode ulomaka s izvornika, i dosadašnji prijevodi na hrvatski. Rad Mislava Ježića donosi prve znalačke prijevode sa sanskrta na hrvatski i stoga, uz ostale svoje velike znanstvene i stručne vrijednosti, znači osobit prinos hrvatskoj kulturnoj javnosti. U suradnji s M. Jauk-Pinhak i K. Gönc-Moačanin, izdaje priručnik *Istočne religije* te šezdesetak studija i članaka iz indologije, filozofije i jezikoslovja i s područja hrvatskih studija u zemlji i inozemstvu (Lucknow, Ajmer, Torino, Berlin, Washington, Pariz, Sydney...).⁹⁵ Glavna područja rada: vedski studiji, indijski epovi, početci indijske i

helenske filozofije, jezikoslovni opisi nekih vidova indijskih jezika, u novije vrijeme i europski i međunarodni kontekst hrvatske kulture. Glavni prinosi: istraživanja o genezi vedskoga panteona i dijelova vedskoga korpusa, povjesno-filološka analiza slojeva upanišadskih i epskih tekstova, izvori i usporednice u staroj indijskoj i helenskoj filozofiji. Radi na komentiranome prijevodu klasičnih upanišadi, poredbenoj monografiji o početcima indijske i helenske filozofije, itd. Jedan od stručnih urednika Religijskoga leksikona Leksikografskoga zavoda.

Sudjelovao na nizu svjetskih, međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova s područja indologije, filozofije i jezikoslovja. Pokrenuo i suorganizira svjetski indološki skup *Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Puranas* (1994., 1997., 1999., 2002., 2005.). Glavni je urednik radova tog skupa koje na engleskom jeziku objavljuje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Opsežna biografija profesora Ježića dostupna je na stranicama Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

1988. u *Bibliografiji svjetskih književnosti u hrvatskim prijevodima*⁹⁶ za četrdesetogodišnje razdoblje od 1945. Do 1985. nalazimo 23 djela od koji čak pet antološkog karaktera: *Izbor pjesama iz rane budističke poezije - Pjesme prosjaka i prosjakinje*,⁹⁷ *Suvremena hinduska poezija*,⁹⁸ *Počeci Indijske misli*,⁹⁹

*Suvremena indijska proza*¹⁰⁰ i *Antologija indijskih književnosti od najstarijih vremena do 17. stoljeća – Hiljadu lotosa*.¹⁰¹

Mate Križman objavio je u zborniku *Hrvatske Indije* opsežan tekst o pismima Nikole Ratkaja iz Indije: filološku studiju, popis literature, te kritičko izdanje i prijevod tekstova.¹⁰²

Godine 1994. donosi Marijan M. Grakalić u prikazu *Duhovnosti novog doba*, pregled guruističkog pokreta i učenja na području Hrvatske. Grakalićev rad prikazuje djelovanje i bibliografsku pozadinu učenja Mahariši maheś Yogia, Hare Krišna i Anada Marga pokreta. Predstavljene su i zajednice Guru Maharađi Đia, Sai Babe i Baghvana, s kojima se ne samo guru pokret, nego dio indijske svakodnevnicе približio hrvatskoj publici. Indijski nakit, odjevni predmeti, galanterija, ali i tradicionalna indijska kuhinja i ljekarstvo (ajurveda) doprinose šarolikosti suvremenе potrošačke kulture.¹⁰³

Hrvatski biografski leksikon donosi pored crtice o životu i radu Jurija Husa opsežnu bibliografiju znanstvenih radova o ovom već legendarnom putopiscu.¹⁰⁴

U nizu Redovita izdanja za članstvo donosi Matica hrvatska 2003.: *Povijest plesa starih civiliza*

⁹⁵ Josip Franić, Suvremena indijska proza, Svjetlost, Sarajevo 1957.

⁹⁶ Vesna Krmpotić, prvo izdanje Nolit, Beograd 1971., treće izdanje : Tisuću lopoča, V.B.Z., Zagreb 1994., 436 str.

⁹⁷ Mate Križman, *Hrvatske Indije*, Most Zagreb 1990. str. 79-194

⁹⁸ Marijan M. Grakalić, *Duhovnost novog doba – historiografska monografija*, Arkadia, Zagreb 1994.

⁹⁹ Hrvatski biografski leksikon, 5 Gn-H, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2002.

¹⁰⁰ Nataša Dragojević, Fikret Cacan, *Svjetska književnost u hrvatskim prijevodima 1945-1985. Bibliografija*, Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, Zagreb 1988.

«Indija nije kolonija ni sa sredovječnog, a ni sa savremenog gledišta; to je kolonija tek s gledišta one međunarodne politike, koja istom započinje..., politike, koju bismo mogli nazvati «urođeničkom kolonijalnom politikom», i koja jest podpuna revolucija, posvemašnji prevrat u mislima i idejama «viših» naroda o «nižima»...»

Stjepan Radić, 1903.

zacija u dva toma. Nakon prvoga dijela dvosveščane *Povijesti plesa starih civilizacija* u kojem je autorka obradila plesnu kulturu već izumrlih civilizacija Mezopotamije, Egipta, Grčke, Rima, te plesove starih Hebreja i Etruščana, drugi dio autoričina životnoga djela obuhvaća stare civilizacije čija se plesna tradicija održala sve do naših dana, zahvaljujući geografskom položaju ili kulturnopovijesnim uvjetima. To su Indija, Kina, Koreja, Japan, Tajland, Burma, Šri Lanka, Java, Bali i Kambodža. Obajavljanjem ove sjajno napisane i opremljene knjige napokon je ispravljena velika nepravda prema dvadesetak godina starom i zaboravljenom rukopisu Ane Maletić u kojem se na kongenijalan način stapaju tehnička obrada plesova s kulturnopovijesnim, filozofskim, sociološkim, religijskim, mitološkim i drugim ekskursima i elaboracijama.

Ana Maletić je priredila jedinstveno djelo ove vrste u Hrvatskoj. To je prva i temeljna studija o plesu starih civilizacija, opremljena brojnim ilustracijama i pisana na način da bude svakodnevni udžbenik teoretičara i povjesničara plesa, ali i zanimljiva literatura onima koji u plesu tek uživaju ili se amaterski za njega zanimaju.

Indijski ples je predstavljen je ne samo u svom geografskom određenju, nego i tradiciji koja je unatoč svim društveno-povijesnim okolnostima preživjela da današnjeg dana i živi je dio suvremene kulture indijskoga naroda.¹⁰⁵

Putopisac, Dubravko Horvatić pokušao je oteti zaboravu doživljaje naših putnika i izabrane dijelove

¹⁰⁵ Ana Maletić: *Povijest plesa starih civilizacija, Drugi dio. Azijske plesne tradicije*, biblioteka: REDOVITA IZDANJA ZA ČLANSTVO, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., 337 str., ISBN: 953-150-678-7

njihovih zabilježbi objelodanju je u knjizi *Hrvatski putopis; Od XVI. stoljeća do danas*.¹⁰⁶ U Hrvatskoj se već više stoljeća piše putopis na književnost, iako je putopis¹⁰⁷ zapažen i u umjetničkim djelima ostalih žanrova. No, dok novinarski izvještaj ili putopis u užem smislu riječi nije dostigao razinu umjetničkog ostvarenja, proteklo je dosta vremena. Nemčić, Matija Mažuranić, Josip Horvat, Peić, Horvatić i mnogi drugi već su klasici putopisa. Godine 1955. Slavko Ježić sastavio je zbornik *Hrvatski putopisci*, kojemu je ovaj posljednji sličan, a uvodi i za ovu temu zanimljive radove Radoslava Katičića: *Iz Indijske putne bilježnice i Vesne Krmpotić Tađ Mahal, - Kolosalna minijatura*.

¹⁰⁶ Dubravko Horvatić (izabrao i priredio): *Hrvatski putopis. Od XVI. stoljeća do danas*, K. Krešimir, Zagreb, 2002.

¹⁰⁷ Od Hektorovića i "Putovanja k Jeruzolimu", od Trnskog i Nemčića do danas... Osobito su važni putopisi Hrvata iz 16. st. objavljeni na latinskom i drugim jezicima: Bartul Đurđević, Feliks Petančić, Juraj Hus, a njima možemo pribrojiti i Marka Pola.

Indijski ples je predstavljen je ne samo u svom geografskom određenju, nego i tradiciji koja je unatoč svim društveno-povijesnim okolnostima preživjela da današnjeg dana i živi je dio suvremenе kulture indijskoga naroda.

Prvi sažeti prijevod *Mahabharate* objavljen je 1989. kao zbirka izabranih odlomaka tako da daju cjelovitu neprekidnu priču. *Mahabharata* sadrži korijen indijske brahmanske misli (a i ratničke, tj. kšatrijske časti).¹⁰⁸

Prozno izdanje »Mahabharate« na hrvatskom jeziku objavljeno je zahvaljujući Udrudi za promicanje vedске kulturne baštine Lotos i Hrvatsko-indijskog društva.¹⁰⁹ Novina je u tome što je veliki ep, koji bi danas zbog složene stihovne građe zacijelo odbio mnoge čitatelje, objavljen u proznom obliku, a priredio ga je Purnapraga Dasa.

Tekst je s engleskog prepričanog izdanja prevela Ankica Franjić. Ratnička priča koju su prenosili

¹⁰⁸ *Mahabharata*, Zamislili, izbrali i preveli s engleskoga Goran Andrijašević i Slobodan Vlaisavljević. Sa sanskrtskim izvornikom usporedio, izradio konkordanciju s engleskim prijevodom i kritičkim izdanjem sanskrtskoga teksta po pjevanjima, sastavio predgovor, bilješke i kazalo uz bilješke Mislav Ježić. Lektor Tomislav Salopek. August Cesarec, Zagreb 1989.

¹⁰⁹ *Mahabharata*, Udruga za promicanje vedске kulturne baštine Lotos, Zagreb 2005.

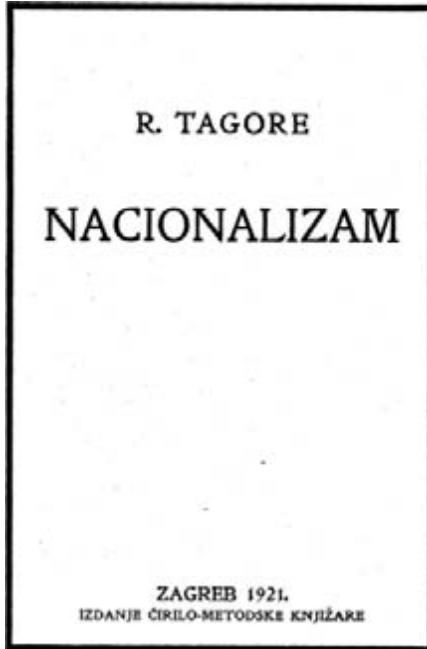
„Rabindranath Tagore je uvjeren da je sebični nacionalizam najgori izum Zapada. "Ideja narodnosti je najveće sredstvo samobbrane što ga je čovjek izmislio. Njegovim utjecajem može čitav jedan narod sustavno oživotvoriti program najkrutije sebičnosti, a da pri tome ni najmanje ne bude svjestan da je počinio moralno zlo...“

Ivan Merz, publicist, 1920.

sute, dvorski pjevači, dobivala je s vremenom brojne rukopisne varijante i kritička izdanja, a danas je poprimila pripovjedni oblik, kako junačka i brahmanska tradicija, obogaćena mitovima, basnama, parabolama, ne bi pala u zaborav zbog arhaičnog obilježja epa. »Mahabharata« je tako napokon na našem jeziku rasprostrla na oko tisuću stranica svoju priču o bratoubilačkom ratu kraljevske obitelji, o dužnosti, nepravdi i pravdi. »Mahabharata« (ili peta Veda) jedan je od velikih epova koji tematiziraju opširnu temu rata, morala i ljudskosti, uklapajući se i u današnji zahtjev za duhovnom preobrazbom društva.

Možda su dramski prizori poginulih i duhovna pustoš u tom epu, kao i završni prizori u *Ilijadi* (u kojima Prijam i Ahilej, poslije desetogodišnje krvave mržnje između Grka i Trojanaca, pokazuju jedan drugom ljudske osjećaje i plemenitost) mnogo snažnije civilizacijske poruke od modernih medijskih antiratnih propagandi.

Epska stihovna struktura nije više u modi, ali univerzalna značenja teksta ne blijede ni tijekom tisućljeća. Zato je svaka prozna prerada junačkih priča u kojima važne poruke izlaze iz velikih sloboda, dobrodošla u vremenu u kojem

pragmatičnost zasjenjuje filozofiju i u kojem svi mogu biti »junaci našeg doba«.¹¹⁰

Ethos spoznaje u filozofiji Čedomila Veljačića autorice mr. sc. Ksenije Premur na jednom je mjestu objedinjeni niz stručnih i znanstvenih članaka, studija i istraživanja perenijalne, komparativne filozofije našeg eminentnog filozofa i indologa Čedomila Veljačića. Djelo je strukturirano na taj način da pogada upravo samu srž Veljačićevog nastojanja na izgradnji metodologije i predmetnog istraživanja na području komparativne filozofije koja svoj vrhunac i dovršetak doživljava u obuhvatnoj filozofiji kulture. Mr. sc. Ksenija Premur prati razvoj ove ahistorične, perenijalne i komparativne izgradnje filozofije kulture kroz analizu temeljnih Veljačićevih djela, a posebice *Ethosa spoznaje u europskoj i u indijskoj filozofiji*.

Na analizi i kritičkom propitivanju temeljnih postavki, iznesenih u ovom djelu, autorica provodi temeljitu analizu komparativnih studija Čedomila Veljačića. Te studije prate temeljnu misao-v-

dilju o kompariranju inteligibilija koje svoje ishodište i ujedno i podudarnost nalaze poglavito u ethosnoj dimenziji svega filozofskog mišljenja, što je najupečatljivije u komparacijama budističkog nauka i Kantove filozofije. Ova temeljna smjernica univerzalne filozofije ujedno je i smjernica kritičkog promišljanja zapadnoeuropejskog filozofskog nasljeda, dok se razvoj indijske filozofije, s druge strane, prati nesmetano u povijesnim tokovima koji slijede istu etičku nit nenasilja, tolerancije i jogističkog obuzdavanja uma.

Iz promišljanja zasada univerzalne filozofije perenijalnih motiva, slijede iz autoričine analize zasebnih komparativnih studija i istraživanja Čedomila Veljačića. Ovo je djelo nastavak istraživanja autorice mr. sc. Ksenije Premur komparativne filozofije s kojeg je područja već objavila knjigu *Bergson i Buddha*,¹¹¹ koja se temelji upravo na postavkama komparativne filozofije Čedomila Veljačića.¹¹²

Interkulturni dijalog u filozofiji na primjeru između indijske i zapadne filozofije nalazimo u radovima Rade Iveković gdje se evociraju težnje da se uspostave mostovi između različitih filozofskih tradicija.¹¹³

Mahamandalešvar Paramhans Svami Mahešvarananda - Svamiđi je širom svijeta pokrenuo međunarodne i međuvjerske molitve za svjetski mir. Prva je molitva održana u hrvatskom gradu Umagu u rujnu 2001. godine, a zatim su uslijedile molitve u mnogim gradovima Austrije, Španjolske,

¹¹⁰ Lada Žigo: VJESNIK Subota/nedjelja 19. i 20. kolovoza 2006.

¹¹¹ Ksenija Premur "Bergson i Buddha", Naklada Jurčić, Zagreb, 2000.

¹¹² Ksenija Premur: *Ethos spoznaje u filozofiji Čedomila Veljačića*, Naklada Lara, Zagreb 2003.

¹¹³ Rada Iveković, *Pregled indijske filozofije*, Zagreb, 1981.

Njemačke, Slovenije, Mađarske, Češke, Slovačke, SAD-a, Kanade, Australije, Novog Zelanda i Indije. Prvi mirovni samit ikad održan u samostalnoj Hrvatskoj, *Svjetski mirovni samit Sri Swamija Madhavanande i poruka Mahatme Gandhija*, održan je 9. listopada u Zagrebu u organizaciji Hrvatskog saveza Joga u svakodnevnom životu.

Goran Kardaš izdaje 2006. godine prijevod teksta *Bhagavadgite* kao podloge za intertekstualnu studiju o odnosu filozofskih sadržaja Bhagavadgite i Upanišada i Mokšadharma parvana. Izdanje *Bhagavadgite* Gorana Kardaša predstavlja nov izvanredan prilog u seriji prevodilačkih, studijskih i komentarskih projekata u području filozofske i književne literature na klasičnim jezicima koji je pokrenut u domaćoj indološkoj produkciji. U tome nizu vrlo značajnih sličnih radova iz područja arhajske indijske filozofske književnosti kao što su rgvedske himne, upanišade, rani buddhizam, kao i klasične indijske pripovjedne književnosti. *Bhagavadgītā* je, ako se tako može reći, najklasičniji i najznačajniji *locus communis* ne samo indijske tradicije nego i svjetske književne, filozofske i religijske baštine.¹¹⁴ Uzme li se u obzir okolnost da to djelo postoji na hrvatskom jeziku samo u proznom sažetku, kao dio skraćenog prijevoda epa *Mahābhārata* s engleskog.¹¹⁵ Tek s ovim integralnim izdanjem *Gīte* sa sans-

«*Srodnosti između bogumilstvu, te učenja Tolstoja i Gandhija* jesu više nego frapantne. Te su srodnosti tolike da čine jedan cjelovit sistem... A međutim, u svemu "sto se tiče društvenog uređenja, poimanje bogatstva, službe naravi, moralnih napora, seksualne čistoće i svih glavnih pitanja života, dakle praktike, naporu bogumila, te Tolstoja i Gandhija jesu takvi kao da su prepisani iz knjige u knjigu... Tolstoj je baš i stvarno i znao za bogumile, dok je to za Gandhija sasvim isključeno. Najzad, Tolstoj je i sam obilno crpio iz arhiva hinduske mudrosti.»

rtskim tekstrom, prijevodom, kritičkim aparatom, popratnim komentarom te književno-povijesnom i teorijskom studijom višestruko je premašena razina raspoloživosti ovog spomenika svjetske književne baštine.¹¹⁶

Povodom 200-te obljetnice smrti Filipa Vezdina, prevedena je i knjiga Branka Franolića o ovom našem istaknutom jezikoslovcu, na talijanski jezik, u Velletri pokraj Rima u prijevodu ugledne lingvistkinje Luce Leoni koja ju je dopunila s bibliografijom.¹¹⁷

Osvrt je priredila Vesna Kukavica, urednica *Matrice* – časopisa *Hrvatske matice iseljenika*.

*Zdravka Matišić održala je potkraj veljače 2005. u New Delhiju predavanje o Ivanu Vezdinu, na kojemu je odlučeno da se svake godine održi memorijalno predavanje o tom uglednom lingvistu i poznavatelju indijske kulture.*¹¹⁸

¹¹⁴ Cf. prijevod *Bhagavadgītā* klasičnog filologa Miroslava Markovića na srpski iz 1978. odnosno izdanje *Bhagavadgītā. Pesma gospodnja*, u: *Počeci indijske misli*, Rada Ivezović, Beograd: BIGZ, 1981.

¹¹⁵ *Mahābhārata*, izbor i prijevod s engleskog Goran Andrijašević i Slobodan Vlaisavljević, sa sanskrtskim izvornikom usporedio, izradio konkordanciju s engleskim prijevodom i kritičkim izdanjem sanskrtskog teksta po pjevanjima, predgovor, uvod i kazalo uz bilješke Mislav Ježić, Zagreb: August Cesarec, 1989.

¹¹⁶ Branko Franolić, *Paolino di San Bartolomeo, pionire dell'indologia nell'Europa di fine Settecento, a cura di Luca Leoni*, Velletri, 2006, 56 str.

¹¹⁷ Kulturna suradnja između Republike Hrvatske i Republike Indije odvija se na temelju sporazuma između Vlade

Kakvu Indiju poznaje Hrvatska

Politički i religiozni uvjeti razdvajali su istočnu i zapadnu kulturu više od jednog tisućljeća. Zapadni orijentalisti počeli su intenzivnije proučavati kulturu Indije tek u 19. st. Od tada možemo pratiti dva toka zanimanja za Istok. Prvi je ostao među zidovima školskih učionica i bez značajnog javnog odjeka.

Drugi tok, koji je pokušao pronaći praktičnu primjenu psiholoških tehnika (joga) u vjerskom životu, ostao je zatvoren u zatvorenom podzemljу ezoterije („tajnosti“) i teozofskim ložama.

Prvi krug ostao je zatvoren zbog svog visokog »akademskog« nivoa, a drugi se našao izoliran i optužen za sinkretizam, praznovjerje i magiju. Tome svakako doprinose brojna izdanja sektaške provenijencije s ciljem izazivanja

Republike Hrvatske i Vlade Republike Indije o suradnji na području kulture, prosvjete, znanosti, tehnologije i sporta, (potpisani u New Delhiju, 5. ožujka 1999. godine), te Programa kulturne razmjene između Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Ministarstva kulture Republike Indije za godine 2005. – 2007. (potpisani 27. travnja 2005. godine).

zanimanja za senzacionalističko ili mistično u sakralnoj književnosti Indije.

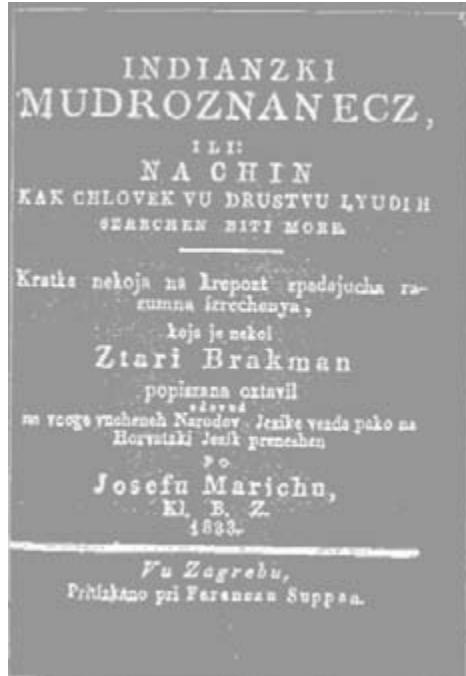
U prošlom se stoljeću zanimanje za istočnu filozofiju i religiju spustilo medu ljudi na ulici. Znanstvena literatura, premda ne tako tržišno uspješna, razvijala se paralelno s djelima koji su imali za cilj pobuditi interes za indijski misticizam što je neprikosnoveni izazov neutemeljenoj mašti (i priželjkiva-nom) čudesnom. Od sudbonosne je važnosti danas, uz sveprisutnost Indije i njenih duhovnih vrijednosti, izbjegći zamku odvraćanja pažnje od discipline znanstvenog pristupa i reduciranje indijske kulture na priče, legende i čuda. U nemogućnosti razlučivanja ozbiljnog zanimanja za književnost i duhovnost nekršćanske duhovne baštine Indije od pomognog pojmanja šamanizma, postoji opasnost da i ozbiljan znanstveni rad bude uočen tek kao frakcija duhovnosti novog doba (*New Age*).

Unatoč brojnim izdanjima indijske književnosti na hrvatskom jeziku, moramo imati na umu kako se u najvećem broju slučajeva radi o prijevodima iz druge ruke. Najčešće engleskog i njemačkog. Filološkim preprekama treba ubrojiti sektaška stremljenja pojedinih prijevoda.

Posebno mjesto ovog prikaza sva-kako zaslužuju radovi znanstvenih novaka i docenata studija indologije na Zagrebačkom sveučilištu.

Kroz već tradicionalni međunarodni znanstveni skup o sanskrtnim epovima u Dubrovniku, zainteresirana hrvatska publika dobiva uvid u aktualno stanje indoloških znanosti u svijetu.¹¹⁹

¹¹⁹ International Conference on the Sanskrit Epics and Puranas, Dubrovnik, Zbornik radova HAZU - Zagreb, 2005.

Indijaniski mudroznanac ili način kak človek vu družitvu ljudih srečen biti more.

Rgvedski himni¹²⁰ i Rgvedske Upanišade¹²¹ su sveučilišni priručnici u kojima autor dr. Mislav Ježić prikazuje povijesne okvire, predlaže filološki ključ i otkriva sakralni sadržaj ove ne samo indijske nego i svjetske baštine.

Hrvatska znanstvena bibliografija ostvaruje viziju elektroničke bibliografije i na području indologije. Putem web sučelja ostvaruje se, zajedničkom inicijativom računalnih i informacijskih stručnjaka MZOS-a i Knjižnice Instituta Ruder Bošković, *Hrvatska znanstvena bibliografija: CROSBI* (Croatian Scientific Bibliography).

Projekt broj 0130486: *Kulturnopovijesne veze Hrvatske i Indije*, ima za zadaću donijeti pregled radova sa područja hrvatsko-indijskih kulturnih veza, književnosti, misije, indologije, veza Dubrovnika-Mediteran-Indija, Goa, Tibet, Kerala, kulture, povijesti, neohinduističkih sljedbi, likovne umjetnosti, glazbe i plesa.¹²²

Jedan izbor izvorne i sekundarne literature dostupan je na stranicama Filozofskog fakulteta u Zagrebu kao obvezni izbornik studentima indologije.¹²³

U suradnji s Maticom hrvatskom iz Zagreba pripremljen je iscrpan referat o Indiji u hrvatskoj književnosti, koji je predstavljen na hrvatskom štandu povodom sudjelovanja Indije kao posebnog gosta na *Sajmu knjiga* u Frankfurtu 2006. godine. U okviru predstave odraza indijske kulture u hrvatskoj književnosti na središnjem štandu zemlje domaćina, uručena su predstvincima *Indijske nacionalne zaklade* djela *Jaša Dalmatin-potkaralj Guđurata* autorice Ivane Brlić Mažuranić i *Povijest plesa azijskih civilizacija* autorice Ane Maletić.¹²⁴

priredio Ivica Košak

[ikaz_det.asp?ID=0130486](#)

¹²⁰http://www.ffzg.hr/filoz/article.php?id_art=105&id_pag=8

¹²¹ Mislav Ježić, Rgvedske Upanišadi, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.

¹²²<http://zprojekti.mzos.hr/zprojektiold/pr>

»Teoretski princip nezdravog nacionalizma ima pogansku i nemoralnu podlogu, jer drži narod temeljem etike i vrhovnim ciljem ljudskog društva; podređuje pojedinca željeznom zakonu kolektivne tiranije: po njemu je narod sam sebi svrhom: poništava jednakost podrijetla i zadnje svrhe ljudi i naroda; uskrsava silu i nasilje i proglašava ih socijalnim pravilima, koja su iznad države (kult starih pogana). To je nazadak, koji nas mora zabrinuti. O društvu, koje se sve više udaljuje od tradicionalnih oblika vjerskoga uvjerenja i koje sve više prianja za materijalizam, u tom društvu traži čovjek nesvjesno neku naknadu za vjerski osjećaj, nove oblike kulta, novu vjeru. Neke pojave nacionalizma stiče staromu kultu lokalnih i zaštitnih bogova, kojim se kitilo rimsко paganstvo. Domovinu više ne vole, nju obožavaju. Nacionalni su junaci pretvoreni u svece i postavljaju ih na oltar domovine«

Ivan Merz, Zdravi i nezdravi nacionalizam
Obnovljeni život, Vol.5. No. 6. Studeni 1924.¹

NACIONALIZAM

Što je to nacija? Na ovo pitanje odgovara nobelovac
Rabindranat Tagore u djelu „*Nacionalizam*“.²

Tagore je raspravu napisao još pod dojmom strahota *Prvog svjetskog rata* 1917. godine, a trebala je biti upozorenje, ne samo narodima Europe nego i svijeta. Upozorenje pjesnika iz Bengalije ipak dolazi prekasno. Kada se već povjerovalo kako je katastrofa započeta u Sarajevu 1914. dobila svoj kraj, nacionalni sukobi dobivaju novu dinamiku. Preteča i jedan od idejnih začetnika talijanskog fašizma, pjesnik Gabriele D'Annunzio 11. rujna 1919. godine okupira slobodni grad Rijeku. Ovaj prvi poslijeratni vojni prijestup na tlu Europe ostaje u pamćenju kao nagovještaj zla koje će zaokupiti Europske narode u predstojećem ratu.

Čitatelja poruke o nacionalizmu koju nam je ostavio Indijac Tagore ovo ne iznenađuje.

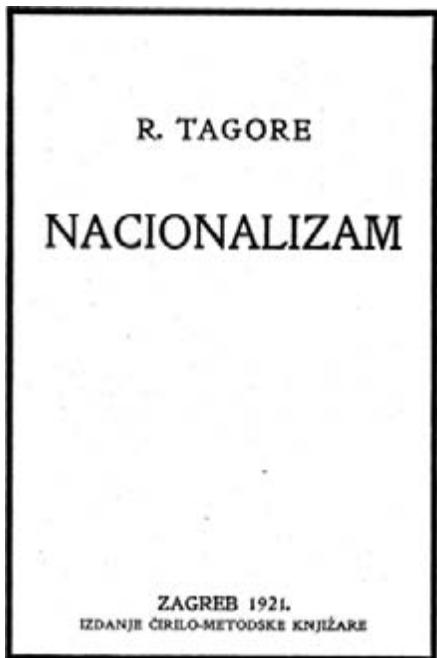
Nacionalizam kao konačna pojava beskrupulognog egoizma, „je pojava gdje se čitav narod organizira kao sila. Takva zajednica ustrajno ide za tim da osnaži pučanstvo i sposobi ga za rad. Ali ova vječna težnja za snagom i radnom sposobnošću, oduzima višoj naravi čovjeka snagu koja ga čini požrtvovnim i stvaralačkim. Njegova se požrtvovnost odvraća od pravog, živog i moralnoga cilja, prema mehaničkom i mrtvom cilju - održavanje nacionalne zajednice. Velika opasnost nastaje za društvo kada se ostvari taj cilj, jer tada se stvara osjećaj kako je zadovoljen i moralni zahtjev. Savjest je mirna ako se odgovornost s moralne osobe u cjelini može prebaciti na mašineriju intelekta. Događa se tako da narod koji ljubi vlastitu slobodu, dozvoljava i dalje ropstvo u velikom dijelu svijeta, s ugodnim čuvstvom ponosa da je izvršio svoju dužnost. Ljudi koji su od prirode pravedni, mogu u svom radu i u mišljenju postati grozno nepravedni, a da kod toga osjećaju kako drugim ljudima pomažu samo u onome što ti i zaslužuju. Ljudi koji su inače pošteni, mogu i ne znajući što

¹ Ivan Merz piše 1924. pod utjecajem oca kršćanske demokracije, Don Luigi Sturza. Svećenik i antifašist don Sturzo je naučavao nespojivosti katoličanstva i fašizma. U djelima „Coscienza Cristiana“ on kritizira „filo-fašistički“ element unutar Vatikana. Kao progonjeni suosnivač talijanske narodne partije (Partito Popolare Italiano) prisiljen je 1924. otici u progonstvo. Nakon odlaska Sturza, Vatikan je odobrio formiranje Unione Nazionale, pro-fašističke katoličke političke stranke i požurio razvrgavanje PPI te pridruživanje članstva Mussoliniju.

² Rabindranat Tagore, Nationalism, London 1917. Prijevod Antona Barca objavila je Ćirilo-Metodska knjižara 1921. u Zagrebu.

rade, neprestano otimati drugima njihovo ljudsko pravo na viši razvoj i da se kod toga porobljenima još i rugaju, kao oni nisu ni zasluzili bolji postupak. Svakodnevno u životu gledamo kako male poduzetničke jednako kao i javne zajednice čine bezosjećajne ljude, a koji po naravi nisu loši. Moramo si tek predočiti kakva li će tek pustoš nastati u moralnom svijetu, ako se čitavi narodi s slijepim žarom stanu organizirati da dodu do moći i bogatstva.

Nacionalizam je vrlo velika opasnost... I jer s nama vlada i upravlja nacija koja je sasvim političke naravi, nastojali smo mi, unatoč nasljeđu prošlosti, razviti u sebi vjeru da možda i mi imamo nekakvu političku zadaću... U našem djelovanju moramo preuzeti svaku opasnost, dapače ni u samome ždrijelu progonitelja ne smijemo prestati da vršimo dužnosti što nam ih je odredila sudbina, pa tako i kroz bolove i neuspjehu na svakome koraku ostvarivati nove pobjede. Mi moramo pokazati onima nad nama, da imamo moralnu snagu i snagu da trpimo za istinu. No ako nemamo ništa za pokazati, možemo samo prosjačiti. Bilo bi kobno za nas kad bismo odmah zadobili u poklon sve što tražimo.... i ja sam svojim zemljacima uvijek ponavljao da se moraju ujediniti, ne da prosjače, nego da omoguće kako bi naš duh požrtvovnosti možda postao aktivran.“

Rabindrant Tagore tvrdi kako je nacionalizam „Nacionalizam je najveće zlo za naciju, jer je organizovana sebičnost koja se nužno zatvara u nepodnošljivo društvo. Nacionalizam kopa grob vlastitioj naciji“. ³ Tagore ovdje govori o širenju surovosti i slabljenju osjećaja moralne odgovornosti kao posljedice gušenja individualnog u čovjeku i zamjenjivanja čovjeka strojem u jednom ogromnom organiziranom sistemu stvaranja potrošačkog društva kojemu je cilj izrabljivanje čovjeka.

Između dva svjetska rata Rabindrant Tagore sudjelovao je na ostvarenju projekta nazvanog *Deklaracija nezavisnosti Duga* čiji je cilj bio povezivanje svih kulturnih dostignuća Sviljeti i rješavanje ključnih pitanja. Tagore stavlja civilizaciju pred dvojbu: „je li vrjednija pohlepa ili odricanje, materijalno ili moralno dobro?“

Ova goruća tema bila je prisutna u hrvatskom kulturnom krugu na početku 20. stoljeća, nažalost bez odjeka za razvoj događaja. Već 1915. izvedena je *Ćitra*, drama u jednom činu. Ovo dramsko djelo velikog indijskog pjesnika i nobelovca **Rabindranatha Tagorea**, izvodila se u prijevodu Pavla Vuk-Pavlovića⁴ u Zagrebu već 1915. godine. Indijski bard nam u svojem djelu, uz prekrasne pjesničke slike, donosi i temeljna razmišljanja koja nadilaze pojedinačnost i razmatraju općenita životna načela.

Preuzimajući osnovnu priču iz nepresušne riznice motiva za indijske autore, velikog junačkog epa **Mahabharate**, Tagore tka priču koja govori daleko više od svog izvornika i ističe ideale duhovne ljepote kao daleko nadmoćne onoj tjelesnoj, koje je prolaznost u djelu sasvim jasno iskazana.

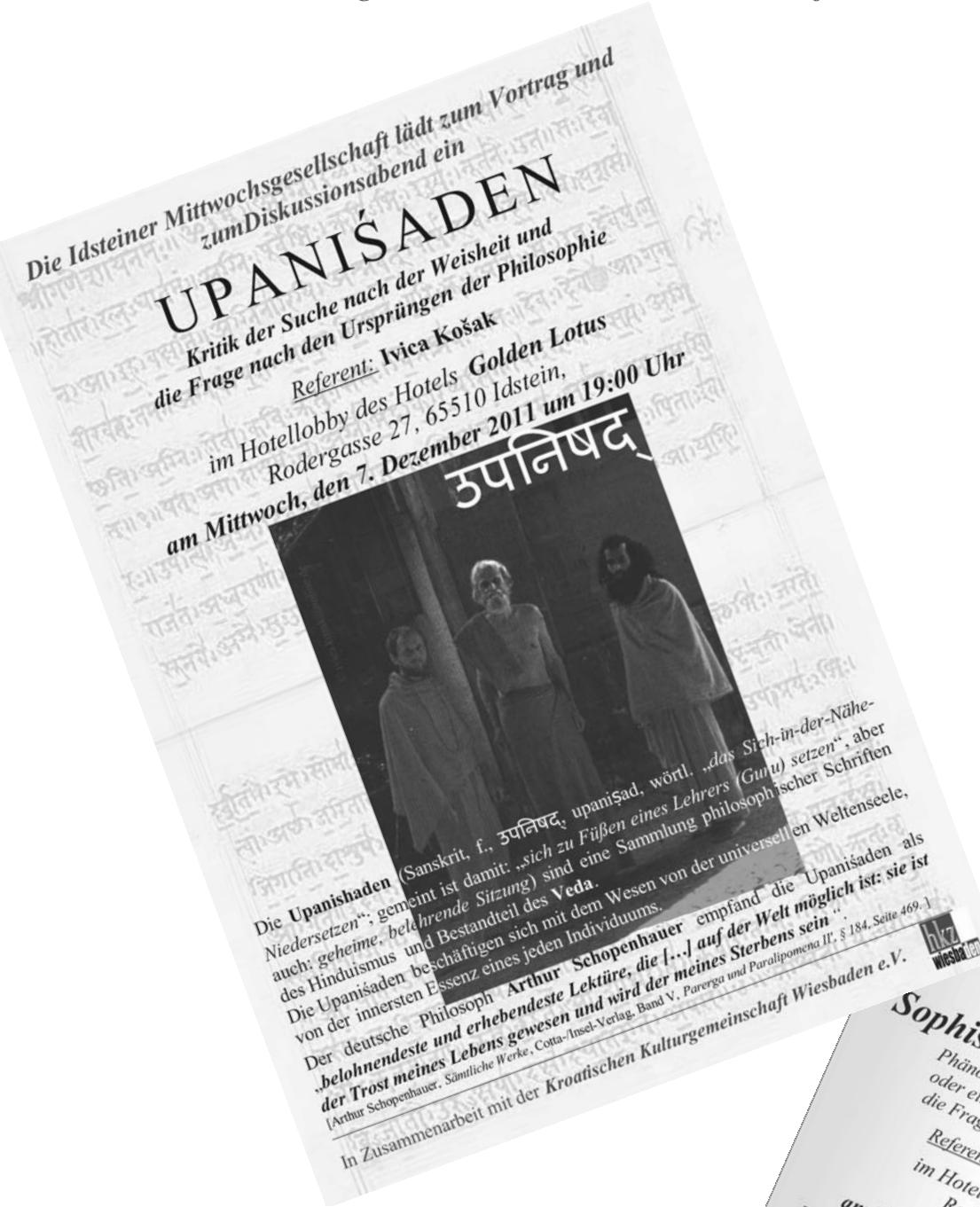
Smisleni čovjekov život moguć je samo na osnovi vrednota; ali čovjekov je slobodni izbor za koje će se vrijednosti i vrijednosna mjerila opredijeliti. Taj je izbor sloboden, ali i neizbjegjan, piše Vuk-Pavlović, čovjek „slobodu, kojom se određuje prema vrednotama, bezuvjetno i bez izuzetka mora upotrijebiti“⁵.

Ivica Košak

³ To u konačnici potvrđuje i djelovanje jednog od kreatora velikosrpskog nacionalizma Dobrice Čosića koji će 1982. godine objaviti da je suvremeni nacionalizam kao društvena koncepcija, „moderna ideologija, sistem vrednovanja, mentalitet, privredni i intelektualni moral, opšta psihoza, kolektivna paranoja, društvena šizofrenija“. Po Čosiću, nacionalizmu pogoduje siromaštvo, neprosvijećenost, nerazvijena demokracija i moralna i politička kriza; teritorijalna etnička i društvena neintegriranost većine (balkanskih) nacija; cjelokupna ideologija i politička konstelacija suvremenog svijeta.

⁴ Drama *Ćitra* u Vuk-Pavlovićevom prijevodu izvedena je u HNK Zagreb 1915., vidi plakat na str. 23.

⁵ Prevoditelj drame i jezikoslovac Pavao Vuk-Pavlović (rođen 1894. u Koprivnici, preminuo 1976. u Zagrebu) jedan je od najvećih hrvatskih filozofa i pedagoga koji je nedovoljno poznat široj, ali i stručnoj javnosti. Od njegovih zasluga u prvome redu valja izdvojiti utemeljenje filozofije odgoja u Hrvatskoj i to istodobno kada se ona utemeljivala i u svijetu. Razlozi prešućivanja Pavla Vuk-Pavlovića prije svega bili su političke naravi, ustaški progon židovske obitelji ovog hrvatskog mislioca, pa su djela ovog inače plodnog filozofa već odavno postala teško dostupna, a velika većina najpoznatijih među njima nije imala naknadnih izdanja nakon što su prvi puta objavljenja tridesetih godina 20. stoljeća. Aktivno djelovanje ovoga filozofa u Hrvatskoj obvezuje nas i danas na očuvanje značajne hrvatske filozofske baštine od propadanja i zaborava, ali i na njeno oživljavanje unutar suvremenog konteksta.

Die Upaniṣaden (Sanskrit, f., उपनिषद्; upaniṣad, wörtl. „das Sich-in-der-Nähe-Niedersetzen“; gemeint ist damit: „sich zu Füßen eines Lehrers (Guru) setzen“, aber auch: geheime, heilende Sitzung) sind eine Sammlung philosophischer Schriften des Hinduismus und Bestandteil des Veda.

Die Upaniṣaden beschäftigen sich mit dem Veda. von der innersten Essenz eines jeden Individuums.

Der deutsche Philosoph Arthur Schopenhauer empfand die Upaniṣaden als „belohnendste und erhabendste Lektüre, die [...] auf der Welt möglich ist: sie ist der Trost meines Lebens gewesen und wird der meine Sterbens sein“ [Arthur Schopenhauer, Sämtliche Werke, Cotta-/Insel-Verlag, Band V, Parerga und Paralipomena II, § 184, Seite 469.]

In Zusammenarbeit mit der Kroatischen Kulturgemeinschaft Wiesbaden e.V.

Izbor pozivnica - plakata za literarne tribine na kojima je tematski predstavljan rad o utjecaju *Indijske kulture na hrvatsku, a time i europsku literaturu* u okviru javnih nastupa i suradnje Hrvatske kulturne zajednice iz Wiesbadena s njemačkim udrugama.

Die Gymnosophisten (gebildet aus altgriechisch γυμνός „nackt“ und altgriechisch σοφία „Weisheit“ griechisch γυμνοσοφιται „nackte Weise“) waren nach der Darstellung mancher hellenistischer Berichterstatter nackte oder „luffbekleidete“ indische Asketen, die sich durch hohe Weisheit und übertragende mystische Kräfte auszeichneten. Da sie oft als Eremiten im Wald lebten, wurden sie von den Griechen auch als Hylobior bezeichnet.

In Zusammenarbeit mit der Kroatischen Kulturgemeinschaft Wiesbaden e.V.

„Ist Literatur heute besser geeignet, neue Perspektiven zu eröffnen, als politische Aktion?

“

BOUALEM SANSAL
Friedenspreis des Deutschen Buchhandels 2011

DIE IDENTITÄTSFALLE

Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt

Buchbesprechung:

Amartya Sen: *Die Identitätsfalle, Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt*¹

Amartya Sens Kritik an Samuel Huntingtons populärer These vom Kampf der Kulturen ist m. E. berechtigt und überzeugend, schließlich sind die Gefahren, die von entsprechenden simplifizierenden Klassifikationen ausgehen, nicht zu unterschätzen.

Gibt es einen „Krieg der Kulturen“ zwischen dem Westen und dem Islam? Die einen sagen, wir sind bereits mitten in diesem Krieg, die anderen hoffen, den Konflikt durch einen Dialog der Kulturen entschärfen zu können. Amartya Sen zeigt in seinem Buch, dass *die falsche Illusion einer einzigen Identität* diesen „Krieg der Kulturen“ konstruiert und zugleich fatal vorantreibt.

Während die Welt zunehmend aufgeteilt wird in Blöcke aus Religionen, Kulturen oder Zivilisationen, geraten uns andere Faktoren des menschlichen Daseins wie Klasse, Geschlecht, Bildung, Beruf, Sprache, Kunst, Wissenschaft, Moral oder Politik immer mehr aus dem Blick.

¹ Amartya Kumar Sen (* 3. November 1933 in Shantiniketan, Westbengalen) ist ein indischer Wirtschaftswissenschaftler und Wirtschaftsphilosoph. **Die Identitätsfalle, Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt**, C. H. Beck Verlag, München 2007

INTERKULTURELLE WOCHE
WOCHE DER AUSLÄNDISCHEN MITBÜRGER

BUCHBESPRECHUNG MIT DISKUSSION

Idsteiner Mittwochsgesellschaft
Ausländerbeirat der Stadt Idstein
Stadtbücherei Idstein
Kroatische Kulturgemeinschaft

Mittwoch, den 28. September 2011
Stadtbücherei Idstein, Löherplatz 15
um 19:00 Uhr

BÜCHER, MEDIEN UND AUTOREN
Ist die Literatur besser geeignet, neue Perspektiven zu eröffnen, als politische Aktionen?

- Literatur, kein Krieg!** Ein Film von Alain de Séouly über Boualem Sansal Träger des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels für 2011.
- Georg Bossong:** Das Maurische Spanien und Sepharden
- Esther Gitman:** When Courage Prevale
- Samuel P. Huntington:** Kampf der Kulturen
- Amartya Sen:** *Die Identitätsfalle, Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt*
- Karin Richter:** Krabat und die Schwarze Mühle

Referenten: Dr. Asghar Fassihi, Ivica Košak und Dieter Kunz

„Gute Gespräche zählen zu guten Gründen für die Teilnahme an einer Runde wie der Mittwochsgesellschaft!“ IZ

<http://www.idsteiner-mittwochsgesellschaft.de>

Globale Bemühungen, der eskaliert dieser undifferenzierten und lierenden Gewalt Einhalt zu gebieten, scheitern zudem an einer Konzeptlosigkeit, die das direkte Resultat dieser eindimensionalen Konstruktion von Identität ist. Wenn die Beziehungen zwischen menschlichen Individuen

ARGUMENT AND REASON

AMARTYA SEN'S REFLECTIONS

auf einen „Krieg der Kulturen“ reduziert werden, dann schnappt die „Identitätsfalle“ zu.

Amartya Sen unterstreicht vor allem dessen Warnung, *die Identitäten von Individuen und Kollektiven über die Zugehörigkeit zu einer einzigen Kultur zu bestimmen*, arbeitet eine solche Zuschreibung doch mit einem falschen, weil reduktionistischen Konzept von Identität. Dem gegenüber macht Sen seines Erachtens zu Recht die Vielzahl an Zugehörigkeiten von Individuen geltend und zeigt auf, wie falsch im Kern alle Versuche sind, die Weltbevölkerung in eine handvoll von Kulturen einzuteilen.

Menschen, die eine Fülle von Identitätsmerkmalen haben, werden auf ein einziges reduziert und verschwinden in kleinen übersichtlichen Schubladen. Das Geschäft der Fundamentalisten besteht in dieser Miniaturisierung menschlicher Existenz, mit der alle Ideologie der Gewalt ihren Anfang nimmt. Amartya Sen zeigt nicht nur, wie die Spirale aus Identität und Gewalt entsteht, sondern auch, wie sie durchbrochen werden kann.

Denn niemand ist zu einer einzigen Identität verdammt, jeder kann seine Persönlichkeit gestalten und mitbestimmen. Sens brillante Analyse von Multikulturalismus, Postkolonialismus, Fundamentalismus, Terrorismus und Globalisierung macht vor allem eines klar:

- Die Welt kann sich ebenso in Richtung Frieden bewegen, wie sie jetzt auf Gewalt und Krieg hinzusteuern scheint.

Denn selbst wenn Amartya Sen mit seiner Feststellung, dass sich kein Mensch auf seine kulturelle oder religiöse Herkunft reduzieren lässt, dem postmodernen Leser Focaults² oder Derridas³ nichts Neues sagt, sind Sens Forderungen doch wichtig in einer Zeit, in der internationale Konfliktlinien in Medien und Öffentlichkeit zum Großteil entlang kultureller und religiöser Linien gezogen werden.

Kern der Thesen Amartya Sens ist ein deutlich weiter gefasstes Konzept von kultureller Identität, als das Samuel Huntingtons oder der Multikulti-Ideologen.

Überzeugen kann Sen auch mit seinen Analysen aktueller Konflikte und Kriege und besonders mit einer "Dialektik des kolonialisierten Geistes" beeindrucken, mit der Sen bei den früheren Kolonialisierten heute eine "parasitäre Besessenheit von den Exkolonialherren" diagnostiziert.

Ivica Košak
Interkulturelle Woche 2011

² Zu seinen Forschungsschwerpunkten gehören die Problematik der Armut und die Wohlfahrtsökonomie. Er ist Professor der Wirtschaftswissenschaften an der Harvard University in Cambridge (Massachusetts).

³ 1998 erhielt Sen den Preis für Wirtschaftswissenschaften der schweidischen Reichsbank im Gedenken an Alfred Nobel für seine Arbeiten zur Wohlfahrtsökonomie, zur Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung und zum Lebensstandard.

Mittwoch, den 24. September 2014, um 19:00 Uhr in der Hotellobby des Hotels »Zur Traube«, Rodergasse 27, 65510 Idstein,

WEM GEHÖRT DIE ZUKUNFT?

Du bist nicht der Kunde der Internetkonzerne. Du bist ihr Produkt!.

Jaron Lanier: „Wem gehört die Zukunft“ – „Du bist nicht der Kunde der Internetkonzerne. Du bist ihr Produkt.“ Jaron Lanier ist ein Wortführer im Kampf für digitalen Humanismus, der den Friedenspreis des Deutschen Buchhandels für das Jahr 2014 erhält. Lanier zweifelt an den utopischen Erlösungsversprechen der technologisch inthronisierten Hypermoderne und deren Heilslehre, durch die der vollvernetzte Mensch sich angeblich selbst erlösen oder zumindest verwirklichen kann.

Referent: Ivica Košak

In Zusammenarbeit mit der Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V. und die Unterstützung durch den Ausländerbeirat der Stadt Idstein

Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas

Autor: Suzana Marjanic

Nakladnik: Institut za etnologiju i folkloristiku - Udruga Bijeli val - Školska knjiga

Godina izdanja: 2014.

„Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas“ je trosveščana znanstvena monografija koja pokriva povijest hrvatskoga performansa od dadaističkih uličnih akcija zagrebačke trupe srednjoškolaca *Traveleri* dvadesetih godina prošlog stoljeća pa sve do danas.

Knjiga je rezultat desetogodišnjeg intenzivnog istraživačkog i novinarskog posla - ideja o pisanju "povijesti" hrvatskog performansa rodila se 2004. – pri čemu se autorica Suzana Marjanic, a što se tiče povijesti umjetnosti performansa do početka osamdesetih godina prošlog stoljeća, u velikoj mjeri oslanjala na monografije i članke povjesničara umjetnosti i kustosa Marijana Susovskog i Davora Matičevića.

Suzana Marjanic je izdala prvo cijelovito djelo o povijesti hrvatskoga performansa, u povjesnom kontinuitetu od prošlog stoljeća (*dadaističkih akcija grupe Traveleri, zenitističkih akcija Marijana Mikca, Dadaističke matineje u Osijeku*) do 2010. godine, smrti rodonačelnika ovoga izvedbenog žanra u Hrvatskoj, Tomislava Gotovca.

Razvojni put hrvatske umjetnosti performansa od njezine inicijacije prije gotovo stotinu godina Suzana Marjanic iscrpno prikazuje na 2100 stranica ilustriranih s više od 1800 fotografija. Kronotopsku priču počinje iz zagrebačke perspektive, obrađujući hrvatsku performersku i akcionističku scenu po njezinim urbanim izvedbenim centrima.

Svaki čvor te krontopske mreže (Split, Dubrovnik, Pula, Labin, Rijeka, Osijek i Varaždin) očituje svoje posebnosti, a ta se mreža posebnih značajki potom vezuje uz svakoga pojedinačnoga umjetnika, odnosno umjetnicu performansa. Petnaest teorijskih poglavlja otvaraju svojevrsni "interpretacijski ključ za čitanje". Njima su pridodani razgovori s brojnim umjetnicima performansa, kao i s glumcima, glazbenicima, teoretičarima i povjesničarima umjetnosti i književnosti bliskima akcioničkoj i performerskoj sceni. Knjiga sadrži 15 poglavlja, od kojih prvo propituje izvedbu tijela u performansu, fenomene teatralizacije performansa i performativnog kazališta; drugo je posvećeno počecima hrvatskog performansa, dok sljedeća poglavљa iscrpno izlažu različite urbane scene hrvatskog suvremenog performansa.

Suzana Marjanic je godinama, sustavno i izravno pratila performersku i akcionističku scenu Zagreba, Rijeke, Istre (Labin, Pula), Splita,

Dubrovnika, Osijeka i Varaždina i tako postala najpozvaniji domaći stručnjak/autorica za ovakav tip djela. *Kronotop* objedinjuje teorijska razmatranja o performansi kao izvedbenom žanru, kronologiju hrvatskih performansa, te razgovore s 148 umjetnika i umjetnicima performansa, što ih je vodila i objavljivala od 2001. godine u dvotjedniku *Zarez*. "Tako i taj razgovorni, praktični dio knjige prati kronologiju, odnosno kronotop hrvatskoga performansa, čime se i život rječju njihovih aktera ocrtava taj izuzetno značajni žanr žive umjetnosti u

Ivica Košak, Edi Matić na Sajmu knjiga 2014. U Frankfurtu

našoj regiji", objašnjava Marjanić, koja je i sama početkom 90-ih godina prošloga stoljeća djelovala u dvjema performerskim grupama, *Ljubičasti Deltoid* i *Zublja Agapa*, koje je oformio umjetnik performansa Robert Franciszty.

Ovo iznimno vrijedno djelo nije samo pionirski rad te cijelovita, dokumentarna i autorski obilježena knjiga Suzane Marjanić nego i prva povijest hrvatskoga performansa na osnovi višegodišnjeg praćenja scene i zbivanja, ali i inventivnih i dubokih teorijskih uvida.

Ova će knjiga prvenstveno kao znanstvena knjiga, biti dragocjena ali i sveučilišni udžbenik onima koji se bave umjetnošću, kako likovnom tako i dramskom. Iz analiza i zapisa Suzane Marjanić moguće je pročitati društvenu, (socijalnu) i gospodarsku situaciju. Djelo opisuje dominirajuće paradigme, kao i promjene paradigmi, a kojima smo bili svjedocima i kojima i danas svjedočimo. Ovo je

Predstavljanje „**Kronotopa hrvatskoga performansa: od Travelera do danas**“ bilo je središnje događanje hrvatskog štanda na Sajmu knjiga u Frankfurtu 2014 godine, gdje je zamjenik ministricе kulture, gospodin Vladimir Stojsavljević uručio primjerak „*Kronotopa*“ Hrvatskoj kulturnoj zajednici iz Wiesbadena.

zapis jednog vremena u prostoru kulturne antropologije, slobodarskih i animalističkih pozicija, jednako kao studija kulturalne teorije.

U okviru kulturno-literarnog susreta, povodom Martinja 2014. knjigu je u *Kulturnoj zajednici* predstavio Ivica Košak kao djelo, „*koje nije samo znanstvena monografija nego i odličan prikaz kako se poimala sloboda na jugoistoku Europe od*

osnutka Kraljevine SHS do današnje Hrvatske“.

Ili kako je u djelu: *Avantgarde, Medien, Performativität* na jednom mjestu citiran Johna Austina: „*Nije sramota ne znati što znači performans*“ ali bila bi šteta, poslije epohalnoga izdanja *Kronotopa* ne govoriti o tome. Značajni doprinos shvaćanju hrvatske paradigme performansa nalazimo i u radu dr. sc. Marijane Erstić, povjesničarke umjetnosti i docentice na Sveučilištu u Sigenu o performativnom nastupu pjesnika Gabriella D'Annunzia u Rijeci.

Knjiga „*Kronotop hrvatskog performansa: od Travelera do danas*“ spominje D'Annunzia, u okviru poglavlja o Rijeci, ali više onako usput. A prilog Marijane Erstić u ovom broju *Riječi*¹ upotpunjuje sliku o događajima s početka 20. stoljeća.

Ivica Košak

Urbane Performance als Ort der Narrenfreiheit in Südosteuropa (Kroatien)

Eine Geschichte der kroatischen Performance bietet überraschende Einblicke in die Relationen von Politik und Kunst, Repression und Freiheit, Kapital und Arbeit, Intimität und Öffentlichkeit. Wie radikal, wie modern, wie aussagekräftig waren Künstler und ihre Werke in Jugoslawien, einem Land, das zwischen West und Ost einen 3. Weg suchte, der in den Kriegen der 90er endete.

¹ Marijana Erstić, **Rijeka wird zu Fiume. Apotheosen und Epiphanien Gabriele d'Annunzios, Riječ Nr. 47, Wiesbaden 2015.**

Der Duce

*Die Menge muß mir antworten mit einem Schrei der Zustimmung!
Ihr habt mich verstanden! Unsere Gedanken sind Taten.*

Dannunzio

Hörst Du den Sturm? Ich habe die Elemente geweckt! Ich! Sie sitzen vorgebeugt und lauschen angestrengt.

Dannunzio

*In das Tosen der Wellen und des Sturms mischt sich der Schrei der Hunderttausenden: Eia, eia, alala!*¹

RIJEKA WIRD ZU FIUME

Apotheosen und Epiphanien Gabriele d'Annunzios

Rijeka, ital. Fiume, ist nicht nur ein riesiger Hafen oder eine beiderseits des Flusses Riječina angelegte Stadt, die vom 11. Jahrhundert an zweigeteilt war in das antike Tarsatica am rechten und das kroatische Trsat am linken Ufer und mal unter der kroatischen, mal unter der venezianischen, mal unter der österreichisch-ungarischen Herrschaft stand. Rijeka ist auch der buchstäbliche Schauplatz mannigfacher Dichterphantasien. So wurde die Stadt, die nach dem Ersten Weltkrieg dem Königreich Jugoslawien zugesprochen worden war, am 12. September 1919 von dem italienischen Dichterkommandanten Gabriele d'Annunzio (1863-1938) okkupiert und blieb für dreizehn Monate unter seiner Obrigkeit.

Mobilisierung der Massen lautete das Credo des Besetzers und in der Tat berichten die zeitgenössischen Zeitungen und die Kino-Wochenschauen über mannigfache politische Umzüge und öffentliche Proklamationen, die in der Stadt, die damals (wieder einmal) Fiume hieß, veranstaltet und vom kriegerischen Ruf d'Annunzios „eia, eia, aiaia“ begleitet worden sind. Schon als Schauplatz dieses megalomanen wie Leib gewordenen demagogisch-politischen Dichtertums, mit dem der Dichterdemagog d'Annunzio seinen Roman *Il fuoco* (1900) Wirk-

lichkeit werden ließ und das den Faschismus antizipierte, ist Rijeka des Nachdenkens wert. Als Handlungsort von Reiseschilderungen Alberto Fortis, Casanovas, Kurt Helds, Dragan Velikić, Nedjeljko Fabrios etc., die kein kriegerisches oder besetztes Fiume vor Augen führen, sondern die die Hafen, die Handels- und die Touristenmetropole Rijeka beschreiben, erscheint die Stadt noch um ein vielfaches lesenswerter. Zudem stammen aus der Hafenstadt einige Dichter oder sie haben einen Teil ihres Lebens in ihr verbracht: Ödön von Horwáth, Gino Brazzoduro, Marisa Madieri, Slavenka Drakulić, Dragan Velikić oder Nedjeljko Fabrio. Und schließlich ist in diesem Zusammenhang auch Dante zu nennen – zwar nicht in Rijeka, aber im istrischen Hinterland der Stadt soll einer Legende nach der Einstieg in die Hölle seiner *Göttlichen Komödie* beginnen; auch dies also ein

Paolo Veronese: *Apotheose der Venezia* (1575-1577), Deckenfresco in der Sala del Maggior Consiglio des Dogenpalastes

Fund, der in eine nicht nur imaginäre, literarische Welt einlädt.

Doch es gab, wie eingangs erwähnt, eine Zeitspanne in der Geschichte der Stadt, in der an die Stelle der Literatur die Politik trat, an die Stelle der persönlichen Lektüre

¹ Tankred Dorst: *Der verbotene Garten. Fragmente über D'Annunzio*. München 1983, Motto S. 43.

Massenmobilisierung. Damit zu dieser politischen Mobilisierung und zu ihren dichterischen Vorentwürfen – dem Roman *Il fuoco, Das Feuer* von Gabriele d'Annunzio, der pünktlich zur Jahrhundertwende 1900 erschienen ist.

In seinen *Fragmenten über d'Annunzio* (1987) setzt der zeitgenössische deutsche Schriftsteller Tankred Dorst, dessen Zitat das Motto der nachfolgenden Überlegungen darstellt, ein grundlegendes Missverständnis der italienischen Medienkultur der ersten Dekaden des 20. Jahrhunderts in Szene. Inszeniert mithilfe der historischen Figuren – im Einakter *Das Schiff* handelt es sich um den italienischen Dichter-Kommandanten Gabriele d'Annunzio und den „duce“ Benito Mussolini –, ist dieses Missverständnis keineswegs nur als Dichotomisierung einer sich autonom verstehenden Kunst und der instrumentalisierenden, politischen Demagogie zu verstehen. Die Figur d'Annunzios, die sich als einen Stürme- und Massen-Erwecker bezeichnet und „die Hunderttausende“ zu einem Schrei animiert, ist hier selbst einer „Entwicklung“ unterzogen, die bei der (ästhetischen) Formung und Bezwigung der „Natur“ ansetzt, um bei der „Masse“ der Hunderttausenden zu enden. Liegt der hier fiktional ausgetragene Widerspruch in einem Ästhetizismus d'annunzianischer Prägung, der im Verlaufe der ersten Dekaden des 20. Jahrhunderts mit dem Technizismus und Militarismus im ‚kameradschaftlich‘-männerbündnerischen Verhältnis stand? Und welche Rolle spielen die Medien bei dieser Entwicklung, welche die Performanzen? Diesen Fragen soll im Folgenden nachgegangen werden.

Die zwischen der zweiten Hälfte des neunzehnten und der ersten Dekade des zwanzigsten Jahrhunderts postulierte Doktrin einer Au-

tonomie der Kunst, jene vermeintliche Befreiung des Ästhetischen von der Zweckmäßigkeit, die für gewöhnlich mit der Bezeichnung „Theologie der Kunst“ versehen wird, war nicht nur elitär, hermetisch und im höchsten Maße referentiell. Immer wieder bemühten sich ihre Vertreter, wie Charles Baudelaire und Oscar Wilde, um eine äußerst amoralische Attitüde ihrer Sujets, Werke, aber auch ihrer Selbstinszenierungen. Und bekanntlich beinhaltete diese programmatiche Festlegung gerade in ihrem jenseits von Gut und Böse liegenden Kern die Idee einer neuen Ästhetik, die sich zwar dem „Schönen“, nicht mehr aber dem „Wahren“ und „Guten“ verpflichtet sah. Implizit enthielt die außerhalb der ethischen und religiösen Kategorien sich bewegende Poetik des Ästhetizismus die Vorstellung eines reizbaren und elitären, das „Schöne“ erschaffenden, vor allem aber genießenden Menschen, der, dem geistigen Lackmus der Fin-de-siècle-Stimmung – Friedrich Nietzsche – und seinen diversen Interpreten zufolge, als Gründer einer neuen Gesellschaft fungieren sollte. Der durch Huysmans, George, den jungen Hofmannsthal vertretene, radikale Ästhetizismus, die wohl kategorischste Ausformung der *l'art-pour-l'art*-Bewegungen, propagierte zwar den hermetischen Rückzug von der immer stärker industrialisierten und von der Kategorie der „Massen“ gekennzeichneten Welt in einen symbolischen Elfenbeinturm der Kunstkostbarkeiten. Der von den deutschen und österreichischen Dichtern der Jahrhundertwende noch glorifizierte italienische Klassiker Gabriele d'Annunzio wusste jedoch die ästhetizistische Weltentrücktheit, geschickte Medienausnutzung und politische Demagogie geradezu unübertrefflich miteinander zu verschränken. Er scheint sich somit nicht nur der ästhetizistischen Prä-

missee des Elfenbeinturms zu entziehen. Er beweist auch jene bekannte Feststellung Walter Benjamins, die besagt, dass vor allem die technischen Reproduktionsmedien, die Tageszeitungen, die Photographie, der Film, die – ähnlich wie die Massen – die Dekadenzkultur mitinitiiert, gleichsam auch obsolet und empfänglich für den politischen Missbrauch gemacht haben.

Antonio Rapagnetta alias Gabriele d'Annunzio, dieser als Diva, als divo wie als Star bezeichnete *poeta italiano*, bemühte zwecks Steigerung der eigenen Popularität Zeit seines Lebens unterschiedlichste Medien. Bereits im Alter von 16 Jahren bringt d'Annunzio eine erste, noch veristisch angehauchte Lyriksammlung unter dem Namen *Primo vere* (1879) auf den Markt. Der zweiten, lediglich ein Jahr später folgenden Auflage des Buches ging eine Anzeige in der florentinischen Zeitung *Gazzetta della Domenica* voraus, abgedruckt am 14. November 1880. Hier wird einerseits der unglückliche Tod des jungen Poeten auf den Straßen von Francavilla fingiert (er sei vom Pferd gefallen), andererseits auch, nach einem Zeilenumbruch und mit einem Ausrufezeichen versehen, die neue Ausgabe seines Erstlingswerks angekündigt. Die fingierte Todesanzeige zeitigte bald finanzielle Früchte, denn das Buch soll, wie es die mannigfachen Biographen zu berichten wissen, binnen kürzester Zeit ausverkauft worden sein.

So wie in der Anzeige die Vitalität und der Tod aufeinanderprallen oder auch während des späteren Schaffens die Technikbegeisterung und die Verachtung des Kinos gegeneinander ausgespielt und auch produktiv eingesetzt werden, so scheint das gesamte d'annunzianische Œuvre von Gegensätzen – zunächst von der Eros-Thanatos-

bzw. der im 20. Jahrhundert hervortretenden Technizismus-Vitalismus-Dichotomie – durchmischt zu sein. Von solcherart Gegensätzen durchtränkt und ebenfalls von Nietzsche inspiriert ist auch die im pünktlich zur Jahrhundertwende 1900 erschienenen Roman *Il fuoco* (dt.: *Das Feuer*) vollends zum Ausdruck kommende, durch Wollust und Kampf inszenierte Figur des *superuomo*, einer Art amoralischem, kunstliebendem und vitalen Übermensch von geradezu hemmungsloser Sexualität und großem Narzißmus, die in *Il piacere* (1898) (dt.: *Lust*), dem zweiten Teil des Wollust-Zyklus, *Romanzi della rosa*, erstmals zutage kommt. Der Roman *Il fuoco* ist der erste Teil einer weiteren, wenngleich nie beendeten Trilogie d'Annunzios *Romanzi del melagarno* (dt.: *Romane des Granatapfels*). Und er ist auf mehreren Ebenen ein Ausdruck der gegenseitigen Beeinflussung von Literatur und Leben.

Das Werk strotzt nicht nur vor Selbstplagiaten und mise-en-abymen Selbstverweisen, d'Annunzio benutzt hier auch seine unerhörte Beziehung zu der Belle-Epoque-Theatergöttin Eleonora Duse als Handlungs-Vorlage, wohlgemerkt für einen Roman, der ihn nicht zuletzt wegen seines Skandalcharakters aus einem drohenden finanziellen Ruin retten sollte.

Der Roman, literarische Neuinszenierung und Umcodierung antiker Mythen bereichert mit Wagnerverehrung und der Sublimierung des Helden, ist inszeniert vor einer verfallenden und in der weiblichen Hauptfigur „Perdita“ (von ital. *perdere* – dt.: Verlieren) personifizierten Kulisse der Stadt Venedig. Aus den beiden, der Stadt und der Frau, scheint der *superuomo* des Romans, der Dichter Stelio Effrena, in unübersehbarer Dichotomie zur toten Stadt und der verlorenen Frau seine Lebensäfte zu schöpfen. Die

D'Annunzio spricht zu den Soldaten, Rijeka/Fiume, 1919/20

Rolle Perditas, dieser von Anfang an verlorenen, nicht mehr jungen Schauspielerin, wird bereits auf der ersten Seite des Romans präzisiert als jene tragische der Ariadne, die hier den jugendlich-frischen Stelio nicht mit dem Faden sondern mit Heilsversprechungen im buchstäblichen Sinne wörtlich aus dem „torre d'avorio“, aus dem Elfenbeinturm lockt: „*man konnte kein prächtigeres Fest ersinnen, einen für alles Schöne offenen Dichters, wie Sie, aus dem Elfenbeinturm zu locken*“, sagt Perdita in den ersten Zeilen des Romans und setzt fort mit nicht weniger heilsversprechenden Schmeicheleien: „*Ihnen allein war die Freude vorbehalten zum erstenmal zu einer Menge zu sprechen an einem so erhabenen Ort, im Saal des großen Rates, auf der Tribüne, von der einst der Doge zu der Versammlung der Patrizier sprach.*²

Als ein Heraustreten aus dem Elfenbeinturm mutet der Vortrag gleichwohl kaum an, ist es doch eine Rede über die Kunst, die Stelio Effrena in der wohl künstlichsten der Städte halten sollte und die den zentralen

Ort des Romans, seine eigentliche Epiphanie des Feuers darstellt. Wie in dem Fresko-Gemälde *Apotheose Venezias* (1575-1577) von Paolo Veronese wird auch der Dichter während der Rede in den Himmel emporgehoben, ja er erscheint als eine göttliche Instanz, als eine Epiphanie. Die anfängliche Angst Stelios vor der als ein Monster mit zahllosen Gesichtern beschriebenen Menschenmasse wird nämlich bald zu einer künstlerischen Geste des Trotzes. Es gilt in *Il fuoco* nicht lediglich die Schönheit zu erschaffen, sondern die Masse zu verführen, sie dem Rhythmus der Stimme wie dem Duktus der Worte anzupassen. Zwar ist Stelio zufolge die Schriftsprache dazu vorherbestimmt, eine Form der Schönheit zu kreieren. Die gesprochene Sprache indes, bereichert durch die Kraft der Stimme und die Energie der Gestik, solle keine andere Funktion haben, als die Hervorbringung einer Tat, sei es auch eine Gewalttat. Diese somit von Stelio zuerst intonierte Kraft der Stimme und der Gestik, die sich als eine Differenzfigur zur Schriftlichkeit erweist, entspricht nicht lediglich dem Amoralismus eines Dekadenzdichters sondern vielmehr einer Weiterführung des

² Gabriele d'Annunzio: *Das Feuer*. Berlin 1999, S. 69f.

D'Annunzio spricht zu seinen Untergebenen, Rijeka/Fiume 1919

anfänglichen Gedankens vom Verlassen des Elfenbeinturmes, seinem Höhepunkt und seiner actionistischen Überhöhung. Die Aktion hat durch die Kombination der Geste und der Stimme zu erfolgen, durch synästhetisch eingesetzte Medien des fiktionalen Redners, ganz so, als stünden sich Aktionismus und Ästhetizismus einander bedingend in geradezu greifbarer Direktheit gegenüber.

Wenngleich auch zum Schluss in einer endgültigen Sublimierung durch die Mortifikation endend, entpuppt sich dieser auch autobiographische Roman nicht nur als ein fiktionaler Vorbote von d'Annunzios militärischer Selbstinszenierung und Massen-Mobilisierung sondern auch als eine geradezu programmatische Schrift.³ Dass die „Epiphania dello fuoco“ / „Epiphanie des Feuers“, dasjenige Kapitel des Romans, das im wesentlichen aus der Rede Stelios besteht, eigentlich eine im venezianischen Theater *La*

fenice gehaltene Rede d'Annunzios ist, die der Figur Stelio Effrenas durch die Montagetechnik und wie aus dem Stegreif in den Mund gelegt worden ist, interessiert an dieser Stelle weniger als die Tatsache, dass 1900, im Jahr der Erscheinung des Romans, d'Annunzio selbst bereits einige seiner Reden an die sogenannten „fuerigen“ „Arditi“ hielt, an jene Truppen also, in denen die Idee des Übermenschen ihren äußerst missverständlichen Höhepunkt fand.

Der Duktus einer Theologie der Kunst wird hier durch eine Theologie des Militärs abgelöst, die Attitüde des Dichters durch eine der bedeutendsten Maskeraden der Männlichkeit – den Habitus des Militärs. Auch handelt es sich bei der Militär- und Technikbegeisterung d'Annunzios um keine vorübergehende Passion, wurde sie doch durch die zahlreichen Aktionen, die wie dies bereits Bertolt Brecht unterstrich, mit Opusnummern versehen herausgegeben werden könnten,⁴ immer wieder erneuert.

Die Kulmination dieser eigentlichen Obsession war die Okkupation der nach dem Ende des 1. Weltkrieges Jugoslawien zugesprochenen Stadt Rijeka/Fiume, die er und seine Arditi zwischen dem 12. September 1919 und Januar 1921 unter Kontrolle halten werden. D'Annunzios Eroberung Fumes – also Rijekas – war bekanntlich nicht nur die Antwort auf die politische Neuordnung Europas nach dem Ersten Weltkrieg und den Versailler Vertrag, vielmehr repräsentiert sie einen Mikrokosmos der politischen Welt vom Anfang des 20. Jahrhunderts, in dem die Massenchoreographien des Faschismus antizipiert und die technischen Medien für Propagandazwecke, wie bereits im 1. WK angedeutet, ausgenutzt wurden. Vor allem aber wurden in Fiume die sog. Dokumentarfilme, eigentlich propagandistische Kinoberichte, willkommen geheißen und propagiert.

Von den nicht allzu vielen im römischen *Istituto Luce* aufbewahrten Filmen aus der Zeit der Besatzung Rijekas liefert derjenige unter dem Titel *L'impresa di Fiume* (eine der posthum entstandenen, propagandistischen Montagen des in Rijeka gedrehten Dokumentarfilmmaterials mit einer neuen musikalischen Untermalung, der Off-Stimme des Kommentators und einem eia, eia aiaia-Ruf d'Annunzios) besondere Einblicke sowohl in seine demagogisch-mediale Praxis als auch in die Ausnutzung derselben seitens des Faschismus. Im visuellen Mittelpunkt des Filmes stehen vor allem die Soldatenströme, die vor jubelnder Zuschauermasse (der Film suggeriert, dass es sich um die Bewohner Rijekas handelt) vorbeimarschieren. D'Annunzio *in persona* dagegen ist nur in wenigen Einstellungen, ungefähr vierzig Sekunden von insgesamt acht Minuten zu sehen: In einer Einstellung, wie er vom Balkon des Rathauses aus zur

³ Im Hinblick auf die Technikbegeisterung D'Annunzios vgl. Peter Demetz: Die Flugschau von Brescia. Kafka, D'Annunzio und die Männer, die vom Himmel fielen, Wien 2002. Vgl. auch: Hans Ulrich Gumbrecht/Friedrich Kittler/Bernhard Siegert: *Der Dichter als Kommandant. D'Annunzio erobert Fiume*. München 1996.

⁴ Bertolt Brecht: *Arbeitsjournal* (1938–1942), Bd. I, *Werkausgabe*, Hgg. v. Werner Hecht, Frankfurt a.M. 1973, S. 326f.

Masse spricht, in einer weiteren den Soldaten Befehle erteilend. Die Wirkung jedoch ist fulminant, denn geradezu ikonoklastisch scheint d'Annunzio dem Auge der Kamera entzogen worden zu sein, wie ein Gott, der nicht abgebildet, den Augen nicht zugänglich gemacht werden soll.

Durch die somit vorgetäuschte Zurückhaltung wird d'Annunzio erst recht posthum stilisiert als jene fast schon göttliche, unsichtbare Hand, die das gesamte Projekt erfolgreich geleitet und für den Faschismus eine Vorläuferrolle gespielt hatte. Mit seiner Redegewandtheit vermag es dieser nunmehr als „*kriegerisch geschminkte[r] Casanova*“ und „*Affe [...] Wagners*“⁵ (Hugo von Hofmannsthal) betitelter Magier des Wortes, auch ohne die eigenen Bilder heranziehen zu müssen, die Masse zu mobilisieren.

Vor allem auf einer Balkonszene, bei dem Hissen der Fahne kommt die Divinisierung d'Annunzios zu tragen. Zwar ist d'Annunzio zunächst kaum zu erkennen, löst sich dann nach einigen Sekunden durch die kämpferisch erhobene Hand und mehr noch durch den Ruf „eia, eia alalà“, durch die akustischen und visuellen Elemente also, von den weiteren Personen ab, jene im Roman in den Bereich der Literatur transponierte Idee der Macht gleichzeitig zitierend und in der Bewegung des filmischen Bildes aufhebend.

Wie bereits zu Anfang der Karriere die Zeitung dem Dichter ein Massenpublikum liefern sollte, fungiert auch der propagandistische Film zur Zeit Fiumes, hier erhalten und

gefiltert durch die faschistische *cinegiornali*, als ein Mittler, ein technisches wie figuratives Medium zwischen dem Dichter-Geist und dem Publikum. Dass dabei auf die Dichterfigur in gleichem Maße angespielt wurde, wie auf die des Kommandanten wird allein dadurch deutlich, dass am symbolisch-propagandistischen Gestus im Film keineswegs gespart wurde – weder im Hinblick auf den Plot noch filmtechnisch. So wird in die Überblendungen beim Wechsel der Einstellungen und Sequenzen an mehreren Stellen das Bild des lodernenden Feuers hineinmontiert. Es liegt nahe, dass es sich vordergründig um das symbolische Feuer der Arditi handelt, die Attraktionsmontage fungiert allerdings nicht lediglich als revolutionäre Metaphorik sondern primär als eine regelrechte „*epifania del fuoco*“, als ein dem italienischen Zuschauer bekannter Verweis auf den Roman d'Annunzios. Durch die Wochenschaubilder wird hier, wahrscheinlich ungewollt, dem Roman eine geradezu annunziatorische, politisch-programmatische Größe zugesprochen. Doch während sich der „*fuoco*“ literarisch auf das Feuer des ästhetischen Ausdrucks und der Erkenntnis aus dem ästhetischen Genuss bezieht, auf das der Leidenschaft, der Farben des Herbstes, der roten Farbe der hauptsächlich koloristisch argumentierenden venezianischen Malerei ..., ist das Feuer in *L'impresa di Fiume* recht eindeutig eingeengt auf das einer lediglich politischen und militärischen „*passione*“.

Der genau in der Mitte von d'Annunzios Leben entstandene Roman *Il fuoco* erweist sich so als (negativ) annunziatorisch und prophetisch in mehrfacher Hinsicht: Er deutet auf die demagogische Praxis des zum „*commandante*“ mutierenden Schriftstellers gleichermaßen hin, wie auf das Ende einer

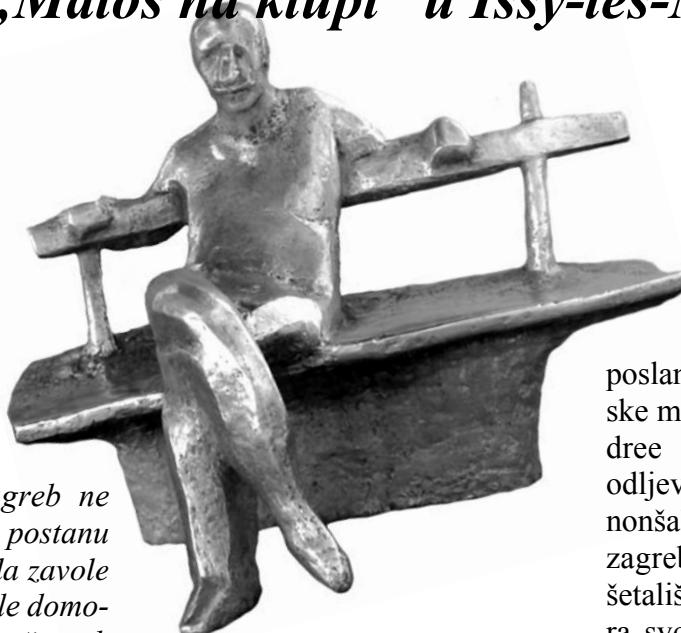
dekadenten Auffassung der Welt. Stilistisch dem Ästhetizismus verpflichtet – jener Literaturströmung, der zufolge die Wirklichkeit die Kunst nachahme – steht Gabriele d'Annunzio symptomatischer als die meisten anderen Schriftsteller der Jahrhundertwende für eine über jeglichen Ästhetizismus hinausragende, geradezu avantgardistische Überführung des Fiktionalen in die Realität. Das umgekehrte Mimesis-Konzept des Fin-de-siècle, die Nachahmung der Kunst durch die Natur aber auch durch die Wirklichkeit im Allgemeinen, scheint d'Annunzio beim Wort genommen zu haben und nicht nur im oben genannten Roman poetologisch gestaltet sondern auch *in realita* praktiziert zu haben. Die beiden Ebenen, diejenige des Lebens wie auch die der Kunst, sind somit bei d'Annunzio in einem ständigen Sich-Ergänzen inbegriffen und scheinen nicht erst seit dem Anfang des 20. Jahrhunderts dazu zu tendieren, aktionistisch und gleichzeitig auch dekidentistisch mit dem Tod kokettierend, ins Leben überführt zu werden. So werden Dichtung und Wahrheit bei d'Annunzio weniger zu einem literaturintern behandelten Selbsterfahrungs-Problem des neuzeitlichen Individuums, die Kunst und das Künstliche nicht lediglich als eine Doktrin und eine Ästhetik extremer Naturferne begriffen. Die Beständigkeit seiner Versuche, die Kunst mit dem Leben zu verschränken, macht die geradezu absurde Tragikomik seines Daseins aus.

Die Vermischung von Kunst und Leben in einer unsterblichen Mythologie kann der Romanfigur Stellio noch gelingen, ob d'Annunzio selbst eine ähnliche Sublimierung jemals hat erfahren können, mag dahingestellt sein.

⁵ Hugo von Hofmannsthal: „Antwort auf die „neunte Canzone“ Gabriele D'Annunzios“ (1912). In: ders.: *Gesammelte Werke in zehn Einzelbänden*. Hrsg. von Bernd Schöller. Bd I: *Reden und Aufsätze*. Frankfurt a.M. 1979, S. 625-629, Zit. S. 628.

Kako se Matoš ipak vratio u Pariz

- Kožarićev „Matoš na klupi“ u Issy-les-Moulineaux-u

„Ako hoćete da vam Zagreb ne švapčari, da vam djeca ne postanu nehajni kulturni divljaci, da zavole ukus i uglađenost, da zavole domovinu, ljepotu i slobodu, učite ih francuski.“, to je prije punih stotinjak godina Zagrepčanima preporučio njihov sugrađanih Antun Gustav Matoš kao lijek protiv tadašnje austrougarske germanizacije.

AGM je već tada bio istaknuti pisac koji je svojom umjetničkom snagom uspio hrvatsku književnost lišiti provincijalizma i prožeti je tadašnjim europskim strujanjima. Oslonac mu je bila francuska književna kultura u čijoj je prijestolnici živio punih pet godina kao vojni bjegunac.

U Pariz je stigao 6. kolovoza 1899. i zna se da je već prvoga dana „započeo entuzijastično osvajanje velegrada“. Ovog intelektualca naglašene hrvatske nacionalne svijesti fascinirala je francuska metropola jer je za njega to bio „najkulturniji“, „najduhovitiji“ i „najnonšalantniji“ grad, ali i čista suprotnost „maloj i kukavnoj, siromašnoj i servilnoj, antikulturalnoj i skučenoj našoj domovini...“.

Matoševa opčaranost Parizom očituje se u 26 izvještaja sa Svjetske gospodarske izložbe koje je kao novinar bosanskog paviljona pisao

za zagrebačko *Hrvatsko pravo* od proljeća do jeseni 1900. Ti novinski feljtoni prepuni su umjetničkih, političkih i gospodarskih analiza. Matoš piše o glazbi, književnosti, likovnoj umjetnosti, a posebnu pozornost posvjećuje slikarima koji su stvarali masovnu umjetnost – plakate i karikaturu. Crvena nit tih njegovih *Dojmova s pariške izložbe* i *Pisama iz Pariza* domoljubno je kukanje zbog loše zastupljenosti Hrvatske. Ujedno ne propušta nijednu priliku da čitatelje upozna s drugim civilizacijama i rasama, novim idejnim strujama, društvenim i gospodarskim pojavama. Za Matošem će nakon toga idućih godina krenuti, naravno ne samo u Pariz, i cijeli naraštaj mlađih hrvatskih pisaca.

Matošu je prije godinu dana, u subotu 8. veljače 2014., u 11 sati, u parku *Roseraie* u Issy-les-Moulineaux-u, otkriven spomenik *Matoš na klupi* Ivana Kožarića, također francuskog đaka. Bila je to fina fešta, uza sve prave počasti - uz nazočnost zastupnika u francuskom parlamentu i gradonačelnika André Santinia, zamjenika gradonačelnika za kulturu Alaina Lévyja, hrvatskog vele-

poslanika dr. Ive Goldsteina i hrvatske ministricu kulture prof. dr. Andree Zlatar-Violić. Otkriven je odljev onog Matoša koji od 1972. nonšalantno sjedi na jednoj klupi na zagrebačkom Strassmayerovom šetalištu i s Gornjega grada promatra svoj Štreberovac, kako je ovaj veliki politički oporbenjak i polemički pravdaš posprdno zvao svoj omiljeni grad i njegovu zemljinu Štreberiju.

No zašto spomenik u omanjen francuskom gradiću smještenom šest i pol kilometara jugozapadno od središta Pariza, ma koliko se Issy-lex-Moulineaux ubraja u tzv. Veliki Paris, ako znamo da je Matoš živio u samom srcu Pariza, u 6. arondismanu (četvrti), nadomak Francuskoj akademiji, Luksemburškom parku, crkvi Notre-Dame-des-Champs? Poduža je to priča, a sastoji se iz dva nevezana, ali i nepovezana čina. Prvi čin je kratak, traje nešto više od godinu dana, od siječnja 1979. pa do iza do ožujka 1980., a drugi, od 1999. do danas. I oba su nalik klasičnom hrvatskom političkom košmaru.

Prvi čin počinje osnivanjem udruge *Amitié France - Croatie* (Prijateljstvo Francuska - Hrvatska). Osim izdavačke djelatnosti, organizacije izložbi i koncerata, osnivači su, jedna Hrvatica, Marija Tomulić, koja je u Francuskoj od 1966., i troje Francuza, Jacqueline Bessuand, Guy Lopez te član Francuskog pokreta otpora Jeanne Prigent, jed-

nu od važnijih aktivnosti smatrali postavljanje spomenika velikom prijateljstvu između Matoša i grafičara i karikaturiste André Rouveyre-a. Rouveyre je bio veliki Matošev prijatelj. Ne samo što ga je uveo u krug uglednih knjižara oko kojih se okupljala pariška umjetnička i intelektualna kremena nego mu je u nevolji bio i pouzdanim osloncem. Spasavao ga je od gladi i plaćao mu stanarinu u siromaškom hotelu *Cronstadt*, koji se nalazio uz Seinu. Jer Matoš je tijekom u Parizu, pa tako i tijekom svog dugogodišnjeg lutanja europskim metropoloma, živio od bijednih honorara zagrebačkih, bosanskih i srpskih redakcija kojima je slao svoje feljtone, kritike, novele, pjesme.

Hotela *Cronstadt* već odavno nema. To mjesto danas krasi mali park u koji je udruga *Amitié France - Croatie* htjela postaviti spomen ploču. Kad su uz pomoć jednog arhitektonskog ureda izradili idejni plan, napravili plan izgradnje i skicu spomen ploče, 18. lipnja 1979. zatražili su dozvolu od grada. Nakon mnogobrojnih pregovora i izlazaka raznoraznih komisija na teren, 5. veljače 1980. Gradska uprava za urbanizamjavlja da se „g. gradonačelnik Pariza“ slaže s osnovnom idejom, ali da predloženo mjesto ne odgovara jer je preusko budući da se tamo već nalazi jedna fontana.“ Mole da se predloži neko

drugo mjesto. I potražili su - u privatnim kućama u kojima je Matoš stanovaо. Većina vlasnika nije bila zainteresirana. Jednom su im čak bili rekli da je Matoš ustaša i da ne žele ploču s njegovim imenom na svojoj kući. Na kraju su odustali od spomen ploče na kojoj je trebalo biti zapisano (donosimo hrvatski prijevod):

Na ovome se mjestu nalazio hotel Cronstadt od kojega ne-ma više nikakva traga osim onog rijetkog i predivnog – prijateljstva koje je vezivalo hrvatskog pjesnika A.G. Matoša (1873. – 1914.), izbjeglog u ovu zemlju utočišta, u Francusku, i slikara i pisca André Rouveyre-a (1879.-1962.), koji su u njemu stanovali i radili na slavu svojih domovina i Pariza, glavnog grada Svijeta.

L'Amitié France – Croatie,

Drugi čin počinje dvadeset godina kasnije s *Alliance française* u Zagrebu. Ova zagrebačka ispostava te tradicionalne kulturne institucije kojoj je cilj širenje francuskog jezika u inozemstvu, dolazi na ideju da za svoj simbol uzme Kožarićevog Matoša. Bez pitanja. Kipar im je na to poručio da bi bilo bolje da se potrude Matoša vratiti u Francusku. I zaista, *Alliance française* piše pismo gradonačelniku Pariza, a Udrugu bivših studenata hrvatskih sveučilišta - AMCA-Paris i njenog predsjednika arhitekta Damira Perinića moli za organizacijsku i administrativnu pomoć.

I AMCA-Paris i ugledni kipar Ivan Kožarić želete spomenik vidjeti na mjestu nekadašnjeg hotela, ali sad stvarno više nema mesta. U međuvremenu je u parku uz fontanu postavljeno još pet skulptura i dvije umjetnički izrađene klupe. Amcovci predlažu 16 drugih lokacija u Latinskoj četvrti – uz Seinu, na obalu Seine, na trgovima. Sve se odbija. Komisija za spomenike grada Pariza odbija i poziciju na padini Chaillot, tamo gdje su parkovi Trocadéro - s pogledom na Eiffelov toranj. Uzalud je bila i prethodna privola gradonačelnika tog arondismana, naklonjenog Hrvatskoj.

Rješenje se počelo nazirati kad su se uz pomoć člana Komisije, arhitekta André Hoffmana, koji je litvanskog podrijetla, dogovorili da se spomenik postavi u *Vrtu pjesnika* nasuprot spomeniku Victoru Hugo. *Jardin des Poètes*, u kojem je spomenik ruskog nacionalnog pjesnika Puškina što ga je Moskva poklonila Parizu, nalazi se na periferiji 16. arondismana. Dobili su potporu predsjednika Mesića, a tadašnji ministar kulture Biškupić odlučuje financirati odljev. Za Kožarićevog Matoša u *Vrtu pjesnika* zalaže se među ostalima i francuski parlamentarni zastupnik Patrick Bloche, predsjednik Parlamentarne grupe Francusko-hrvatskog prijateljstva, francuski veleposlanik u Hrvatskoj, direktor Francuskog instituta u Zagrebu. Damir Perinić i njegovi pišu pismo Jacquesu Chiracu pa onda i gradonačelniku Bertrandu Delanoë-u kojemu u službeni posjet dolazi njegov zagrebački kolega Milan Bandić. Uoči sastanka Bandića se dobro instruira kako da svog kolegu pridobije za *Matoša na klupi*. Zaboravivši se (?) Bandić traži da Pariz imenuje jednu ulicu po Matošu. No, preimenovanje ulica u Francuskoj zakonski je zabranjeno pa Delanoë glatko odbija.

Sad tek počinju pravi problemi. Od toga da jedan član na sastanku Komisije za spomenike traži da se odbaci hrvatski projekt budući da Kožarić radi na novom Matošu, što je bila čista izmišljotina, pa do toga da taj isti član već na sljedećoj sjednici izjavljuje da se ne može postaviti spomenik osobi koja se u Francuskoj družila s ekstremnom desnicom aludirajući pri tome na Matoševe veze s nacionalno, ali antihabsburški naklonjenim francuskim književnicima, a pogotovu na Matošovo intenzivno dopisivanje s književnikom i novinarom Mauričeom Barrèsom. Objedama nema kraja. Na sljedećoj sjednici taj isti član izjavljuje da se ne može dopustiti da u Parizu postoji spomenik jednom kriptonacisti. AMCA-Paris opet piše protestna pisma, lobira u francuskih intelektualaca i političara te traže da se iz komisije isključi osoba koja krivo interpretira povijest. Komisija ne budi lijena nakon toga zaključuje da Kožarićev Matoš ne odgovara estetskim mjerilima grada Pariza (*sic!*).

Kad je Pariz definitivno izgurao Matoša, Damir Perinić se obratio gradonačelniku Issy-les-Moulineaux-a. André Santini se čudi i ne vjeruje da je Pariz odbio takav fenomenalni umjetnički rad. Pregovori sa Santiniem su bili kratki. I uspješni. Sporazumjeli su se da će Matoš sjediti u dvoredu kestenova pred ulazom u kapelicu Sv. Spasitelja (Chapelle Saint-Sauveur) u kojoj se redovito održavaju koncerti, izložbe i priredbe, a dvored i kapelica okruženi su vrtom s više od 70 različitih vrsta ruža.

Ako ste već pomislili da je priča time gotova, prevarili ste se. Na scenu stupa carina koja traži svoje. Hvala budi Bogu da je Hrvatska na ulazu u Europsku uniju pa ćemo riješiti i taj problem, tvrde u Francuskom veleposlanstvu u Zagrebu. Valja počekati prijevode na kojima se radi ni više ni manje nego dvije godine. U Pariz u međuvremenu dolazi novi hrvatski veleposlanik. Ivo Goldstein na sastanku s AMCA-om obećava perfektnu kulturnu suradnju. Niti mjesec dana nakon toga veleposlanik u svojoj prepisci s Issy-les-Moulineaux-om AMCA-Paris više ne spominje. On je taj koji će sam sve srediti, a da to udruga ne zna. I Ivo Goldstein tako je to sredio da je prihvatio jedno drugo mjesto za spomenik. Inicijator projekta AMCA-Paris odbija premještanje spomenika s obrazloženjem da se međunarodni ugovori ne mogu jednostrano kršiti. Sve je bliže ulazak Hrvatske u Europsku uniju pa time i datum inauguracije koju treba predvoditi hrvatski predsjednik Ivo Josipović. Hrvatski veleposlanik traži od udruge da pristane na kompromis. Donator kipar Ivan Kožarić odbija premještanje spomenika.

Hrvatska je ušla u Europsku uniju bez Matoša u Parizu, a diskusije su trajale sve do prosinca 2013. kada je Filip Kožarić, nećak kipara, došao u Issy na razgledavanje nove lokacije te ustanovio da ne odgovara filozofiji djela. Tada Ivan

Kožarić odlučuje da će odustati od donacije ukoliko se spomenik ne vrati na dogovorenog mjesto.

Kožarić nije morao odustati, a ambasador Goldstein više nije morao u potragu za novim kompromisom nego je zajedno s ostalim velikodostojanstvenicima i uzvanicima 8. veljače 2014. uživao u koncertu jedne francuske solistice na violončelu, Matoševom omiljenom glazbalu, i u dvojezičnom recitalu Matoševe poezije.

S francuskim *Matošem na klipi* dobili smo i dvojezično izdanje Matoševe poezije *Tajanstvena ruža* koje je financirao grad Issy-les-Moulineaux. Pjesme je izabrao i preveo Jugoslav Gospodnetić, a „*Predgovor – Matoš bez mita – zato još draži*“ napisala je Nives Opačić, velika promicateljka hrvatskoga jezika i kulture u Hrvatskoj.

Za kraj ovog napisa evo nam i samog Matoša. Preuzimam ga iz *Tajanstvene ruže*:

Basna

*Sva se perad skupila na prelo:
Susjed lisac trijebi naciju!
Zaključi se poslati mu smjelo
- Kao uvijek – deputaciju.*

*Zastupnici ostaviše selo,
Sastaviše delegaciju,
Državniku stigoše na sijelo,
Predaše mu deklaraciju.*

*Majstor – kao uvijek – družinu
Zakolje i spremi užinu
Sve bez zbora i dogovora,*

*Dok je Sabor konstatirao,
Da se komšija blamirao
Kršeć jasni smisò ugovora.*

Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 1914.

Aleksandra Brnetić
Berlin, 19.3.2015.

Das freie Ragusa zwischen Historizität und Fiktion

Kann europäischer Literaturgeschichte ein anderer Rahmen gegeben werden als die Einteilung in Epochen? Vielleicht ein geografischer Ort – als Topografie von Literaturerfahrung? Lässt sich Literaturgeschichte aus einem anderen Blickwinkel lesen und er-lesen als aus Jahreszahlen? Vielleicht aus der Perspektive einer über 1200-jährigen Stadt, die sich mit ihren dicken Stadtmauern und Toren gleichzeitig abgrenzt und öffnet; einer Stadt, die in ihrem Motto „Libertas“ die Freiheit als unverkäufliches höchstes Gut preist?

Im Sommersemester 2013/14 machten Studierende der Universität Siegen mit ihrer Dozentin die kroatische Küstenstadt Dubrovnik zum Ausgangspunkt ihrer Betrachtungen der Literaturgeschichte ab dem späten 16. Jahrhundert.

„Not bene pro toto libertas venditur auro.“ – „Nicht für alles Gold der Welt verkaufen wir die Freiheit.“

Das Motto Ragusas – so der italienische und literarisch häufig verwendete Name Dubrovniks – wurde der über Jahrhunderte hinweg unabhängigen Stadtrepublik durch ihren wohl bekanntesten Dichter Ivan Gundulić Anfang des 17. Jahrhunderts gleichsam ins Mauerwerk gemeißelt (zitiert in Artl 2001:18); seine Verse der „Himna Slobodi“, der „Ode an die Freiheit“, werden heute noch auf den alljährlichen Sommerfestspielen in der historischen Altstadt rezitiert, während unter dem Klang von Chor und Orchester die Flagge mit der Aufschrift „Libertas“ gehisst wird:

*„Freiheit so wunderbar, köstlich und liebenswert,
Gabe in der firwahr, Gott alle Schätze beschert.
Wahrhafter Ursprungsquell jeglicher Ruhmestat,
einziges Schmuckjuwel unserer Heimatstadt!
Kein Gut noch Geld der Welt, kein Opfer Tod noch Leid
kann zählen als Entgelt für Deine Herrlichkeit“* (Aratl 2001:47).

Ist diese so inbrünstig besungene Freiheit auch ein literaturgeschichtlicher Spiegel der Bürger Dubrovniks und ihres kulturellen Lebens? Schon vor Ivan Gundulić gibt uns Marin Držić in seinen in kroatischer Volkssprache gehaltenen Schäferspielen und Komödien einen Einblick in die Dubrovniker Gesellschaft des 16. Jahrhunderts. Mit Scharfsinn und Ironie charakterisiert er in seinem Prolog zur Komödie „Dundo Maroje“ (Onkel Majore) seine Heimatstadt als kulturell hochstehend, den Frieden liebend, kritisiert aber gleichzeitig, dass Selbstverständnis des Adels.

Držić lässt den Diener Überschau das Publikum begrüßen: „*Hochdele und wohlgenieigte Versammlung, altehrwürdiges und weises Volk von Dubrovnik! Ich wünsche (...) ein fettes Jahr dem erlauchten und glorreichen Adel von Dubrovnik und begrüße das ganze Volk, (...) das den Frieden liebt und den Krieg nur von ferne betrachten möchte (...).“*

Mit einem humoristischen Seitenhieb beendet Überschau seine Einleitung zu der dann folgenden Komödie: „*(...) und ich bitte euch, sie mit wohlwollendem Gemüte anzuhören und anzusehen; denn wenn ihr uns liebreich entgegenkommt, so werden wir, wie auch unsere Komödie und unsere Geschichten Euch lieb sein! Wenn ihr es aber nicht tut, wird auch eine gute Komödie schlecht erscheinen, was indessen eure Schuld sein wird und nicht die der Komödie. Aber ihr Guten könnt nicht anders, als gut denken und gut urteilen. Und mit den Bösen wollen wir nicht zu tun haben*“ (Aratl 2001:52-55).

Držić hielt in seinen Komödien, die einerseits zum Lachen bringen sollten, aber andererseits Geldgier und Ausbeutung verurteilten, seinem Publikum den Spiegel vor; und er gibt uns heute noch einen literarisch verarbeiteten Einblick in seine Sicht der Gesellschaft Dubrovniks im 16. Jahrhundert.

Ist die wirtschaftliche Freiheit, die das geschickt taktierende und sowohl mit den Osmanen im Hinterland als auch mit den Küstenstädten des Mittelmeerraums Handel treibende Dubrovnik damals ausmachte, auch die Inspiration eines Ortes von Freiheit, die Schriftsteller dazu bewegte, ihre literarischen Handlungen dort zu verorten? Ist Ragusa das mit dicken Mauern dem Meer trotzende und vor feindlicher Realität schützende Refugium für Frei-Sein? Wählt Shakespeare in seiner 1602 in London uraufgeführte Komödie „Twelfth Night“ („Was ihr wollt“) dieses Ragusa als Schaubühne für die Liebewirrungen des Herzogs Orsino von Illyrien zur schönen Gräfin Olivia, bei dem die an der Küste Illyriens gestrandeten Zwillinge Viola und Sebastian für leidenschaftliche Gefühle und Verwechslung sorgen?

In der literaturwissenschaftlichen Diskussion um Shakespeares knappe Schauplatzanweisung: „Eine Stadt in Illyrien und die nahegelegene Küste“ (Shakespeare 1976:7), ob mit der namentlich nicht erwähnten Stadt das geografische Ragusa gemeint sei, lässt sich festhalten: Shakespeares Darstellung des Handlungsortes in der karnevalähnlichen zwölften Nacht nach Weihnachten betont mehr den fiktiven Ort von Grenzenlosigkeit, in dem soziale Strukturen scheinbar Kopf stehen, Gefühle und Geschlechterrollen durcheinander geraten, sich niemand um Arbeit oder Realität kümmert. Der

unglücklich liebende Herzog Orsino spannt seinen Diener (die heimlich als Mann verkleidete gestrandete Viola) als Helfer ein, um Gräfin Olivias Liebe zu gewinnen. Olivia verliebt sich jedoch beim Werben des vermeintlichen Dieners in ihn - die verkleidete Viola. Viola liebt wiederum Herzog Orsino, der nicht ahnt, dass sein bester Diener kein Mann ist. Nicht genug der Verwirrung taucht zuletzt der verschollen geglaubte Zwilling Sebastian auf, der von der liebestollen Gräfin Olivia mit seiner verkleideten Schwester verwechselt wird.

Shakespeares „Stadt in Illyrien“ als utopisch verklärter Ort von Sehnsucht, Liebe und Freiheit, vielleicht eine Andeutung an die damals souveräne Republik Ragusa, spielt viel mehr eine literarische als eine geografische Rolle für „Twelfth Night“. Dennoch lässt sich nicht bestreiten, dass auch heute noch das barocke Bild der Altstadt mit seinen stilvollen Häusern und den blankpolierten Steinen des Stradun, der Hauch dieser Stadt zwischen Zeit und Zeitlosigkeit eine hervorragende Kulisse für die Verortung von Shakespeare-Aufführungen bietet.

Mit deutlich direkteren geografischen Bezügen zu Ragusa versieht Heinrich von Kleist seine Novelle „Der Findling“, die 1811 im Band „Erzählungen“ zum ersten Mal veröffentlicht wurde. Zum Ausgangspunkt einer morbiden Folge von sich unaufhaltsam entwickelnden Katastrophen wird hier das spätmittelalterliche Ragusa, in das der italienische Handelsreisende Piachi mit seinem Sohn Paolo von Rom aus reist und vor den Toren erfährt, dass die Stadt von der Pest heimgesucht sei. Ragusa mit seinen Stadtmauern und Toren wird hier als Opfer der Pest beschrieben, in der aber durch straffe Organisation und Machtstrukturen versucht wird, dem Übel beizukommen. Häscher sind auf der Suche nach Erkrankten um sie in ein Krankenhaus zu bringen, durch das Schließen der Stadttore soll die Pest eingedämmt werden. Piacchi greift bei seiner Umkehr Richtung Rom aus Mitleid einen pestkranken Jungen auf, der sich als aus Ragusa flüchtendes Waisenkind herausstellt. Dieses mit den Attributen „unschuldig“, „Gottes Sohn“ versehene kranke Kind Nicolo wird zum Anlass dafür, dass Piachi samt Sohn und Findling von den Häschen zurück in die Stadt abgeführt werden.

„Alle Vorstellungen von seiten Piachis über die Grausamkeit dieser Maßregel halfen zu nichts; in Ragusa angekommen, wurden nunmehr alle drei unter Aufsicht eines Häschers nach dem Krankenhaus abgeführt, wo er zwar, Piachi, gesund blieb und Nicolo, der Knabe, sich von dem Übel erholte: sein Sohn aber, der elfjährige Paolo, von demselben angesteckt ward und in drei Tagen starb“ (Kleist 1971: 53).

Ragusa ist gleichzeitig Trutzburg gegen den Tod und Gefängnis zum Tode für dort Eingeschlossene. Piachi nimmt den wieder gene-

senen Findling Nicolo an Sohnes statt mit nach Rom, wo der Junge mit seiner „besonderen, etwas starren Schönheit“ einerseits viel-geliebter Sohn-Ersatz wird und andererseits, seinem Hang zur Bigotterie und zu Frauen verfallen, Stück für Stück, einer unaufhalt-samen Seuche gleich, das Leben Piachis zugrunde richtet.

In Kleists Novelle ist das Wissen um das historische Ragusa literarisch verarbeitet, wie man im Blick auf das in den Jahren 1732-1745 erschienene Zedlers-Universal-Lexicon („Grosses und vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissen-schaften“) erkennen kann. So heißt es unter dem Lemma Ragusa:

„(...) die Hauptstadt vorhergehender Republic, (...) heißtet auf Sclavonisch Dubronich (...), ist sehr volckreich, und wird von vielen Kauffleuten bewohnet. (...) Sie ist dermassen sorgfältig vor ihre Freyheit, daß die Edelleute daselbst keine Degen tragen, auch ohne Erlaubniß des Raths niemahls ausserhalb ihrer Häuser schlaffen dürffen, und in der Nacht werden die Fremden, absonderlich aber die Türcken, in ihren Quartieren verschlossen. So werden auch die Stadt-Thore im Sommer nicht länger als 3 oder 4 Stunden, und im Winter nur anderthalb Stunden offen gelassen (Online: Zedlers Universal-Lexicon, Bd. 30:336).

Die „freie“ Stadt Ragusa zwischen vertrauter Wirklichkeit und angsteinflößendem Alpträum, das Motiv des Stadttores in der absurden Spannung zwischen Freiheit und Gefängnis, die kontrollierende Machtstruktur zwischen Schutz und Selbstzerstörung, die Charakterpo-larität zwischen Unschuld und ver-dichteter Boshaftigkeit – Kleist versteht es meisterhaft in Anleh-nung an die realen Städte Rom und Ragusa einen fiktionalen Ort für die

innere Uferlosigkeit seiner Figuren zu schaffen.

Die Zerstörung Dubrovniks durch das verheerende Erdbeben im Jahr 1667 macht Achim von Arnim zum Mittelpunkt seines Lesedramas „Marino Caboga“, in der der Titelheld der Handlung aus aristokrati-schem ragusanischem Hause mit seiner edlen Gesinnung das Volk Ragusas aus den Trümmern zum Neuanfang führt.

Marino Alojz Kabužić/de Caboga

Er verknüpft in dem 1826 in der Sammlung „Landhausleben“ veröf-fentlichten Drama historische Angaben über die Stadtrepublik Ragusa, die historische Person Marino Caboga, die Struktur des Rates der Stadt mit fiktiven und romantisch poetisierten Elementen. Über das Erdbeben in Ragusa berichtet das Zedler-Lexicon:

„Gedachte Stadt ist den Erdbeben sehr unterworffen, und hat insonderheit 1637 und 1667 erschreckliche Erschütterungen gehabt, indem sie das letzte mahl in einer Stunde fast gänzlich übern Hauffen geworfen worden, worauf durch das hin und wieder brennende Feuer, bey starck anhaltendem Winde, ein Brand entstanden, daß sie in einem Tage zum Stein- und Aschen-Hauffen worden, bey welchem Jammer über 5000 Personen verschüttet und erschlagen worden“ (ebd.).

Ebenso erwähnt das „Conversations-Lexicon oder Enzyklopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände“ von 1828:

„Nach dem Erdbeben 1667, wo sie gänzlich in Schutt fiel, und über 5000 Menschen umkamen, wurde Marino Kaboga ihr zweiter Stifter“ (Online: Band 9: 292).

In zahlreichen Beschreibungen macht Achim von Arnim das Ragusa des 17. Jahrhunderts zum metaphorischen Schauplatz für die Statuierung einer neuen Ordnung der Gesellschaft frei von der Unter-drückung des einfachen, aber edlen Volkes. Das Erdbeben wird zum alles verändernden Einschnitt der Zustände eines Ragusas, das im ersten Akt als „eingerosteter Frei-staat“ bezeichnet wird; die Edlen müssen ihren Reichtum vor Vene-zianern und Türken verbergen und hinter verschlossenen Türen schwelgen, es gibt „nichts zu lernen“, das einfache Volk verdirbt in seiner Armut, die Aristokratie ist verkommen zu einer ausbeutenden Machtstruktur. In seiner Rede fordert Marino den Rat heraus:

„Schlagt auf die Bücher der Geschichte, die frühen Väter, die den Staat begründeten, sie waren alle wohlbelehrt in strenger Schule allgemeiner Freiheit, ein jedes Wort traf da den Nagel auf den Kopf, und förderte den Bau der ganzen Stadt. (...) Wir müssen diesen Rat aus unserm ganzen Land erneuern, dass jede Not hier ihren Anwalt findet, nur so erhebt sich wieder unser Staat zu Ehren.“

Noch vor seinem Messerstich gegen Procoli, lässt Achim von Arnim seine Hauptfigur in Vorausdeutung auf das drohende Unheil ausrufen: „Tut Buße aller eurer Sünden, vor Gottes Zorne sinken Städte in den Staub“ (Arnim 2013: 17-19).

Die darauf folgende Erschütterung der Stadt ist literarisch mit der Vernichtung der gesamten Aristokratie verbunden; der aus dem Gefängnis befreite und vom Volk unterstützte Marino Caboga steht sinnbildlich für das neue Ragusa: „*Ihr Leute seht, so hat die Welt sich umgedreht, und eine andre Macht, die Freiheit, will erscheinen. Folgt mir (...), für alle laßt uns Ordnung stiften (...) am Morgen wird Ragusa mächtiger sich fühlen unter Trümmern, als da der Reichtum in Palästen glänzte*“ (Arnim 2013:35).

Der mit vielen religiösen Motiven versehene Befreiungskampf um Ragusa, bei dem Cornelia die mutige Aufopferung verkörpert und Marinos Geliebte Marina die jungfräulich aus den Trümmern erstandene Freiheit der Stadt, endet in einem sorgfältigst durchkomponierten 8-strophigen Lobgesang auf Ragusa und Cabogas Taten:

„*Die Erde erbebte, Ragusa wird frei,
Und dem Himmel ergeben,
In ihrem tiefsten Jammergeschrei,
Erwachet das Leben*“
(Arnim 2013:43).

In der eng verwobenen Textur von Zeitgeschichte Ragusas und literarischer Fiktion gibt uns Achim von Arnim ein eindrückliches Bild von der geheimnisvollen Wechselbeziehung zwischen alter historischer Stadt und sich durch die Zeitgeschichte hindurch erneuerndem Idealbild. Ragusa bietet in seiner literaturgeschichtlichen Verarbeitung wohl mehr als das bloße Moment von Schreibanlass oder Verortung einer Erzählung.

Hermann Bahr wählt fast ein Jahrhundert nach Kleist und Arnim im Buch „Dalmatinische Reise“ seinen eigenen Aufenthalt in Dubrovnik zum Ausgangspunkt seiner sehr engen Verknüpfungen von direkten

Beobachtungen und abstrahierender Deutung von Zeit- und Literaturgeschichte. Die impressionistisch anmutende Beschreibung dessen, was er mit seinen Augen bei dem Gang über den Stradun, beim Anblick der Stadtmauer, der Heiligenfiguren oder der Menschen wahrnimmt, wird immer wieder unterbrochen durch Reflexionen über seine Rolle als literarischer Beobachter und als Österreicher in einer von Österreich-Ungarn beherrschten Stadt, über das Verhältnis von alter Stadtgeschichte und ihrer immer wieder neuen Deutung.

„*Nun bin ich wieder auf dem Platz vor der Porta Pile, unter den Platanen und Maulbeeräumen. (...) Vor mir die Stadtmauer, nordwärts ansteigend zum Minareturm, während sie sich südwärts zur Seebastion Bokar auf jähnen Klippen senkt. Bald ist sie ganz regengrau, (...) hier rostig gefleckt, dort schwarz genäßt, mit gelben Heiligen in verwitterten Mischen; (...) Nun aber, aus dem zweiten Tor tretend, hemmt man vor Entzücken den Schritt und steht und schaut: eine gerade, mäßig breite, trotzige Straße (...): der Stradone. (...) Tanzsaal und Fechtsaal zugleich.*

*So festlich als kriegerisch bereit.
Das Leben jauchtzt, aber an jeder Ecke steht der Tod*“ (Bahr 1909: 53-45).

Bahrs sehr poetischen Beschreibungen sind immer wieder durchzogen von der hegemonialen Sicht des Österreichers auf die Bevölkerung Dubrovniks.

„*Beim Landtagsabgeordneten Doktor Stefan Knezevi. (...) Er kommt mir sehr artig entgegen, doch erstaunt. Er scheint sich zu wundern, daß es da droben in Wien einen Menschen geben könnte, der Interesse, ja gar vielleicht ein wirkliches Gefühl für das vergessene Dalmatien hat. (...) Diese Menschen hier sitzen viel allein und sehnen sich ohne Hoffnung. Ihre große Vergangenheit steht hinter ihnen, die trostlose Gegenwart ängstigt sie*“ (Bahr 1909: 66f.).

Den Anblick des Rektorenpalastes und der Dogana verknüpft Bahr mit einem Streifzug durch die Literaturgeschichte Ragusas: „*Die Dogana ist 1520 vollendet und 1521 erschien die Judita des Spalatiners Marko Maruli. (...) Hier saßen auch die beiden Akademien, die der Concordi und die der Oziosi. (...) Hier bildete sich an Nachahmungen italienischer Muster eine durchaus nationale Dichtung, lebensvoller als diese, von einem oft verwegenen Realismus und einer höchst merkwürdigen gesalzenen Heiterkeit, wovon des Ragusaner Goldschmieds Cubranovi berühmte Jegjupka und die Schäferspiele des Marin Drzi zeugen. Bis dann zuletzt der Große kommt, der die Frucht der langen Sehnsucht pfückt, der Vollender, der Erfüller: Ivan Gunduli. Von ihm ist das letzte Hirtenspiel, Dubravka, 1628, die Freiheit Ragusas feiernd. Und dann war es aus*“ (Bahr 1909:66).

Der ständige Wechsel zwischen Sinneseindruck und Abstraktion

macht die literarische Reiseerzählung Bahrs zu einer vielschichtigen und ambivalenten Skizze zwischen realem Eindruck und fiktionaler Erzählung, zwischen direkter Sinneswahrnehmung und persönlich gefärbter Deutung. Anders als in den anderen Literaturbeispielen stellt Bahr, einem autobiografischen Tagebuch ähnlich, einen direkten Bezug zwischen Autoren-Ich und Lyrischem-Ich her; diese Verwischung der Grenzlinien versetzt den Leser viel direkter in die Rolle des Mit-Beobachtenden. Die selbstreflektierenden und auch klar deutenden Abschnitte wiederum lösen (zumindest für den heutigen Leser) eigene Fragestellungen aus: Ist das Dubrovnik? Was verbinde ich mit dieser Impression eines Spaziergangs durch das alte Ragusa? Dubrovnik: eine reale Stadt mit einer zweiten fiktiven Existenz in der Literatur? Welchen Blick bekomme ich auf die Zeitgeschichte, in der diese Literatur geschrieben wurde. Was deutet Literatur in eine Stadt hinein – wie beeinflusst eine Stadt Literatur? Sagt das, was Literaten in ihren Werken über eine Stadt schrieben vielleicht mehr über die Autoren und ihre Sicht auf Welt und Literatur aus, als über die Stadt selbst? Vielleicht zeigt die literarisch so häufig verwertete „Freiheit Ragusas“ gerade die Ambivalenz derselben auf, denn genauso häufig wie die Freiheit wird im selben Zuge auch die Begrenzung und Kampf um Freiheit beschrieben.

In der Reflexion dieser Fragen begibt man sich unversehens auf einen eigenen Streifzug durch die europäische Literaturgeschichte, die man sich auch im Blick auf eine Stadt wie Dubrovnik erlesen kann und die durchaus auch die Literaturgeschichte einer Stadt werden könnte.

Lilli Pritzkau

Universität Siegen
Fakultät I, Fachbereich Germanistik
Seminar: Dubrovnik – eine Literaturgeschichte

Literaturnachweise

1. Arnim, Ludwig Achim von 2013: *Marino Caboga. Dramatische Erzählung in drei Handlungen*. Berliner Ausgabe. North Charleston (USA): CreateSpace Publishing Platform.
2. Artl, Inge M (Hg.) 2001: *Dubrovnik erlesen*. Klagenfurt: Wieser Verlag.
3. Bahr, Hermann 1909: Dalmatinische Reise. 2. Aufl. Berlin: S. Fischer Verlag.
4. Kleist, Heinrich von 1971: *Der Zweikampf. Der Findling: Erzählungen*. Stuttgart: Reclam.
5. *Rheinisches Conversations-Lexicon oder encyclopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände* 1828. Herausgegeben von einer Gesellschaft rheinländischer Gelehrten, Bd. 9. Köln und Bonn: Comptoir für Kunst und Literatur. Online unter: [Neues Conversations-Lexicon oder Encyclopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände: Po - Ry](#).
6. Shakespeare, William 1976: *Twelfth Night. Was ihr wollt: Der Dreikönigstag*. Englisch/Deutsch. Übersetzt und herausgegeben von Norbert H. Platz und Elke Platz-Wauray. Bibliographisch ergänzte Ausgabe 1993. Stuttgart: Reclam.
7. Zedler, Johann Heinrich (Hg.) 1732-54: *Großes und vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*. Bd. 30. Halle/Leipzig: Zedler. Online unter: <http://www.zedler.de>

Die Erbsünde in der Lehre des Matthias Flacius Illyricus

Das Drama, das der Sündenfall der ersten Menschen oder des ersten Menschen hervorgerufen hat, ist eine Realität, der jeder Mensch ohne Ausnahme begegnet, wenn er auf diese Welt kommt. Die Erfahrung der Sünde, so scheint es, spüren gerade die Menschen mit einer größeren Intensität, die auf dieser Welt eine große und außerordentliche Rolle gespielt haben. Zu diesen Menschen sollten auf alle Fälle der Hl. Paulus, der Hl. Augustinus und Martin Luther gezählt werden. Wir heben sie deshalb besonders hervor, weil ihre Erfahrung von Sünde und Sündhaftigkeit, die sie durchlebt haben, der Ausgangspunkt ihrer Lehre von der Erbsünde war. Zu betonen ist, dass sie sich in ihren theologischen Diskussionen aufeinander berufen haben. Letztendlich erwähnen wir sie deshalb, weil eine klare Verbindung und Kontinuität zwischen ihren theologischen Auslegungen und denen von Matthias Flacius Illyricus erkennbar ist.

M. F. Illyricus hat das Geheimnis des Bösen und des Leidens tief greifend erfahren. So ist es auch nicht verwunderlich, dass er diesem Problem, d. h. dem Problem der Sünde, eine große Bedeutung beigemessen hat. Dem Geheimnis des Bösen und des Leidens begegnet er ernsthaft zum ersten Male am Ende seines Studiums in Wittenberg. Bei der Bewältigung dieser Krise oder dieses Dramas, wie er es nennt, hilft ihm vor allem Martin Luther mit seiner eigenen Erfahrung und seinem persönlichen Beispiel.

Dr. Ante Bilokapić OFM

Theologe der Sünde und Gnade

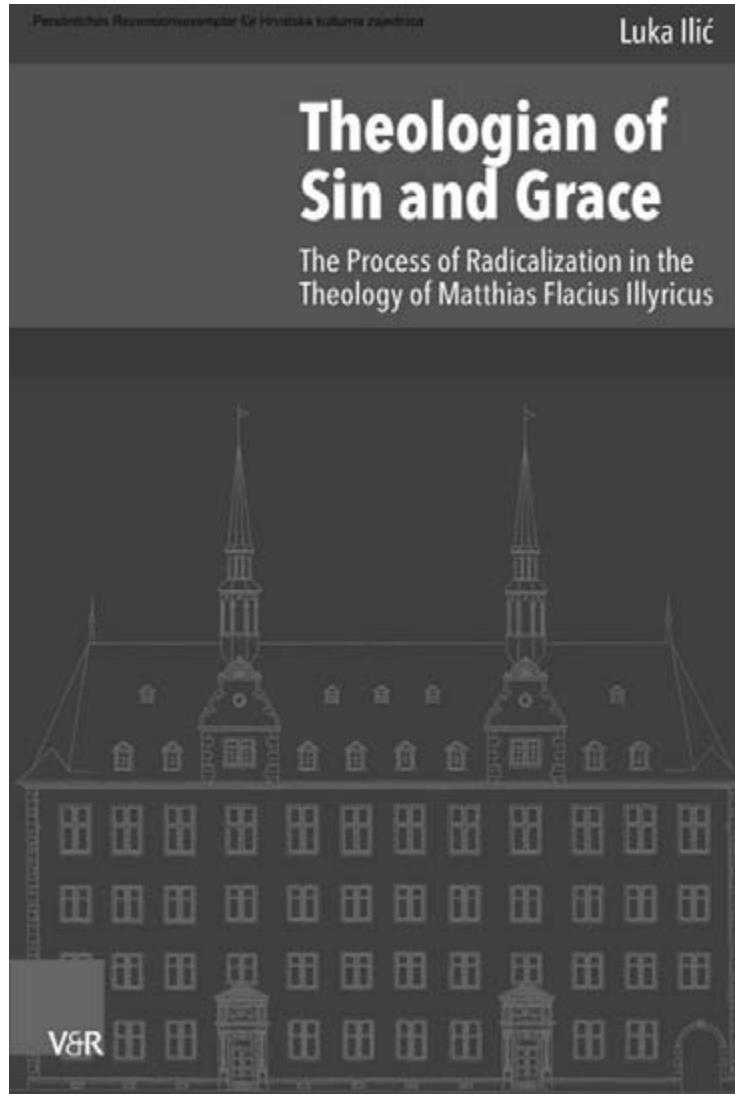
Der Radikalisierungsprozess in der Theologie von Matthias Flacius Illyricus

Theologian of Sin and Grace

The Process of Radicalization in the Theology of Matthias Flacius Illyricus

Die verschiedenen Reformationsbewegungen des sechzehnten Jahrhunderts haben eine wesentliche Gemeinsamkeit: Es waren Versuche, Europa weiter zu christianisieren.

Die Dissertation „*Theologian of Sin and Grace: The Process of Radicalization in the Theology of Matthias Flacius Illyricus*“¹ des Autors Luka Ilić, abgelegt an Universität von Philadelphia, USA, verfolgt die Zielsetzung, Licht auf die Person des vielseitig begabten Gelehrten Matthias Flacius Illyricus (1520–1575) zu werfen, einem der Akteure der Reformationsbewegung. Matthias Flacius Illyricus war einer der umfassend gebildeten Theologen und Gelehrten seinerzeit. Er verfügte über europaweite Kontakte², erlangte weit reichenden Einfluss mit seinen theologischen Lehren und machte sich im Gebiet der Hermeneutik, Exegese und quellen bezogene Geschichtsschreibung verdient. Noch zu seinen Lebzeiten wurde Matthias Flacius Illyricus, einer der streitbarsten Vertreter des strengen Luthertums aus dem heutigen Kroatien, zum Scheusal, aber auch zum Helden stilisiert. In seinen Werken hat Illyricus zu fast allen

nach *interimistischen*³ Kontroversen Stellung genommen und großen Einfluss auf die Prozesse

gehabt, die zur *lutherischen Bekennnisbildung führten*⁴.

In dem vorgelegten Buch nimmt Luka Ilić eine weiträumigere Perspektive auf die persönliche Entwicklung des Flacius ein und hinterfragt den Einfluss bestimmter Ereignisse im Leben des Flacius auf dessen Theologie. Vor allem die häufigen *Exilierungen* des Illyricers sollen zur Radikalisierung der theologischen Positionen des Flacius beigetragen haben, so eine

¹ Luka Ilić: *Theologian of Sin and Grace: The Process of Radicalization in the Theology of Matthias Flacius Illyricus*, Band 225 von Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Verlag: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014, ISBN 3647101176, 304 Seiten

² Matthias Flacius Illyricus führte einen der umfangreichsten Briefwechsel seiner Zeit, dessen Erschließung die Genese konfessioneller Differenzierungen im 16. Jahrhundert weiter zu erhellen verspricht. Seine Kontakte reichten weit über die theologische Sphäre hinaus. So korrespondierte Flacius auch mit Astronomen und Medizinern.

Quelle: http://www.ieg-mainz.de---site.site..ls_dir._nav.17_f.14_likecms.html

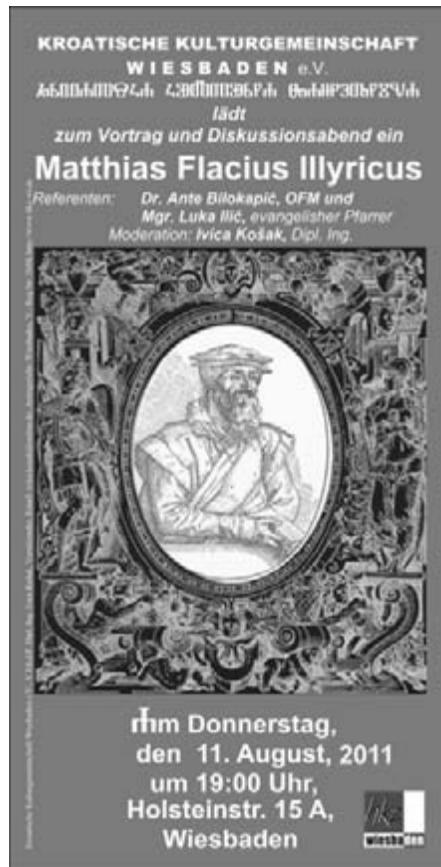
³ Interim oder auch als Augsburger Interim (lateinisch für „Zwischenzeit“) wird eine Verordnung Kaiser Karls V. bezeichnet, mit der er nach dem Sieg über die „Protestanten“ seine religiopolitischen Ziele im Heiligen Römischen Reich durchsetzen wollte. Das 1548 als Reichsgesetz erlassene Interim sollte für eine Übergangszeit die kirchlichen Verhältnisse regeln, bis ein allgemeines Konzil über die Wiedereingliederung der Protestanten in die katholische Kirche endgültig entschieden hätte. Das Augsburger Interim stieß sowohl auf protestantischer, als auch auf katholischer Seite auf Ablehnung. In den süddeutschen protestantischen Gebieten wurde es mit staatlichem Zwang, in den norddeutschen jedoch nur oberflächlich durchgeführt. Bereits 1552 war Karl nach einem Aufstand protestantischer Fürsten gezwungen, das Interim wieder zurückzunehmen und die konfessionelle Spaltung des Reiches zu akzeptieren.

⁴ Matthias Flacius Illyricus - Leben & Werk, Internationales Symposium Mannheim, Februar 1991, Herausgegeben von Josip Matešić, Südosteuropa-Gesellschaft München 1993:

der untersuchten Thesen. Allerdings trat dieser schon zu Beginn seines Wirkens als recht streitbarer Charakter auf. Bald nach seiner Etablierung in der Opposition gegen das Augsburger Interim wurde er zu einer zentralen Figur der Gruppe der sog. *Gnesiolutheraner*⁵. Besonders in Sachsen erlangte er Einfluss und wurde durch politische Entscheidungsträger protegiert, entfremdete sich aber im Zuge des Streites um seine Erbsündenlehre von seinem Landesherrn und führte schließlich ein wechselhaftes Leben zwischen zeitweiliger Sicherheit und Anerkennung, erneutem Exil und verschiedenen Rehabilitierungsversuchen. Der Weg des Flacius von Wittenberg bis Frankfurt zeichnen diverse Aspekte eines theologischen Radikalisierungsprozesses aus, die aus der charakteristischen Situation von Angriff und Antitheose hervorgingen, in die ihn sein kompromissloses Auftreten immer wieder führte.

Dr. Ilić zeichnet die wichtigsten Stufen seiner wissenschaftlichen Laufbahn nach: Matthias Flacius Illyricus (Matija Vlačić Ilirik) wurde nahe der Adria in Albona (heute Labin) auf der istrischen Halbinsel im heutigen Kroatien am 3. März 1520 geboren. Im Alter von sechzehn Jahren ging Flacius nach Venedig, wo er die folgenden drei Jahre in der Scuola di San Marco als Schüler des bekannten Humanisten Egnazio Giambattista Cipelli verbrachte. Im Jahre 1539 reiste er in das nordalpine Reich, um seine Ausbildung an den reformatorisch geprägten Universitäten Basel und Tübingen fortzusetzen.

⁵ Gnesiolutheraner, [griechisch *gnesios* »echt«, »unverfälscht«], seit dem 17. Jahrhundert übliche Bezeichnung für eine von M. Flacius angeführte theologische Gruppierung innerhalb des frühen Lutherum, die in den inner-reformatorischen dogmatischen Auseinandersetzungen nach Luthers Tod den Anspruch erhob, dessen theologisches Erbe unverfälscht zu bewahren; von ihren Gegnern, den »Philippisten« (Anhängern Philipp Melanchthons), auch Flacianer genannt. Geistiges Zentrum der Gnesiolutheraner war die Universität Jena.

Schließlich immatrikulierte er sich 1541 an der Universität in Wittenberg, um dort seinen Magister-Grad zu erwerben. An der dortigen Philosophischen Fakultät erhielt Flacius schon 1544 im Alter von nur vierundzwanzig Jahren eine Professur für hebräische Sprache. Mit dem Werk „*Clavis Scripturae Sacrae*“ (Schlüssel zur Heiligen Schrift)⁶ legte Matthias Flacius Illyricus im Jahre 1567 die erste biblische Hermeneutik vor, verwendete allerdings für sein Werk nicht selbst diese Bezeichnung. In Entgegnung der Beschlüsse des *Tridentinums*⁷ entwickelt Flacius

⁶ Flacius Illyricus, Matthias: *Clavis Scripturae Sacrae*, Seu De Sermone Sacraru Literarum 1567. Den ersten Teil des Werkes kann man als biblisch-theologisches Wörterbuch bezeichnen. Hier werden in alphabeticischer Reihenfolge die biblischen Begriffe und Redewendungen erklärt. Im zweiten Teil sind Regeln zum Verständnis der Heiligen Schrift zusammengestellt. Er gliedert sich in sieben Traktate: 1. hermeneutische Grundsätze, 2. Auslegungsregeln der Väter, 3. Besonderheiten der hebräischen Grammatik, 4. Tropen und Schemata der Heiligen Schrift, 5. der Stil der Bibel, 6. und 7. verschiedene Abhandlungen, die mit der Thematik des Werkes mehr oder weniger eng verbunden sind.

⁷ Konzil von Trient: Das Konzil von Trient, auch „Tridentinisches Konzil“ - nach Tridentum, dem alten römischen Namen für die Stadt Trient - oder

hier eine auf philologische und grammatische Kenntnisse gegründete Auslegungslehre, die den Grenzen des direkten Verständnisses mittels textimmanenter Erklärungshilfen aus aufgelisteten Parallelstellen begegnete. Die von ihm gelieferte lexikalische Erschließung des biblischen (hebräischen) Wortbestandes, aber auch die stark kontrovers-theologisch orientierte Intention des Werkes, machte den „*Clavis scripturae sacrae*“ nicht nur zum hermeneutischen Grundlagenbuch des Alt-protestantismus.⁸ Neben dieser philologische Entwicklungslinie erwies sich das zeitgleich veröffentlichte „*Ecclesiastica Historia*“ (bekannter als Magdeburger Centurien), das von Flacius und seinen Mitarbeitern verfasst wurde, als das erste kirchengeschichtliche Werk, dass aus protestantischer Sicht geschrieben wurde.

Matthias Flacius Illyricus ist, so Luka Ilić, vor allem wegen seiner

„extremen Ansichten“⁹ und zahl-Trienter Konzil genannt, tagte zwischen 1545 und 1563 als 19. ökumenisches Konzil der katholischen Kirche. Es wurde auf Drängen von Kaiser Karl V. als Reaktion auf die Reformation Martin Luthers einberufen. 1564 bestätigte Papst Pius IV. die Beschlüsse des Konzils, die meist bis heute innerhalb der katholischen Kirche als verbindlich gelten.

⁸ Die Bibel hat für Lutheraner eine zentrale Botschaft, nämlich dass der Sünder vor Gott leben darf, - weil er im Glauben Gottes oder Christi Gerechtigkeit empfängt, die alle Sünde zudeckt. Aber diese Erkenntnis ziehen die Protestanten nicht aus einem mystischen Erlebnis, sondern durch methodische Erforschung des Textes. Die Beachtung des Textzusammenhangs, der "connexio verborum", öffnete ihnen die Augen. Für Luther und seinem Nachfolger Flacius war Exegese also beides bestimmd: das Fragen nach dem Zentrum der Bibel und eine exegetische Methode, die unter Einsatz aller philologischen Hilfsmittel den im Text liegenden einen und einheitlichen Sinn zu ermitteln sucht.

⁹ Matthias Flacius Illyricus zeichnete sich als äußerst streitbarer Reformator aus, der vehement die Ansichten seines Lehrers Martin Luther gegen andere reformatorische Strömungen der Zeit vertrat, was ihm schließlich den Verlust seiner Professur einbrachte. Die Streitbarkeit des Lutheraners hat man in der Physiognomie des Bildnisses, an dem ein anonymer Künstler des 16. Jahrhunderts, den Theologen der von 1557 bis 1561 Professor für Neues Testament an der Universität Jena war, wieder erkennen wollen: So sollen die dünne, gebogene Nase und die aufeinander gepressten Lippen Abbild einer im Kampf für die streng lutherische Theologie an den Tag gelegten Unerbittlichkeit sein. Auch das Wort „Flätz“, im Sinne von Rüpel oder Fleigel, erschien zuerst 1611 bei Historiker und Sprachwissen-

reichen Kontroversen, an denen er beteiligt war, bekannt. Die Rechtfertigung seiner Person und seiner theologischen Positionen begleitete Matthias sein Leben lang - und dabei ließ er keine Kompromissbereitschaft erkennen. Wegen seiner in Weimar geäußerten Ansicht, dass die Erbsünde zum Wesen des Menschen gehöre, wurde er nun auch von den strengen Lutheranern des *Manichäismus*¹⁰ bezichtigt und bis zu seinem Tode überall vertrieben. Doch was brachte Matthias

senschafter Christoph Helvig und wird auf Matthias Flacius und seine heftig geführten Dispute, bei denen er „sich wie ein Flätz aufführte“, zurückgeführt.

¹⁰ Manichäismus ist eine antike Religion, die nach ihrem Stifter, dem persischen Weisen Mani - er lebte etwa 216 bis 276 - benannt wurde. Mani bezeichnete sich selbst nach Buddha und Jesus als letzten Propheten. Neben Elementen aus dem Parseismus und Christentum weist der Manichäismus insbesondere Einflüsse der Gnosis auf. In den Jahrhunderten nach Manis Tod verbreitete sich seine Lehre auch im Römischen Reich, vor allem in Nordafrika. Augustinus von Hippo Regius hing dem Manichäismus, bevor er sich dem Christentum zuwandte. Martin Luther war ein Augustiner Mönch, dessen treuester Schüler Flacius vehement die Ansichten seines Lehrers gegen andere reformatorische Strömungen der Zeit vertrat. Eine augustinische Ansicht, - die Bekehrung ein wider des Menschen Willen vollzogener gewaltamer Akt Gottes wurde ihm zur Verhängnis. Dies hat ihm - erstmals von Melanchthon - die Diffamierung einer manichäischen Ketzerei eingetragen. Aus dieser Position gab es kein Zurück, was ihm schließlich Verlust seiner Professur und die Verfolgung einbrachte.

Flacius dazu, theologische Positionen zu entwickeln, die bereits unter seinen Zeitgenossen auf heftige Kritik oder Unverständnis stießen? Dazu formuliert von Luka Ilić die These, dass „bestimmte Ereignisse und Verbindungspunkte im Leben des Flacius seine Theologie direkt beeinflusst haben.“

In diesem Kontext ist die Bedeutung der Exilsituationen an unterschiedlichen Orten des Alten Reiches für die Radikalisierung der Theologie von Matthias Flacius Illyricus“ verantwortlich.

Im vorliegendem Buch arbeitet Dr. Luka Ilić diesbezüglich drei Phasen im Leben von Matthias Flacius heraus:

1. Phase: Der Radikalisierungsprozess aus einer Position des Widerstandes 1549–1557

Nach Martin Luthers Tod 1546 wurden die Protestanten von der militärischen Übermacht der Armee Kaiser Karls V. überrollt. Die Universität Wittenberg, an der Flacius unterrichtete, wurde geschlossen. Flacius und seine Frau flohen nach Braunschweig, wo dieser durch die Vermittlung Melanchthons eine Stelle als Lehrer am Braunschweiger Pädagogicum bekam. Nachdem die Universität in Wittenberg 1547 wieder eröffnet wurde, kehrte Flacius 1548 dorthin zurück. Kurz danach begann Flacius eine anonyme Kampagne gegen das Interim. In den Jahren 1548 und 1549 schickte er eine Reihe seiner Pamphlete und Flugschriften gegen das Augsburger Interim nach Magdeburg, um sie dort unter Pseudonymen zu veröffentlichen. Die Stadt Magdeburg wurde nach der militärischen Niederlage des *Schmalkaldischen Bundes* 1547¹¹

¹¹ Der Schmalkaldische Bund war ein am 27. Februar 1531 in Schmalkalden (Heute Thüringen, damals zu Hessen gehörende) geschlossenes Vertragsbündnis protestantischer Fürsten und Städte unter Führung von Kursachsen und Hessen

während des Interims zum Zentrum des publizistischen Widerstandes gegen die Rekatholisierungspolitik des Kaisers.

Magdeburg¹² war damals die einzige Stadt in Deutschland, in der der Druck solcher Schriften möglich war. Flacius befürchtete, dass Papst und Kaiser versuchen würden, die evangelische Kirche zu vernichten.

Er hatte den Eindruck gewonnen, dass Agricola, Melanchthon, Bugenhagen und andere Reformations-Theologen den katholischen Positionen zu sehr entgegenkommen seien. Ferner nahm er Anstoß an der Intransparenz der Verhandlungen mit katholischen Theologen. Aus diesen Gründen verließ Flacius Wittenberg. Für ihn war diese Entscheidung eine Frage des Gewissens. Bereits hier wird ein Zug zur Kompromisslosigkeit sichtbar. Auch Ereignisse wie die Hinrichtung des *Baldo Lupetina*¹³,

gegen die Religionspolitik des Kaisers Karl V.

¹² Nicht nur Flacius, sondern die Kroaten allgemein erlangten insbesondere im protestantischen Teil der Bevölkerung Europas einen negativen Ruf. Die kroatischen Söldner des Dreißigjährigen Kriegs verübten gewaltsame Übergriffe und Plünderungen von Dörfern und Städten. Bei der Einnahme Magdeburgs wurden die Kroaten grausamer Handlungen wie Mord, Plünderung, Vergewaltigung und Brandschatzung beichtigt. Möglicherweise wurde die Kroatophobie auch von Tilly, Wallenstein und anderen kaiserlichen Feldherren gezielt gefördert, um den Gegnern den größtmöglichen wirtschaftlichen Schaden zuzufügen.

¹³ Baldo Lupetina, ein Verwandter des Flacius, wurde 1502 in Labin geboren. Baldos Schwester Ivana heiratete 1537 Luciano Luciani. Dieser Luciano hatte eine Schwester Jakoba, welche die Mutter von Matthias Flacius Illyricus (Francovich Vlach) war. Baldo ging in seinem 31. oder 33. Lebensjahr ins Franziskanerkloster der „Minderen Brüder“ zu Podlabin. Er kommt gut voran und wird bald Guardian, danach Provinzial im Kloster S. Francesco della Vigna in Venedig. Baldo übte auf Flacius einen entscheidenden Einfluss aus: auf sein Drängen setzte Flacius 1539 sein Studium, nach jenem in Venedig, in Deutschland fort. Lupetina vertrat unter dem Einfluss der protestantischen Ideen «... die Vorbestimmungslehre (Prädestinationslehre), leugnete das Fegefeuer und den freien Entschluss und glaubte, Jesus Christus habe uns mit seinen Verdiensten freigekauft, so dass unsere guten Taten unnötig seien». Sein Ordensbruder Jacopo Curzolo, in Cres, zeigte Baldo wegen Häresie bei der Inquisition an, so dass er verhaftet und danach in Venedig eingekerkert wurde. Baldo Lupetina am 17. September 1556 wurde vor dem Inquisitor amtlich degradiert und zum Tode verurteilt.

einen durch die Reformation beeinflussten Priester im Zuge der Inquisition in Venedig, trugen zur Radikalisierung des Flacius bei. Im Jahr 1549 zog Flacius nach Magdeburg, wo er nun ohne Pseudonym publizierte. Damit begab er sich in einen offenen Widerstand gegen seine ehemaligen Kollegen in Wittenberg. Gleichzeitig war er damit beschäftigt, gleich gesinnte Theologen um sich zu sammeln. Flacius wurde zu der zentralen Figur der Gruppe, die später als Gnesio-Lutheraner oder Flacianer bekannt wurde.

Während seiner Zeit in Magdeburg begann Flacius antikatholische Pamphlete zu schreiben und bezeichnete sich selbst als einen Polemiker.

Bald darauf war er an inner-protestantischen theologischen Auseinandersetzungen beteiligt und begann, Arbeiten gegen Osiander, Schwenckfeld, Major, später gegen Calvinisten, Anti-Trinitarier usw. zu veröffentlichen. Das Spektrum seiner Gegner wurde immer breiter. Durch diese Publikationen wurde Flacius Name verbreitet und er wurde unter seinen Kollegen (Theologen und Pastoren) für seine Fähigkeit bekannt, zu verstehen und zu analysieren. Zugleich galt er als jemand, der eine scharfe Feder führte.

2. Phase: Position der Macht und Autorität 1557–1562

Flacius' Bemühungen und sein Widerstand wurden letztlich von politischen Entscheidungsträgern anerkannt: Er erhielt Angebote von verschiedenen Universitäten und Landesherren. Im Jahr 1556 wurde Flacius beauftragt, an der in ihrer Gründung befindlichen Universität

teilte, und zwar durch Ertränken, mit der vorherigen Entziehung der Priesterwürde. Am und das Urteil wurde sofort vollzogen.

Quelle:http://www.flacius.net/index.php?option=com_content&view=article&id=105:baldo-lupetino&catid=57:baldo-lupetina&Itemid=64&lang=de

Jena zu arbeiten, verbunden war dieser Auftrag mit einer Professur. Es war eine große Herausforderung für Flacius, in Jena eine neue theologische Fakultät mit dem Ziel zu etablieren, in direkter Rivalität zu Wittenberg zu stehen. Gleich zu Beginn tauchten für Flacius Probleme auf: Es gab verschiedene Gründe für die Reibungen, aber die beiden wichtigsten waren, dass Flacius Gehalt fast doppelt so hoch war wie das der beiden lokalen Dozenten. Seine Gegner hielten ihm darüber hinaus vor, dass er Slawe war.

Die Tatsache, dass Flacius nicht als Deutscher galt, führte zu Missstimmungen an der jungen Universität. Herzog Johann Friedrich II. hoffte darauf, dass Flacius ihm protestantische Argumentationen zur Verfolgung seiner politischen Ziele liefern würde. Jedoch führte unter anderem dies zu Spannungen zwischen dem Herzog und Flacius, da Flacius die führende Stimme der Lutheraner werden wollte und nicht daran interessiert war, für landespolitische Zwecke instrumentalisiert zu werden.

3. Phase: Verteidigung und Versuche zur Rehabilitierung 1562–1575

Flacius' Bemühungen in Jena führten zum Misserfolg: statt Konsens

brachte sein Bestreben, führende Stimme der Lutheraner zu werden, weiteren Streit und Entfremdung. Flacius wurde aus der Universität entlassen und mit einem Lehrverbot für das ganze Territorium belegt. Dies führte ihn erneut in die Emigration. Zugleich zeigt sich hier ein bedeutender Bruch in seiner Karriere: In den fünf Jahren, die Flacius in Jena verbrachte, schrieb er keine bedeutenden Werke. Auch in der Umsetzung verschiedener Pläne war er nicht sehr erfolgreich. Seine Reputation war beschädigt und er verlor auch schnell an Ansehen bei anderen Reichsständen. So schrieb Kurfürst August von Sachsen am 7. Januar 1562 an Hans Ugnad, dem er 200 Gulden für eine kroatisch/ slawische Druckerei in Urach gab, das folgende:

„Vnd begere gnedigst, ir wollt mit vleiss anhalten, daß die biblia vnnd doctor Lutheri hausspostill vnd nit etwa des rotten geists Illirici tractetlein vnd schwermerei förderlicht möchtinn berurten sprachen vnrfelscht gedruckt vnnd gefertigt werden.“¹⁴

Bereits in seiner Jenaer Zeit äußerte er sich im Rahmen einer Disputation über den freien Willen zu dem Thema der Erbsünde¹⁵.

¹⁴ Aufforderung des Kurfürsten an die Druckerei in Urach, die Lutherische Schriften und nicht die des Illyricus zu veröffentlichen.

¹⁵ Das Wort „Erbsünde“ ist kein biblischer Begriff. Deshalb finden sich weder im Bericht über den Sündenfall des Menschen, noch im Neuen Testamente Hinweise auf eine Erbsünde. Das Judentum kennt den Begriff der Erbsünde ebenfalls nicht. M. F. Illyricus hat das Geheimnis des Bösen und des Leidens tief greifend erfahren. So ist es auch nicht verwunderlich, dass er diesem Problem, d. h. dem Problem der Sünde, eine große Bedeutung beigegeben hat. Dem Geheimnis des Bösen und des Leidens begegnet er ernsthaft zum ersten Male am Ende seines Studiums in Wittenberg. Bei der Bevältigung dieser deprimierende Krise oder dieses Dramas, wie er es nennt, hilft ihm vor allem Martin Luther mit seinen eigenen Erfahrungen und seinem persönlichen Beispiel. Im Verständnis Martin Luthers ist der Mensch immer schon im Zustand der Sünde, der das eigene Handeln von Anfang an negativ beeinflusst. Selbst das neugeborene Kind ist nach diesem Verständnis sündig und bedarf daher der Erlösung. Durch die Taufe kommt es zu keiner Aufhebung der Erbsünde; ein Christ wird von Gott

Nachdem Flacius Jena verlassen hatte, führte er seine Ansicht zur Erbsündenlehre detailliert in einem Traktat aus, das erstmals als Anhang zu seinem hermeneutischen Hauptwerk *Clavis Scripturae Sacrae* 1567 in Basel veröffentlicht wurde. Die Erbsündenlehre war der Hauptgegenstand der von Flacius geführten theologischen Auseinandersetzungen in dieser Zeit. Um die Unfreiheit des menschlichen Willens zu verteidigen, bezog sich Flacius darauf, dass die Erbsünde die Substanz des Menschen sei. Die Sünde habe den Menschen verdorben und ihn zum Feinde Gottes gemacht. Diese Veränderung habe nach dem Sündenfall stattgefunden. Der Mensch habe die Fähigkeit verloren, Gott zu erkennen.

In seinen Positionierungen zu dieser Thematik nimmt Flacius immer wieder Luthers *De servo arbitrio* auf, aber auch die Genesis-Vorlesungen Luthers, die Flacius als Student noch selbst in Wittenberg verfolgt hatte. Daraufhin wurde er, nun auch von den strengen Lutheranern, der Ketzerei verdächtigt, in dem diese ihm Manichäismus vorwarfen. Flacius war nicht bereit, einen Kompromiss in der Debatte über seine theologischen Positionen zu akzeptieren, obwohl ihm erheblicher Widerstand, auch von früheren Freunden und Mitarbeitern, entgegengebracht wurde. Vielmehr

verschärfe er seine eigene Positionierung. In den folgenden Jahren seines Lebens konnte er keine feste Anstellung mehr finden und reiste von Stadt zu Stadt. Er hoffte auf eine allgemeine Kirchensynode, um dort seine Position vertretenen und verteidigen zu können.

In dieser Zeit veröffentlichte er zur Bekräftigung seiner Position verschiedene Schriften, die von unterschiedlichen Theologen, auch früheren Gnesio-Lutheranern, verfasst wurden. Im Hintergrund dieses Radikalisierungsprozesses stand auch die Situation des Protestantismus in Flacius' Heimat, wo dieser heftig verfolgt wurde. Flacius' Werke standen auf dem Index librorum prohibitorum.

Eine Rückkehr nach Kroatien war ihm daher verwehrt. „*Möglicherweise*“, schlussfolgert Luka Ilić, „- galt ihm dies als ein Preis, den man bei der Durchsetzung und Verteidigung des neuen Glaubens zu zahlen habe“.

In der Rückschau erscheint uns das 16. Jahrhundert vor allem als das Zeitalter der grossen Lehrsysteme, in denen die Polemik breiten Raum einnahm. Flacius weiß die persönliche Hingabe an das Schriftwort mit gründlichster philologischer Analyse zu verbinden. Für Flacius ist schließlich das Bibelstudium der Lebensnerv der gesamten Kirchengeschichte.

Mag die flacianische Bibelauslegung, auch seit der Aufklärung, problematisch erscheinen, so ist doch nicht zu bestreiten, dass zahlreiche Auslegungsregeln und exegetische Beobachtungen, die wir Flacius verdanken, bleibend gültig sind.

Ivica Košak

gerecht gesprochen (Rechtfertigungslehre), nicht gerecht gemacht. Im Prinzip gab es zwei gegensätzliche Auffassungen, die jedoch erst einmal mehrere Jahrhunderte vollkommen problemlos nebeneinander existierten: 1) Die Kirchenväter des alten Oströmischen Reiches und des Morgenlandes billigten den Menschen eine Selbstverantwortung zu. Sie gingen davon aus, dass der Mensch die Sünde selbst erzeugt – und zwar jeder für sich und immer wieder aufs Neue. 2) Die Kirchenväter des Abendlandes lehrten im Einklang mit den Ideen des Augustinus (354 – 430 n. Chr.), dass die Sünde von Natur aus im Menschen stecke. Im Buch „Totem und Tabu“ beschreibt Sigmund Freud 1913, dass die Lehre von der Erbsünde orphischer Herkunft sein sollte. Sie blieb in den Mysterien erhalten und habe von dort aus Eingang in die Philosophenschulen des griechischen Altertums gefunden.

Weiterführender Literatur:

1. Matthias Flacius Illyricus, Siehe auch die Liste der Werke im Münchener Digitalisierungszentrum, am 15.02.2015, um 13:30 abgerufen: http://www.digitale-sammlungen.de/index.html?c=autoren_werke&ab=Flacius.%20Matthias&l=de
2. Matthias Flacius Illyricus - Leben & Werk, Internationales Symposium Mannheim, Februar 1991, herausgegeben von Josip Matešić, Südosteuropa-Gesellschaft München 1993.
3. Preger, Wilhelm: Matthias Flacius Illyricus und seine Zeit. Hälften 1.2. Hildesheim: Olms 1964. (Repr. d. Ausgabe Erlangen 1859–1861.)
4. Schiele, Heinz: Die Entstehung der Magdeburger Zenturien. Ein Beitrag zur Geschichte der historiographischen Methode. Gütersloh: Mohn 1966 (= Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte, Nr. 183, Jg. 72).
5. Massner, Joachim: Kirchliche Überlieferung und Autorität im Flaciuskreis. Studien zu den Magdeburger Zenturien. Berlin-Hamburg: Lutherisches Verlagshaus 1964.
6. Schriftreihe des Regensburger Osteuropainstituts, Band 2, Matthias Flacius Illyricus 1575- 1975. Verlag Lassleben, Regensburg 1975, ISBN 3 7847 3152 X

Summary:

**Luka Ilić: Theologian of Sin and Grace
The Process of Radicalization in the
Theology of Matthias Flacius Illyricus**

The Croatian-born Matthias Flacius Illyricus (1520-1575) was a Lutheran theologian and polemicist who spent his adult life mostly in the German-speaking territories of the Holy Roman Empire, playing an important role within Lutheranism and in the confessional politics of his time. Luka He examines aspects of the radicalization of Flacius' theology through two parallel tracks. One trajectory focuses on the development of Flacius' theological thought, while the other one discusses the pivotal influences and major turning points in his life, such as being exiled from different cities due to his involvement in many controversies. Although Flacius did enjoy some measure of success and even attracted a considerable number of followers for shorter periods of time, his radicalized theology ultimately led to his public downfall and marred his legacy.

**Dr. Luka Ilić is assistant pastor at
Ravensburg, Evangelical Church of
Württemberg.**

Haec natura multitudinis est, aut servit humiliter, aut superbe dominatur.

„Die Natur der Menge ist, dass sie entweder sklavisch dient oder übermütig herrscht“

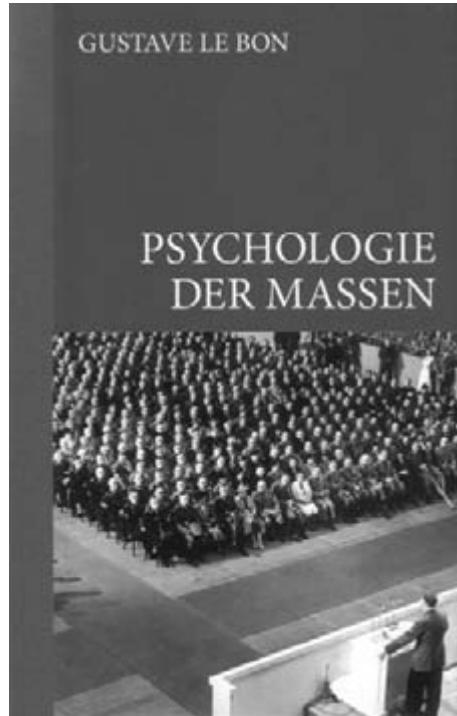
Psychologie der Massen

Sind die Massenpsychologien Ursache oder Beschreibung für Massenphänomene?

„Was unsere Geschichtsschreiber von der Natur der Menge sagen, gilt nicht für eine durch Gesetze gezierte Menge, wie die römische, sondern für eine zügellose, wie die syrakusanische, welche die Verbrechen rasender und zügelloser Menschen beginn ... Denn ein Volk mit guter Verfassung wird beständig, klug und dankbar sein, so gut wie ein Fürst, ja mehr als ein Fürst“¹ Der oft missverstandene Machiavelli macht in seiner *Discorsi* immer wieder deutlich, dass alles zum Wohle des Volkes zu geschehen habe (nicht zum Wohle seiner Herrscher) und bringt es mit der bekannten Formulierung auf den Punkt: **Republiken sind Staaten, in denen das Volk Fürst ist!** Er kritisiert, die Menschen hätten sich bisher leider nicht die Mühe gemacht, die Technik des richtigen Handelns in der Politik zu erlernen, sondern eher nach Gefühl, Instinkt, Gewohnheit und Laune gehandelt, die Alten zwar bewundert, aber ihre Taten nicht systematisch ausgewertet. Wir müssen bei allen unseren Entscheidungen also erwägen, auf welcher Seite die wenigsten Missstände sind, und einen danach gefassten Entschluss für den besten halten, weil keine Sache auf der Welt ohne ihre Schattenseite ist.

Effektives politisches Handeln ist - nach Machiavelli, - nicht immer im Einklang mit Moral möglich, denn

¹Niccolò di Bernardo dei Machiavelli : Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio, (I, cap. 58) siehe: Alexander Ulfing (Hrsg): Machiavelli, gesammelte Werke in einem Band. 2001-Verlag, Frankfurt/M. 2007.

um Macht und Führung zu erhalten, muss (so meint er) jedes Mittel recht sein, weil sonst die Welt in Anarchie versänke.

Die Schädlichkeit des „Gruppendenkens“ (d. h. der intellektuelle Gruppenzwang) ist durch eine Reihe von Symptomen erkennbar:

- ein übersteigertes Selbstvertrauen der Gruppe,
- das emotional bedingte Pochen auf die Gemeinsamkeit des Denkens, Fühlens und Urteilens,
- sowie die Angst einzelner Gruppenmitglieder davor, sie könnten als illoyal erscheinen.

Wenn die Dinge in einem Team so liegen – und das ist besonders leicht dort der Fall, wo an der Spitze eine Persönlichkeit mit hohem Prestige steht, – versagt die gruppeninterne Kritik an den Plänen leicht; es

herrscht dann zuviel Eintracht. Und die situativen Bedingungen, welche für die Erfüllung der rationalen Voraussetzungen günstig bzw. schädlich sind, führen zur **falschen Entscheidungen**.²

Sind Gruppen schlechter als die Summe ihrer Mitglieder, weil Informationen, die Einzelne besitzen, nicht mitgeteilt oder beachtet werden, spricht man von Prozessverlusten, wie im folgenden Experiment gezeigt: Der beste von mehreren fiktiven Präsidentschafts-Kandidaten hat acht positive und vier negative Eigenschaften. Abgestimmt wird nach Diskussion in einer Vierergruppe. Alle Probanden erfuhren die vier negativen Eigenschaften; in Versuchsbedingung 1 kannten die Diskutanten alle positiven Eigenschaften des Kandidaten, in Versuchsbedingung 2 konnte jedes Gruppenmitglied nur jeweils zwei. Beide Gruppen besaßen also insgesamt dieselben Informationen. 83 % der Gruppen der ersten Bedingung, aber nur 24 % der Gruppen der zweiten Bedingung stimmten für den besten Kandidaten.³

² Paul't Hart: *Irving L. Janis' Victims of Groupthink*, Political Psychology, Vol. 12, No. 2 (Jun., 1991), pp. 247-278, International Society of Political Psychology,

³ Garold Stasser, William Titus: *Pooling of unshared information in group decision making: Biased information sampling during discussion*. In: *Journal of Personality and Social Psychology*. 48 (1985) 6, S. 1467–1478.

In seiner *Psychologie der Massen*⁴ stellt Gustave Le Bon die Grundbegriffe des Massenverhaltens dar und gilt somit als Begründer der Massenpsychologie.

Unter dem Eindruck eines grundlegenden Wertewandels der westlichen Gesellschaft sowie der wachsenden politischen Macht der Masse, der »jüngsten Herrscherin der Gegenwart«, entschloss sich Le Bon zu einer Untersuchung dieses Phänomens. Er verstand sein Werk als die erste systematische Auseinandersetzung mit der Masse als psychologisch erfassbarem Gegenstand. Nach Le Bon, verliert der Einzelne, auch als Angehörige einer Hochkultur, in der »Masse« seine Kritikfähigkeit und verhält sich affektiv und primitivbarbarisch. In der Massensituation ist der Einzelne leichtgläubiger und unterliegt der psychischen Ansteckung. Somit ist die Masse von Führern leicht zu lenken.

Gustave Le Bon beschrieb bereits 1895:

- wie Diktatoren die Macht ergreifen
- wie der Sozialismus scheitert
- wie heutige Politiker es immer wieder schaffen, dass wir sie wählen.

„Masse“ nach Le Bon: "In [einem] Haufen, der eine Masse bildet, [gibt es] keineswegs eine Summe und einen Durchschnitt der Bestandteile, sondern eine Zusammenfassung und Bildung neuer Bestandteile, genauso wie in der Chemie sich bestimmte Bestandteile, wie z.B. die Basen und Säuren, bei ihrem Zustandekommen zur Bildung eines neuen Körpers verbinden, dessen Eigenschaften von denen der Körper, die an seinem Zustandekommen beteiligt waren, völlig verschieden sind."

Wir finden keine positiven Aussagen über Massen bei Le Bon.

⁴ Gustave le Bon, *Psychologie des foules*, Paris 1895.

Die Massen sind:

- intolerant, wandelbar (mit jedem neuen Führer, jeder neuen Idee), primitiv
- kulturfeindlich und zerstörerisch
- ohne Vernunft; von Führern manipulierbar/ hypnotisierbar
- Gleichheit-fördernd aber stets eines Führers bedürftig

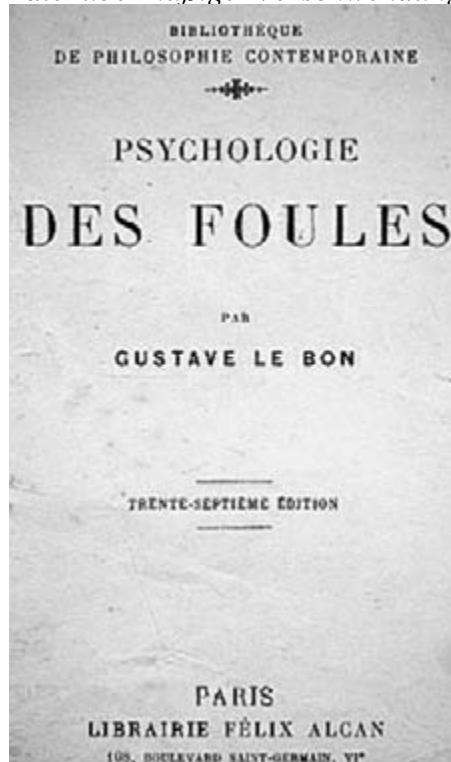
Bewertung der Massen in der Demokratie: *Massen haben einen schlechten Einfluss*

Le Bon führt der Begriff "Der Nimbus" (etwa Charisma) ein. Das ist der Zauber, der von einer bestimmten Person ausgeht:

Der „Nimbus“ der Charisma: Diese Bezauberung lähmt alle unsere kritischen Fähigkeiten und erfüllt unsere Seele mit Staunen und Ehrfurcht. Der Nimbus ist der mächtigste Quell aller Herrschaft. Götter, Krieger und Frauen hätten ohne ihn niemals herrschen können."

Le Bon „entlarvte“ auch die Rolle der Medien. »Das Wiederholte befestigt sich so sehr in den Köpfen, dass es schließlich als eine bewiesene Wahrheit angenommen wird!«

Die größte Gefahr für Le Bon ist »die übermäßige Verschwendungen

der Finanzen und die zunehmende Beschränkung der persönlichen Freiheit.« Le Bons Empfehlung: "Die Kenntnis der Psychologie der Massen ist heute das letzte Hilfsmittel für den Staatsmann, der diese nicht etwa beherrschen kann - das ist zu schwierig geworden - aber wenigstens nicht zu sehr von ihr beherrscht werden will. "

"Jeder, sieht man ihn einzeln, ist ledlich klug und verständig; Sind sie in corpore, gleich wird euch ein Dummkopf daraus." Friedrich Schiller

Freud greift auf seine Ergebnisse der Trieblehre zurück und ist der Ansicht, dass Massen durch libidinöse Bindungen zusammengehalten werden. Bei jedem Individuum wirken in der Masse Liebestriebe, die von ihren ursprünglichen Zielen abgelenkt sind. Sie verfolgen kein direktes sexuelles Ziel, jedoch „ohne darum minder energisch zu wirken“.⁵ Freud nennt zunächst die (weitgehend unbewusste) Identifizierung mit den anderen Individuen der Masse, die sich alle in gleicher Weise zum Führer hingezogen fühlen, als bindendes Element. Das Ich nimmt eine bedeutsame Analogie am Anderen wahr und identifiziert sich mit ihm. Hinzu kommt eine Bewunderung und Idealisierung des Führers einer Masse durch den Prozess der Idealisierung. Dabei fließt die narzisstische Libido auf das Objekt über und man „liebt es wegen der Vollkommenheit, die man fürs eigene Ich angestrebt hat.“

Ivica Košak
Idsteiner Mittwochsgesellschaft
Idstein, 4. Februar 2015

⁵ Sigmund Freud:
Massenpsychologie und Ich-Analyse. Die Zukunft einer Illusion. Frankfurt am Main 2005

KALNIČKI PLEMENITAŠI

Nakon godine 1102. "Pacta Covente", Arpadovići kao hrvatski kraljevi zadržavaju stari upravno vojni ustroj temeljen na župama. Svaka župa imala je jednu ili više utvrda o čijoj se sigurnosti brinula vojnička zajednica, grupa ljudi koja se u dokumentima, između 12. i 14. st., naziva *Jobagiones castri*. Te su vojničke zajednice bile zadužene s vojnim obavezama, a zauzvrat su živjeli na kraljevoj zemlji ne plaćajući porez. Najviše ih je bilo u utvrdama duž «vojnog puta» i u dvjema župama koje su graničile s hrvatskom državom onog doba. Riječ je o župi Gorica, području uz gornji tok Kupe te uz Koranu i Mrežnicu i u župi Gora koja se nalazila na teritoriju Siska i Banije. Potvrdu tome nalazimo i u povlastici koju 1224. g., kralj Andrija II., izdaje potomcima Jobagiona casti, koji su se razgranali u devet loza i da u slučaju potrebe šalju u kraljevu vojsku 15 oklopnika (*lorikatos*) i 200 pješaka (*pedites*)."

Seljačko plemstvo bila je osebujna karakteristika društvenog uređenja na području srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije. Ovi jednoselisni plemići, poznati i pod nazivima slobodnjaci, libertini ili predjalci, bili su mali posjednici - imali su samo jedno selište (sesiju) zemljišta od 24 do 32 jutra zemlje i nisu imali kmetova. Živjeli su u skupinama i u manjim "plemenitim selima" ispod gradova - utvrda Velikog Kalnika i Malog Kalnika na južnim i zapadnim obroncima gore Kalnik, u srednjovjekovnoj Kraljevini Slavoniji, u kraljevskoj Križevackoj županiji.

Na proslavi Martinja u krugu Hrvatske kulturne zajednice 2014. u Kettenschwalbachu/Wiesbaden predstavljena je knjiga „**Kalnički plemenitaši**“. Knjigu je napisala Lelja Dobronić u izdanju Matice hrvatske Križevci 1998. Knjigu je predstavio gospodin Branko Višak, potomak Kalničkih plemenitaša koji živi u Wiesbadenu. Gospodin Višak, član predsjedništva Kulturne zajednice s ponosom je ukazao na svoje pretke Andriju i Martina Viška čije su plemićke povelje poznate iz 17. st. („**Kalnički plemenitaši**“, str. 72).

Izvor za proučavanje povijesti kalničkih plemića jednoselaca predstavlja knjiga njihovih privilegija, a koju je izdao Ferdinand III. 29. listopada 1646. godine. To je potvrđnica prava kalničkih plemenitaša, a koja se danas čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Knjiga je pisana latinskim jezikom, uvezana u kožu s visećim pečatom spomenutog vladara. Dokument sadrži i 25 isprava, kojima se potvrđuju plemićke povlastice kalničkim plemićima jednoselcima, izdanih u rasponu od nepuna tri stoljeća (od 1352. g. do 1646. g.). Potvrđnica počinje istaknutim imenom cara i kralja Ferdinanda III. i nabranjem svih časti i položaja koji mu pripadaju. Potom izjavljuje da su pred njega došli "vjerni naši plemenitaši" koji žive na posjedima u Križevačkoj županiji i poimenično nabraja 41 plemenitaša koji su mu donijeli četiri isprave na temelju kojih im je vladar trebao izdati potvrđnicu.

Dinastija Anžuvinaca na hrvatsko-ugarskom prijestolju počinje u 14. stoljeću kraljevsku vlast učvršćivati oslanjajući se na plemstvo i dijeleći privilegije odlikovanim pojedincima. Za Anžuvinaca, slobodnjaci nisu više kao za vrijeme vladavine Arpadovića plaćeni zemljom za vršenje vojničke službe. Ne obrađuju zemlju poput pravog seljaka i nisu pod zapovjedništvom župana nego kaštelana koji upravlja posjedima. Stvara se sloj

Lelja Dobronić

KALNIČKI PLEMENITAŠI

Matica hrvatska Križevci

plemstva na kraljevskoj zemlji pod kraljevskom zaštitom. Karlo I. proglasio je 1327. g. načelno sve zemlje kraljevskima i zahtijevao je vraćanje onih koji ne mogu na temelju kraljevske darovnica dokazati svoje uživanje. Njegov nasljednik Ludovik I. proglasio je 1351. g. zakon kojim je izjednačio plemstvo u svim svojim zemljama, podjelivši svima "jednu i istu slobodu". Anžuvnici uzdižući slobodne ljude u rang malog plemića stvaraju sloj nižeg plemstva koji s kraljevskim najodlučnijim činovnikom stvarno vlada u Kraljevini Slavoniji. Plemićke privilegije obuhvaćale su: pravo glasa u županijskim skupštinama i pravo sudjelovanja u rješavanju raznih poslova od interesa županije, pravo na nesmetanu osobnu slobodu, oslobođenje od svih javnih daća i podavanja osim vojne obveze za obranu zemlje. Plemići su podložni samo zakonito okrunjenom kralju, imaju pravo na grb i obnašanje državnih funkcija i službi. Kalnički jednoselišni plemići živjeli su ispod gradova - utvrda Velikog Kalnika i Malog Kalnika. Vlastelinski posjedi Veliki i Mali Kalnik s istoimenim gradovima - utvrdama kao svojim središtima prvi put se spominju za hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. u 13. stoljeću (posjed Mali Kalnik 1240. g., Veliki Kalnik 1243. g. kao "*castrum nostrum Kemluk*").

Pojava kalničkih plemenitaša u hrvatskom srednjovjekovlju vezana je uz nastojanje Bele IV. (1235.-1270.) da nakon provale Tatara obnovi kraljevsko dostojanstvo vraćanjem slobodnjaka i plemića pod kraljevsku vlast. Krajem 13. stoljeća Andrija III. darovao je Kalnik županu Gardumu i pri tom potpuno oslobodio njegove podanike "od svakog plaćanja poreza" a povjesni izvori tog doba nazivaju podanike grada-utvrde Kalnika plemenitašima.

Kalnički plemenitaši iskoristili su situaciju nastalu proglašenjem Ludovikova zakona 1351. g. i postigli prvu potvrdu svojih privilegija na saboru u Zagrebu 1352. godine. Ban Stjepan Lacković potvrđuje da su se "plemeniti slobodnjaci utvrde Veliki Kalnik - što se tiče zakletve i svjedočanstva za posjedovne ili kakve god druge stvari - uvijek ubrajali i uzimali u broj plemića kraljevstva. Drugi dokument iz Potvrđnice izdao je 1362. godine u Križevcima ban Eustahije (Leustanije). Dokumentom se zabranjuje kaštelanima Velikog Kalnika uznemirivati kalničke plemiće (*nobiles iobagiones castri*) i utjeravati od njih razne daće (porez od vina, maltarinu).

Dakle postojbina obitelji Višak je u području oko planine Kalnik i grada-utvrde (castrum) Veliki Kalnik. I grad i utvrda (castrum) Veliki Kalnik bili su u vlasništvu kralja. Bela IV. je preko svog; *comes de Kelmuk castellanus* upravljao gradom-utvrdom, posjedima, podanicima grada-utvrde *jobagiones castrima* i pukom-*populus*. *Jabogianes Castri* na Kalniku bili su prvenstveno slobodnjaci, a prema starom hrvatskom povjesničaru Ivanu pl. Kukuljeviću Sakcinskom ubrzo su dobili i plemstvo;

..."Čini se da je u isto doba, tj. poslije obrane od tatarske navale kralj Bela IV., bivše podložnike grada Kalnika poradi njihova junaštva u vrijeme tatarsko pokazanoga oslobođio kmetskog podložništva, podavši plemstvo i slobodno uređenje i praviteljstvo starohrvatsko, pod imenom osobite gradske županije kalničke s pravom da mogu svoga zemaljskog župana-comes terrestris izabrati, kojih je sudio i zajedno s kaštelanom gradskim upravlja u smislu ipak novih pravica"...

A postoji i legenda, koju je August Šenoa obradio u pjesmi Šljivari, o tome kako su kalnički plemići zaslužili staleške privilegije tako što su kralja Belu IV. sklonili od Tatara i nahranili ga šljivama. Nema povjesne potvrde kako su te plemiće zvali Šljivari.. Seljaci - plemići kalničkog prigorja nazivali su se plemenitaši, a naziv "šljivar" nastao je od riječi silvar (lat. *silva* - šuma, gora) kao neka podrugljiva riječ (gorštak, brđanin) od strane viših plemića i seljaka ne-plemića.

Ipak povjesna je činjenica kako su Tatari nakon osvajanja Ugarske i dijela Hrvatske, pod Kalnikom doživjeli prvi poraz, o kojemu piše Kukuljević;

..."Kod Kalnika primili su Tatari prvi neugodni pozdrav od Hrvata na hrvatskoj zemlji."...

Ivica Košak, Branko Višak

GRIJESI

Marijana Dokoza, *Grijesi*,
Roman, Večernji list, Zagreb 2014. 256 stranica.

Inajnoviji roman spisateljice Marijane Dokoze opisuje osobnu tragediju. Glavni lik u romanu je Ana. Trebala bi nam ta Ana svima biti poznata, ne kao osoba koja stanuje preko puta ili koju susrećemo svakodnevno na putu na posao, nego kao opis jedne sudbine, kao prikaz stanja koje se već pokoljenjima ponavlja u našem društvu. U društvenoj zajednici koja već kroz generacije nije sposobna uspostaviti tako potrebnu ravnotežu odnosa u obitelji i društvu, barem tako da bi većina mogla zadovoljiti osobne potrebe. Ana ne ukazuje na kataklizmu niti rješenje, nego zrcali jednu tragičnu stvarnost: - siromaštvo zabačenih sela, vječno krizna socijalizacija djece u okružju nasilja, alkohola i razvrata. Roman opisuje kako se društvo odnosi prema pojedincu: Sankcionira se potreba za ljubavlju! Iako se u pozadini vodi rat, iako patrijarhalna sklonost nasilju, neznanje, socijalna i materijalna bijeda, besperspektivnost, neimaština i migracija vire iz svakog poglavlja, jedini je grijeh onaj na koji ukazuje roman: "zabranjena ljubav".

„Bože moj, kako si mogla?!“ Podiže se moralni prst, bez pravog objašnjenje zašto sve drugo u životu osim bračne nevjere nije tako važno. Trenutak nevjere, kao utjeha i ispunjenje jednog iskonskog htijenja, pretvara se u prokletstvo koje izopačeno društvo nosi pred sobom kao lutku mesopusta na dan pokore da se spali. I sve će onda biti redu. Tako nekako glasi i poruka na kraju knjige: "Bog joj je dao drugu priliku."

Prilika koju je imao i ovaj roman, da ukaže na izvore zla: *nasilje, alkoholnu ovisnost, mržnju, rat, migraciju, nejednakost...* No ta prilika je propuštena, pretočena je u jednostranu, gotovo pseudoreligioznu osudu preljuba. Sva ostala zla koja su spomenuta, tek onako, (usput) kao da nisu bitna. A i taj preljub se ne odvija pred očima čitatelja, koji ne saznae ništa o strasti, ljubavi i znoju. Kao da ga nije ni bilo.

Mala je dala, kažu tamo negdje u tom kraju iz kojeg dolazi Ana. I tako ostaje Ana zatočena u provinciji nekog velegrada, kojeg možemo ali i ne moramo zvati Split, jer se taj grad u romanu opisuje da bi u zemljopis neupućeni čitatelj mogao pomisliti, to je predgrađe Frankfurta. Ili obrnuto. A bilo bi od koristi čitatelju zadovoljiti znatiželju, kako se to ide u taj Frankfurt iz Splita? I zašto? Kakva je to ta nova odrednica Frankfurt? Odrednica koja nudi, bijeg, materijalu zbrinutost, ali i opasnost novog izazova.

Voljeli bi znati, kakav se to vodio rat i zbog čega ljudi u njemu ginu na neki nevidljiv, nedodirljiv način? Kakvi su to nasilnici koji teroriziraju obitelj? Opis tog nasilja je slabašan: - *Pramen odrezane kose i podignuta ruka*. I to je sve?! Ruka koja se nije spustila na udarac.

I ovaj roman, podiže glas, ali ne izgovora istinu do kraja.

Sudbina djevojčice Ane, koja u tekstu romana prerasta u zrelu ženu, ostaje naslućen samo kao poruka: Prošlost se ne može promijeniti! U novoj se sredini možemo sakriti, ali ne započinjemo novi život jer se: „*Od grijeha prošlosti ne može sakriti*“.

Ivica Košak

Marijana Dokoza, *Grijesi*

Promocija romana na proslavi
Martinja u krugu Hrvatske kul-
turene zajednice 2014. u

Marijana Dokoza rođena je 1978. godine u Galovcu pokraj Zadra. Uspješna je hrvatska književnica i novinarka koja je pisala za Zadarski list, Narodni list, Zadarski regional, Sport info, Viki, Arenu i Gloriju, a danas radi kao novinarka Večernjeg lista i urednica hrvatsko-njemačkog mjeseca Fenix Magazin.

Do sada je, pod djevojačkim prezimenom Šare, objavila knjige poezije "Sjene prošlosti" (2004.) i "Dvorac tajni" (2008.) te romane "Izgubljeni u ljudskim misli- ma" (2005.) i "Naranyjin plač" (2011.), bestseler koji je dobio odlične kritike struke i čitatelj- stva.

Poezija joj je objavljivana na raznim književnim portalima, a kao zadarska književnica uvršte- na je i u Zbornik suvreme-ne hrvatske književnosti u Zadru. Trenutačno živi i stvara u Mainzu.

„...četiri stotine godina ste vi jahali nas, sada ćemo četiri stotine godina mi vas, a poslije ćemo se razgovarati ko će koga jahati za onih trećih četiri stotine godina.“

Ivo Andrić, Priča o kmetu Simanu, Prosveta Bgd. 1963.

Svjetlo života

Katica Kiš, *Pripovijesti, kršćanske misli, pjesme,*

vlastita naklada, Osijek 2014.

Kvalitetan sadržaj je kvalitetan neovisno o kvaliteti pakovanja u kojem je donesen. Gotovo svatko može objaviti knjigu. Naravno ova druga knjige Katice Kiš, članice „Kulturne zajednice iz Mainza“ neće postati zapaženo štivo svjetske literature. To spisateljici Katici zasigurno nije bio ni cilj. Ona u nizu pripovjedaka bilježi svoje životno iskustvo, koji nije bilo ni jednostavno ni lako. Mi doznajemo puno toga iz djetinjstva, obitelji, seoskog okruženja njezina doma. Sve je to Katica napustila da bi u njemačkoj pečalbi osigurala sebi neku bolju ili sigurniju budućnost.

A da ni to nije ispunjeno, kao po nekoj želji, govori ova knjiga. Tako da ova zbirka nije samo bijeg u „kršćanske misli“, a koje trebaju odvratiti pažnju od neriješenih problema, nego je to u grču stvaran zapis jednog sjećanja. To je dokumentacija razmišljanja i promatranja okoliša i vremena koje nije pogodovalo svima. Iako je djelo naslovljeno *Svjetlo života*, puno i iscrpljeno se govori više o tamnoj strani suživota. Lošem iskustvu. Činjenica jest da je danas u medijima dostupno i sve dostupnije puno lošeg sadržaja. Tako da u neku ruku ono što čitamo utječe i na ono što ćemo dalje čitati i način na koji ćemo tome pristupati. Da bi se mogla dati objektivna ocjena na ovu knjigu, trebalo bi precizno definirati pojam čitanja i njegovu svrhu, te navesti pozitivne/negativne posljedice čitanja određene literature. Na jednoj strani knjiga opisuje niz „negativaca“ u materijalnom svijetu, koje kao da ih je povijest već osudila, a na drugoj strani o vlastitim propustima, pa bilo oni sročeni samo kao nemilosrdna osuda bližnjeg, odzvanja kao samoopravdavajući vjerski zanos.

Tako u pripovijetci „Nekad i sad“ autorica iznosi razgovor Srpskinje i Hrvatice:

„...joj, kako ćemo živjeti... u Hrvatskoj“?

- Pita Srpskinja Hrvaticu, a ova joj odgovara:

„Kao što smo mi do sada u komunističkoj Jugoslaviji“!

Ovo „vraćanje milog za drago“, ne podsjeća sam na precizan Andrićev opis surovosti balkanskog mentaliteta (vidi moto), nego je centralni problem za koji autorica pronalazi izlaz u poruci kršćanske misli.

Ivica Košak

Riječ o "Riječi"

HKZ-Wiesbaden, koja slavi 2015. godine svoju 25. godišnjicu postojanja, redovito izdaje dvojezično, na hrvatskom i njemačkom jeziku, svoje glasilo „Riječ“. Iz ljubavi prema pisanoj riječi, prva predsjednica ove udruge nastavnica Maja Runje, počela je izdavati ovaj časopis, kako bi na taj način komunicirala s Hrvatima u dijaspori, a istodobno ih povezala s domovinom Hrvatskom i komunalnom upravom grada Wiesbadena. Redakcija „Riječi“ koju čine članovi predsjedništva i suradnici nastavljaju i dalje, s entuzijazmom i angažiranošću, izdavati ovaj hvale-vrijedan časopis, koji je izdan do sada već u 46 brojeva.

„Riječ“ je kroz sve to vrijeme, stručno, jasno, kompetentno i lijepo progovarala, učila i savjetovala, između ostalog, o sljedećim temama:

- *izdavanje kulturno-literarnih djela Hrvata u dijaspori*
- *rad i djelovanje hrvatskih kulturnih i sportskih udruga*
- *novosti iz života i rada vjerskih zajednica*
- *sjećanje i spomen na pokojne hrvatske velikane*
- *njegovanje hrvatsko-njemačkih društvenih i političkih odnosa*
- *slavljenje pojedinih fešta i okupljanje Hrvata u dijaspori*
- *statistički podaci o razvitu HKZ-Wiesbaden*
- *hrvatska nastava u Hessenu*
- *povjesna dokumentacija o Hrvatskoj*
- *bogata kulturno-umjetnička baština Hrvata*
- *rat i ratna stradanja u Hrvatskoj i BiH 90-ih godina prošlog stoljeća*

Ovaj vrijedan časopis, prava je dokumentacija života i rada Hrvata u dijaspori te svjedočenje o bogatoj hrvatsko-kulturnoj baštini i današnjem znanstveno-literarnom stvaralaštvu Hrvata.

Sve što se jednom zapiše, ne gubi se, ostaje kao vrijedna baština sljedećim generacijama, koja iz svoje povijesti može naučiti ono najbolje za svoj život.

Zahvalujem se srdačno svim članovima HKZ -Wiesbaden na izdavanju glasila *Riječi*, koje nas je o mnogo čemu poučio, te zabavio i otkrio poneku zaboravljenu povijesnu iskru i dragocjenost.

Čestitam svim članovima od srca 25. godišnjicu postojanja ove uspješne i skladne Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu.

Katica Kiš
HKZ-Mainz

Pleti doma kotac kao ti i otac

Već je dr. Friedrich Salomon Krauss, za Antropološko društvo, 1885. u Beču, predstavio rad: *Ponašanje ili običaji Južnih Slavena*. Ova knjiga kao da je već tada bila pisana za Hrvate u 21. stoljeću. „Pleti doma kotac kao ti otac.“¹ Na više od sedamsto stranica bilježi Krauss korijenje nesnalaženja našeg svijeta u promidžbi i poduzetništvu. I uvijek, bilježi Krauss, kod Južnih Slavena što će danas reći Hrvata, krivi su oni drugi:

*Orah, kopah, ne daduše Turci
Čuvali ovce, poklano ih vuci.
Stali trgovat, ne daše ajduci.
Jašikovah, ne daše junaci.
Čah po moru, ne daše Latini.
Čah učit, ali nemah para;
Te se vratili ocu na odžaku,
Privatih se kuke i motike.*

Ovogodišnji nastup hrvatskih izdavača na Sajmu knjiga u Frankfurtu kao da je održen upravo tom *kukom i motikom*. Ne zbog malo novca uloženog u opremu štanda C105 u paviljonu 5 Frankfurtskog velesajma. 450.000 kuna, koliko je prema izjavi Ministarstva kulture izdvojeno za nastup na Sajmu knjiga, nije puno. Ali trebalo bi biti dovoljno za onu postavu koju svjetska publika treba naći na štandu jedne nacije, a koja prema izjavi ministrici kulture Andreje Zlatar Violić: „čita u prosjeku pet puta manje nego što bismo trebali!“

Udarni naslov na ovogodišnjem nastupu u Frankfurtu trebala je biti monografija "**Kronotop hrvatskog performansa**" autorice **Suzane Majnarić** u izdanju Školske knjige, Instituta za etnologiju i folkloristiku te

nakladničke kuće Bijeli val. Ovo opsežno djelo, s neskromnim zahtjevom da bude znanstveno, tiskano je u tri toma na 2100 stranica na kojima je, kao i na 1800 fotografija, predstavljena pa ponekad i subverzivna praksa u umjetnosti socijalističke i postsocijalističke ere.

Kronotop je izrađen kao enciklopedijski pregled povijesti i razvoja hrvatskog performansa u koji je uvršteno i 150 intervju s umjetnicima. "Ta je knjiga povijest poimanja slobode na ovim prostorima, dokument o velikim borbama od 20-tih godina pa do kraja 20. stoljeća te o ljudima koji su postali ikone tog tipa umjetnosti", rekao je pomoćnik ministrici kulture Vladimir Stosavljević na promociji prije nekoliko dana u Zagrebu. Na žalost u Frankfurtu, u srijedu, 8. listopada, na dan otvorenja Sajma, autor ovog članka nije mogao

Jadranka Gradac, Matica hrvatska za Ruhrska područje i Ivica Košak, HKZ-Wi na sajmu knjiga u Frankfurtu 2014.

¹ Friedrich Salomon Krauss: *Sitte Und Brauch Der Südslaven: Nach Heimischen Gedruckten Und Ungedruckten Quellen*, Wien 1885., Str. 100.

saznati ni cijenu niti promotivnu vrijednost ovog djela. Hrvatsko Ministarstvo kulture je sufinanciralo knjigu sa **150 tisuća** kuna.

Iako se naglašava kako je bitno promoviranje knjige, prikazivanje hrvatskih nakladnika i pisaca u svijetu, ovogodišnji skroman start nije dobar način nastupa, ako želimo da i idućih godina uopće imamo nešto za pokazati na manifestacijama kulture u svijetu. Ali ne samo tom naoko tuđem *svijetu* nego i iseljeničkoj zajednici Hrvatica i Hrvata u Njemačkoj kojima bi ovakav događaj, performansa hrvatske kulture, morao postati mjesto u životnom rasporedu. Naravno, useljenici i migranti na njemačkom govornom području izloženi su neprekidnom pritisku asimilacije. Ne radi se tu o nekom direktnom političkom pritisku već jednostavno o pretrpanom stolu medijske ponude. Gospodarenje slobodnim vremenom ima svoje zakone. To je logika prema kojoj nitko ne mora postavljati pitanje: čemu u gradskoj i prigradskoj prometnoj gužvi izgubiti dan kako bi se i u gužvi Velesajma poslušala i vidjela hrvatska predstava, bez obzira na kvalitetu, kada su 32 televizijska kanala (uključujući i HTV) dovoljna da ispune vrijeme i zaokupe sva čula?

U tom smislu možemo promatrati poruku iz na Sajmu predstavljenog romana *Grijesi*, autorice Marijane Dokoze iz Mainza, a koja u podnaslovu poručuje: „...od prošlosti se može pobjeći samo ako se s njom suoči“.

Ivica Košak

VEČERNI LIST petak, 26. rujna 2014.

VIJESTI DANA | 11

IDSTEIN U sklopu Interkulturnog tjedna predstavljen dvobroj glasnika Hrvatske kulturne zajednice

“Riječ” 24 godine svjedok rada zajednice migranata

SADRŽAJ Časopis donosi teme i prikaz radova prezentiranih u njemačkoj javnosti, od glazbenih i publicističkih, do osvrta na tribine, recenzije djela te radove studenata iz Siegena

Mira Kolak
večerni@večerni.net

U sklopu Interkulturnog tjedna, ili tijedna stranaca kako se on popularno zove u Njemačkoj, u gradskoj knjižnici u Idsteinu predstavljen je dvobroj glasnika Hrvatske kulturne zajednice “Riječ” (45/46).

Ovogodišnju priredbu organizirala je kulturna zajednica u suradnji sa filozofsko literarnim kružkom “Idsteiner Mittwochsgesellschaft”, a plod je višegodišnje suradnje.

Brojni autori

Tribinu je otvorila Claudia Jäger, upraviteljica gradske knjižnice u Idsteinu, a Ivica Košak, predsjednik kulturne zajednice, pozdravio je predstavnika Vijeće stranaca dr. Asghara Fassihia. Upravo Vijeće stranaca daje veliku podršku Interkulturnom tjednu, u sklopu kojeg se od 2006. organiziraju predavanja na temu literature, umjetnosti, jezičnog izražaja ili opće kulturnih događanja.

Tako su zahvaljujući Hrvatskoj kulturnoj zajednici predstavljeni brojni hrvatski autori, znanstvenici i umjetnici – Ruder Bošković, Markantonij de Dominis, Ivan Ilić, Čedomir Veljacić, Ivan Supek, Vladimir Dvoraniković, Drago Trumbetaš. U Interkulturnom tjed-

nu, pored naše Riječi, predstavljeni su Jaron Lainar, kao ovogodišnji dobitnik prestižne nagrade Zajednice njemačkih izdavača, te kultura Sama (Laponskog naroda) u okviru gostovanja Republike Finske na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Frankfurtu. Lainar je odlikovan za djelo “Kome pripada naša budućnost?”. Most prema kulturi

Ana Kramarić, glavna urednica “Riječi”, predstavila je najnovije izdanje kao trajni spomenik rada Hrvatske kulturne zajednice. Časopis izlazi već 24. godinu i jedinstven je primjer kontinuiranog rada jedne zajednice migranata u Njemačkoj. Ana Kramarić, inače nastavnica Hrvatske nastave u Hesenu i Saarlandu, predstavila je Riječ i kao most prema kulturi hrvatskog jezika, posebno izraženoj u radovima učenika hrvatske nastave.

Veliku podršku Interkulturnom tjednu daje i Vijeće stranaca

Na naslovni je rad umjetnika Ive Cenkovića “Skok 2014.”

1. S predstavljanja dvoborja u knjižnici 2. Naslovnička najnovijeg broja dvobroja Riječ

3. Na predstavljanju je govorila i glavna urednica Ana Kramarić

OTOK KRK

*Napokon došli su praznici
pa dolazimo i mi.

Cvijeće raste na livadama,
sjajno sunce skriva se među oblacima.

Oblaci se smiju moru tom,
otoče lijepi, Krku moj!

U plavom moru plivam ja
i gledam sunce kako sja.

Mnogi se vesele tvojoj beskrajnoj dubini
dok galebovi lete u visini.

Otoče, Krku moj,
nema ništa ljepše na zemlji ovoj!*

Nicole Depikolozvane, 6. raz. Wiesbaden

Za mene je Hrvatska mala, lijepa država

Za mene je Hrvatska mala, lijepa država. Ona je malena, ali ima puno. Ona ima more, planine, jezera i rijeke. Uvijek kada idem u Hrvatsku dugo putujem, ali kada dođem u Zagreb jako se radujem. Radujem se svojoj baki, svom djedu i rođacima. Ja volim Hrvatsku jer je najbolja i najljepša država. Hrvatska je moja domovina.

Anna Marković, 6. raz. Griesheim

Jesen u mom selu

Stigla je jesen. Uvijek kada stigne jesen vidiš puno stvari: dozrijevaju kruške, dozrijevaju šljive, beremo gljive i jedemo orahe. Djeca se igraju u kućama, mame i bake spremaju zimnicu, a tate pripremaju drva za grijanje. To je dobra strana jeseni. Ono što je loše je hladno vrijeme i stalno padanje kiše. U jesen se volim grijati uz peć i izrađivati razne stvari. U jesen obožavam jesti kestenje sa žara, slušati šuštanje lišća u šumi i brati gljive. Volim slušati priče koje mi pričaju baka i djed dok sjedimo pored kamina. U ponoc kada idem spavati legnem u krevet, dobro se umotam u deku i gledam zvijezde dok ne zaspim.

Patrik Plavšić, 6. razred, Griesheim

Hrvatska domovina

Za mene je Hrvatska domovina zato što su тамо rođeni моји roditelji, Ja volim Hrvatsku jer je тамо more, puno sunca ljeti i puno snijega zimi. Тамо nije sve tako skupo kao у Njemačkoj и има puno ljepših stvari. У Hrvatskoj су ljudi simpatičniji nego у Hessenu. Ali zato je Njemačka bolja у nogometu od Hrvatske.

Marko Kovač, 8. razred, Wiesbaden

Veliko srce igrokaz za Majčin dan

Učiteljica: Budući da je za nekoliko dana Majčin dan, vaš je današnji zadatak nacrtati nešto lijepo za svoju mamu.

Nikola (uzbuđeno, veselo): Jeeeeej!!!!

ostali (nevoljko): Oooo ne!!!!

(Svi crtaju.)

Učiteljica: Dodite pred ploču i pokažite razredu što ste nacrtali. Ema, dodi ti prva i objasni nam što prikazuje tvoj crtež!

(Ema pokazuje razredu svoj crtež.)

Ema (bezvoljno; buntovno – žvače žvakaču i gleda uokolo): Evo, nacrtala sam žabu. Oponaša žabu...)

Kre-kre... (Zlobno, podrugljivo...) **Haha!** (Isplazi jezik svima!)

(Svi se učenici smiju, osim Nikole.)

Učiteljica (strogo): Ema, kako se to ponašaš?! Sjedni na mjesto i ponašaj se pristojno prije nego zaradiš lošu ocjenu! (Ema odlazi na svoje mjesto praveći se važna, kao da nije čula učiteljičinu opomenu.) **Klara,** pokaži nam ti svoj crtež! (Klara dolazi pred ploču.)

Klara: Nacrtala sam magarca. (Oponaša magarca...) **I-a, i-a...**

Učiteljica (ljutito): Dosta! Idi na mjesto, Klara! Majčin dan je prilika da barem na jedan dan podsjetite svoje majke koliko ih volite i koliko vam one znače iako to često ne pokazujete svojim ponašanjem. Zašto ne biste mogli učiniti nešto lijepo za svoje majke i pokloniti im crtež?! Nešto što sami napravite majkama će više značiti nego nešto što biste im mogli kupiti. Mislim da znam jednu osobu u razredu koja je napravila što sam zadala... Nikola, molim te, dodi pred ploču i pokaži razredu svoj crtež!

(Nikola dolazi pred ploču.)

Nikola: Nacrtao sam veliko srce u kojemu piše: „Mama, volim te najviše na svijetu!“

ostali (podrugljivo): Buuuuu!!!!

Ema: Nacrtao si srce?! Ahahaha!

Klara: Tko još mami crta srca?!

Luka: Mamina maza!

(Čuje se školsko zvono i učenici odlaze iz škole. Nikola zaostaje za ostalima i djeluje vrlo tužno. Počinje plakati, potrga svoj crtež i baci ga u koš za smeće te sjedne na klupu u parku. Nailaze Ema, Klara i Luka.)

Ema: Evo onog losera što crta srca mamici!

Luka: Hej, štreberu! Gdje ti je tvoj prekrasni crtež?

Nikola (Još jače plače...): Ostavite me na miru!

Klara: E, jesi jadan! Idi mami da te zagrli i utješi!

(Nailazi učiteljica. Ema, Luka i Klara je spaze te otrče, a učiteljica prilazi Nikoli. Nikola briše suze.)

Učiteljica: Nemoj slušati što oni govore! Napravio si nešto lijepo za svoju mamu i toga se ne trebaš sramiti. Gdje ti je crtež?

Nikola: Potrgao sam ga. Bio je bezveze.

Učiteljica: Hej, nemoj tako.... Mama bi bila oduševljena da si joj poklonio taj crtež. Hajde, nacrtaj ponovno ono srce i pokloni ga mami. Hoćeš li?

Nikola: Dobro... Hoću... Hvala Vam!

(Odlaze svatko svojoj kući.)

Nikola: Mama, imam nešto za tebe! Izvoli! (Daje mami crtež.)

Mama (oduševljeno): I ja tebe volim najviše na svijetu! Hvala ti, zlato moje! Prekrasno je ovo srce! Ispekla sam kolač. Sjedni pa mi ispričaj kako je bilo u školi.

Nikola (neuvjerljivo): Pa... Bilo je dobro...

Mama: Ovo je zvučalo vrlo neuvjerljivo. (Zabrinuto...) **Što nije u redu? Što se dogodilo?**

(Nikola ispriča mami kako su mu se drugi učenici rugali zbog crteža koji joj je nacrtao.) **Kakva su to djeca?!** (Ljutito...) **Sad ču nazvati njihove mame i poučiti ih o odgoju djece.**

(Mama telefonira.) **Klara, Ema i Luka samo glume jer se prave važni. I oni su svojim mamama poklonili crteže, a mame su obećale da će razgovarati s njima o njihovu ponašanju. Pozvala sam ih sve na druženje uz kolač. Stižu uskoro.**

Nikola: O, ne! Ne želim da oni dođu! Opet će mi se rugati.

Mama: Nemoj tako... Neka dođu. Neće ti se rugati; ja sam tu.

Nikola: Onda dobro.

(Dolaze djeca koja su se rugala Nikoli.)

Ostali: Oprosti nam, Nikola! Nismo tako mislili... Možemo li opet biti prijatelji?

Nikola: Ok. (Nasmije se veselo te se svi zajedno odlaze igrati.)

Osmislili povodom Majčinog dana 2014. (prema početnoj ideji Kristine Brko):
Kristina Brko (6. r.), Lara Kadoić (6. r.), Leon Kadoić (5. r.), Julia Maraković (6. r.), Leonardo Matić (6. r.), Laura Rožić (6. r.), KELKHEIM

Gastronomija i ugostiteljstvo

predznak integracije i asimilacije

U Wiesbadenu je 26. veljače 2015. otvorena izložba „**Integracija je užitak**“ (Integration ist ein Genuss). Ali bez uvijanja, moglo bi se kazati: „*Integracija je stvar ukusa*“! Zašto?

Prije dvadeset godina, na adresu redakcije *Riječi* stiglo je pismo Pere Homovca iz Wiesbadena¹, a koje je u cijelosti objavljeno u broju 7 iz 1994. godine. Gospodin Homogen se u pismu žustro osvrće na u *Riječi* objavljenom razgovoru vođenom s gospodinom Karkovićem, tadašnjim voditeljem restorana „Split“ u Wiesbadenu. Restoran „Split“ je u to vrijeme izvrsno poslovaо, ne zbog toga što su Nijemci otkrili hrvatsku kuhinju, nego je taj lokal bio strateški dobro smješten uz kompleks kasarni američke vojske i nudio fast food za marinice „á la obilno i jeftino“! S nacionalnim specijalitetima panonske ili dalmatinske kuhinje to prema Nikoli Karkoviću ne bi bilo moguće. Prošlo je dvadeset godina. U Wiesbadenu je organizirana postava internacionalne kulinarske ponude i uz suradnju **Hrvatske kulturne zajednice** iz Wiesbadena, ali bez predstavnika hrvatske nacionalne kuhinje i/ili ugostitelja.

Da li je Nikola Karković bio u pravu? Prigodna izložba u muzeju grada Wiesbadena, Ellenbogen Str. 7 je dobra prilika da se preispita dvadeset godina stara tvrdnja Pere Homovca. Odgovor - kako činjenice

¹ Pero Homovec: Ideja „Restaurant Croatica“ živi, suprotno tvrdnji Nikole Karkovića. Dapače, ona proširuje svoju djelatnost, stiče sve veći broj članova i pomaže ugostiteljsku i gastronomsku akciju svih hrvatskih ugostitelja te ujedno i gospodarsku i turističku promidžbu „Lijepo naše“. U „Riječi“ broj 7, Wiesbaden, 1994.

govore da je Karković bio u pravu, a ne Homovec – suviše pojedno-stavljen rješenje.

U traženju objašnjenja zašto je to tako, pronalazimo puno razloga od kojih ni jedan sam po sebi ne bi bio dovoljan za rasplet slučaja. Jedan od bitnih uvjeta za pružanje

ugostiteljske usluge na osnovi nacionalne kuhinje je njemačko, zakonsko priznanje kako ta kuhinja (stvarno i) postoji. Takvog priznanja, unatoč, često prenaglašenom prijateljstvu pojedinih njemačkih političara spram Hrvatske - do danas nema!

Naši bi ugostitelji u Njemačkoj mogli u Hrvatsku dovesti 15 milijuna turista, govorio je Jerko Čutura, predsjednik „Udruge hrvatskih ugostitelja“ u njemačkoj pokrajini Nordrhein-Westfalen. Ali i ta se ideja, prije deset godina predstavljena u radionici „Mehr Ausbildung für Migrant/-innen“, Köln 2004. – nije ostvarila. Razlog nije samo u tome kako je naglasio Čutura: *Hrvati koji žive izvan domovine očekuju da se konačno pojavi osoba u Hrvatskoj koja će im pomoći u realizaciji njihovih ideja i koja bi razumjela njihove gospodarske probleme.*

Jer problem je sustavnog karaktera. U Hrvatskoj se ne koriste potencijali promidžbe hrvatskog turizma preko Hrvata koji žive vani. Posebno ne preko hrvatskih restorana, a kojih je samo u Njemačkoj preko četiri tisuće. Hrvatski turistički djelatnici i dalje se odlučuju na promidžbu preko velikih turističkih sajmova, premda bi, kaže Čutura, *puno bolje i isplativije bilo promovirati hrvatski turizam preko naših restorana, jer su svi njemački gosti - potencijalni hrvatski turisti.* O kakvim se potencijalima radi, govor i podatak da se u hrvatskim ugostiteljskim objektima u njemačkim gradovima godišnje proda ca. 110 milijuna obroka koje konzumira oko 15 milijuna gostiju, a koji bi svi za svoje odredište odmora, mogli odabrat baš Hrvatsku. Ali i ova ideja „Udruge hrvatskih ugostitelja u NRW/Njemačka“ ugasila se prije nego li se počela ostvarivati. Republika Hrvatska je i dalje zemlja koju napuštaju obrazovani kadrovi, ali bez *Ureda za koordiniranje i izobrazbu u inozemnim poduzećima.* Takav ured postoji u SR Njemačkoj, koja nije samo zemlje useljenika (*Einwanderungsland*), nego i iseljenika. Značajan broj stručnjaka napušta Njemačku. Ali

Prilog hrvatskoj kuhinji ukusom do jezika

Mmm... Štrudla od jabuke (ili Strudel prema receptu Bečke kuhinje, majstora Puecha iz 1696.) je štrudla od jabuke, bez obzira koliko je u njoj evebe (i.e. prema بیبز arb. zibiba), oraha ili cimeta (i.e. hebr. קינמון, qinnāmōn), a da ne govorimo o šećeru (i.e. sanskr. śarkarā) koji pak porijeklom nije voće, nego povrće (tj. repa, u boljem slučaju trava, što će reći šećerna trstika). A servira se i uz sos od vanilije (prema latinskom deminutivu vaina, od imenice vagina, -ae, f).

oni ne prestaju biti gospodarski faktor za matičnu zemlju.

Naprotiv! Upravo ti iseljenici u novoj domovini traže proizvode iz zemlje porijekla. Slično vrijedi za Kineze, jednako kao i Fince ili pak turske iseljenike. Ali ne i hrvatsko iseljeništvo, kojemu je korištenje hrvatskih ugostiteljskih usluga, nešto kao nemajensko korištenje sredstava.

Tome pridonosi i to što je u Njemačkoj 1998. godine *stavljen katanac*² na vrata koja vode u *hrvatske restorane*. Iz njemačke kulinarske i ugostiteljske scene, izbrisani su i *hrvatska kuhinja* i *hrvatski specijaliteti*. – Prošlo je trinaest godina kako je Ministarstvo rada Njemačke zajedno sa njihovom strukovnom udrugom (Zentralstelle für Beschäftigung) donijelo odluku da se ukine status *specijaliteti hrvatskih restorana* u Njemačkoj. To je značilo da se ti restorani ne mogu više deklarirati kao oni u

kojima se izrijekom nude hrvatski specijaliteti. Istovremeno su time izgubili i pravo na dovođenje stručnjaka iz domovine. Time je zastao i razvoj identiteta hrvatske nacionalne kuhinje u Njemačkoj. Najveću štetu od toga su imali hrvatski proizvođači hrane i pića, hrvatski turizam i općenito promidžba Hrvatske.

A i bonus ulaska Republike Hrvatske u Europsku Zajednicu još čeka da bude iskorišten. Sustavno iskorištavanje lokalnih hrvatskih ugostitelja za promidžbu hrvatskog gospodarstva i turizma ne ovisi samo o priznanju postojanja toliko diskutiranog pitanja *nacionalne kuhinje*. Hrvatski proizvod i usluga može, ili bi mogla biti zadaća svakog poduzetnika, kao i svake udruge koja ostvaruje promet u Europskoj Zajednici, bez obzira na okoliš lokalnog društva.

Kako dakle sugrađane u Njemačkoj uvjeriti kako naša kuhinja nije samo obilježena kao *kuhinja mljevenog mesa*? U čijim je rukama ključ povratka i daljeg razvoja hrvatskog gastronomskog identiteta u Europi? I što bi to bila *hrvatska kuhinja*?

Ne sumnjamo kako i u hrvatskim restoranima *mirišu* iz kuhinja i lonaca i brojna hrvatska jela. No za povratak naziva *hrvatska kuhinja*, trebat će puno više vremena i truda. Na primjeru izložbe u Wiesbadenu pokazano je nekoliko uspješnih poduzetničkih ostvarenja iz redova useljenika koji su, kako to pokazuju statistički podaci, u svim razdobljima dvadesetog stoljeća bili u izravnoj odnosu prema broju stranaca u gradu. A 1.300 Hrvatica i Hrvata u Wiesbadenu živi i dalje bez *hrvatske kuhinje*!

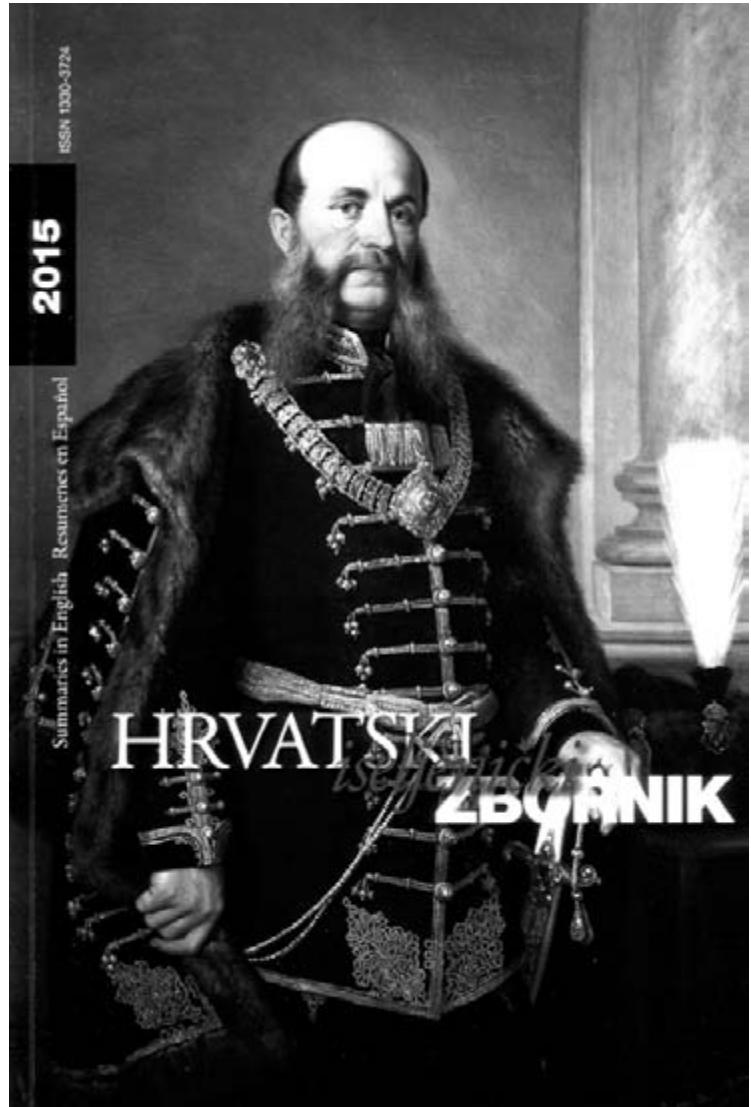
² Quelle: Sonja Breljak: ŠTO BI TO BILA – HRVATSKA KUHINJA?
<http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=757>

Ivica Košak

**Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske
predstavljen u Hrvatskom iseljeničkom zborniku
za 2015 godinu**

Hrvatska matica iseljenika (HMI) je objavila „*Hrvatski iseljenički zbornik 2015*.“ *Hrvatski iseljenički zbornik* (*HIZ*) je godišnjak, u tiskanom i elektroničkom obliku, mnogostrukne namjene koji analitički prati društvenu i kulturnu zbilju hrvatskoga naroda u domovini i iseljeništvu. *HIZ* nastoji, tom zahtjevnom nakladničkom serijom, ponajprije poduprijeti kulturnu integraciju hrvatskoga iseljeništva s domovinom. Stoga je razumljiva odluka izdavača da *HIZ* tiska na hrvatskom, engleskom i španjolskom trojezičnom obliku (na žalost ne i njemačkom) kako bi premostio jezičnu barijeru i tako bio dostupan i onim građanima hrvatskoga podrijetla iz pedesetak država svijeta koji više ne govore hrvatskim jezikom već jezikom domicilne zemlje. U ovogodišnjem izdanju *HIZ-a* je predstavljeno osam tematskih cjelina s 32 autorska priloga koji sadržajno problematiziraju vrlo raznorodnu građu o hrvatskim zajednicama u prekoceanskim zemljama i EU susjedstvu. Posebno ističemo poglavlje u kojem Žana Čorić i Milan Bošnjak predstavljaju „*Projekte Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske*“. Državni ured daje finansijsku potporu brojnim iseljenicima koji sami prenose stečena znanja i sudjeluju u promidžbi hrvatskog jezika i kulture. Zahvaljujući programima koje provodi Državni ured dodijeljena je i novčana potpora *Hrvatskoj kulturnoj zajednici u Wiesbadenu* (*HKZ-Wi*) za projekt izdavalачke djelatnosti časopisa *Riječ* broj 47. Ovime je, ne samo odano priznanje radu jednog hrvatskog kulturnog društva, nego i pružena podrška dugogodišnjim aktivnostima zajednice u Njemačkoj. Više od dvadeset i pet godina rada na upoznavanju i predstavljanju hrvatske kulture i domovine svojih predaka svjedoče na preko 1300 stranica u dosad tiskanih 46 brojeva „*Riječi*“. U pomoći Državnog ureda prepoznata je važnost *odraza stranih kultura u hrvatskoj književnosti*. Ovaj projekt koji je započet na *Frankfurtskom sajmu knjige* 2006. godine, nastavlja se u radu *HKZ-Wi* kroz brojna izlaganja i literarne tribine, a koje je zajednica organizirala u suradnji s *Društvom bivših studenata hrvatskih sveučilišta u Njemačkoj* (*AMAC-D*), *Maticom hrvatskom* iz Zagreba te brojnim lokalnim hrvatskim i njemačkim zajednicama. Ovaj samostalni rad predstavlja se u cijelosti u ovom izdanju „*Riječi*“. Svečano predstavljanje „*Riječi*“ kao i ovogodišnjeg izdanja *HIZ-a* bit će održano na Visokoj školi u Wiesbadenu (*Hochschule RheinMain*) povodom *Svjetskog dana knjige i autorskih prava* 23. travnja 2015. uz visoko pokroviteljstvo *Hrvatskog povjerenstva za UNESCO*.

„*Riječ*“ je dostupna javnosti, ne samo kroz elektroničko izdanje nego je i trajno pohranjena u nacionalnim knjižnicama Njemačke (Frankfurt, Leipzig) i Hrvatske (NSK Zagreb).

Vijeće stranaca - Most koji povezuje strance, udruženja, gradsku upravu i politiku

Opet je došlo vrijeme izbora za **Vijeće stranaca**. 29. studenog 2015. bit će birani novi zastupnici. I Vi Vašim glasom odlučujete o budućem sastavu i uspjehu **Vijeća stranaca**.

Vijeće stranaca je savjetodavno tijelo Gradske skupštine i Magistrata grada Wiesbadena.

Vijeće stranaca je najstarije demokratski birano **Vijeće stranaca** ne samo u Hessenu već i u cijeloj Njemačkoj. Primjer Wiesbadena slijedili su i drugi gradovi u Hessenu, tako da danas u toj pokrajini postoji oko 120 demokratski biranih **Vijeća stranaca**.

U komunalni ustavni zakon pokrajine Hessen (HGO) unijeta je 1992. godine odredba, da svi gradovi u Hessenu, koji imaju najmanje 1000 stranih građana moraju na slobodnim tajnim izborima izabrati svoje **Vijeće stranaca**.

Sljedeći izbori za **Vijeće stranaca** održati će se u nedjelju, 29. studenoga ove godine. Kandidirati se mogu oni strani građani koji u trenutku izbora imaju prebivalište na području grada Wiesbadena i tu borave najmanje 6 mjeseci, a isto tako i njemački građani koji uz njemačko posjeduju još i neko drugo strano državljanstvo.

Liste s popisom kandidata moraju se pismenim putem predati najkasnije do 21. rujna 2015. godine na adresu:

**Landeshauptstadt Wiesbaden
Amt für Wahlen, Statistik und
Stadtorschung Herr Wolf, Zimmer 306
Wilhelmstr. 32
65183 Wiesbaden**

Vijeće stranaca već godinama zastupa interes stranaca koji žive u Hessenu. Da bi se i nadalje održalo trebate glasovati.

Svaki Vaš glas pridonosi tome da se rad Vijeća stranaca uspješno nastavi i u sljedećim godinama.

Razmišljajmo već sada o našim kandidatima za sljedećih pet godina.

Hier leben, hier wählen! • Këtu me jetu, këtu me votu! • زندگی اینجا، شرکت در انتخابات اینجا! • Live here, vote here! • Εδώ ζούμε, εδώ ψηφίζουμε! • Vivere e votare nel posto di residenza • Ovdje živimo, ovdje glasujemo! • Там где живем, там голосуем! • Se vivemos aquí, votamos aquí! • Здесь живь, здесь выбираяте! • Onde vivimos, ovde votamos! • Vivir aquí, votar aquí! • Burada yaşa, burada seç! • جعاب يهی وین انتخابات مین ضرور حصه لین!

29. November 2015
Ausländerbeiratswahl

Ovdje živimo,
ovdje glasujemo!
Ausländer-
Beiratswahl

X 29. November 2015

Vijeće stranaca - most koji povezuje migrante, udruženja, gradsku upravu i politiku.
Vijeće stranaca savjetuje migrante i pruža im pomoć.
Zauzima se za unapređivanje udruženja stranaca.
Potiče školsku nastavu i obrazovanje.
Organizira priredbe i političke tribine.
Hrvatska kulturna zajednica u Wiesbadenu se zalaže za Hrvatsku listu. Uključite se i Vi!
<http://www.hkz-wi.de>

Julius Gomez, Vijeće stranaca Wiesbaden, Franjo Akmadža, KEK e.V. Frankfurt, Ulrike Foraci, voditeljica poslova AGAH, Ivica Košak, HKZ-Wi e.V., Josip Špoljarić, generalni konzul RH u Frankfurtu, Enis Gülegen, predsjedavajući u pokrajinskom povjerenstvu AGAH

Hrvatska kulturna zajednica u Wiesbadenu poziva sve zainteresirane na okupljanje u svrhu pripreme jedne hrvatske liste.

Komunalna politika – uključujući i osobe bez njemačke putovnice – djeluje kroz **Vijeće stranaca**.

Vijeće stranaca ...

- *zastupa interese stranih sugrađana.*
- *uključeno je u donošenju komunalno-političkih odluka.*
- *daje preporuke i iznosi svoja stanovišta.*
- *zauzima se za integraciju bez odricanja vlastitog identiteta.*
- *Protiv diskriminacije – za integraciju!*

Vijeće stranaca ...

- *zalaže se na lokalnoj razini za politiku protiv diskriminacije.*
- *zauzima se za toleranciju i građansku hrabrost.*
- *angazira se protiv desnog ekstremizma i neprijateljstva prema strancima.*
- *Most koji povezuje strance, udruženja, gradsku upravu i politiku*

Vijeće stranaca ...

- *savjetuje strance i pruža im pomoć.*
- *zauzima se za unapređivanje udruga stranaca.*
- *zauzima se po pitanju obrazovanja i škole.*
- *organizira slavlja i političke priredbe.*

Glasovati je jednostavno!

Glasovati možete ako ste strani građanin / građanka (uključujući građane EU-e/ ili osobe bez državljanstva), ako imate više od 18 godina stari i najmanje tri mjeseca imate prijavljeno prvo mjesto prebivališta. Nekoliko tjedana neposredno prije izbora dobit ćete obavještajni listić o glasovanju, koji će sadržavati podatke o izbornim mjestima na kojima možete 29.11.2015. između 8.00 i 18.00 sati dati Vaš glas.

Za razliku od 1997. godine kad je svaki birač imao samo jedan glas, birači na izborima imaju onoliko glasova koliko je raspoloživih mjesta u Vijeću stranaca, dakle 31! To je uvedeno kako bi svaki birač mogao, ukoliko to želi, svakog pojedinog zastupnika u **Vijeću stranaca** birati poimence, potpuno zanemarujući stranke ili skupine koje su ih istaknule kao kandidate. Velika mana takve zamisli je ta što bi svaka skupina koja želi izaći na izbore morala imati 31 kandidata a k tomu još i sve podjednako dobre! Koliko je to neostvarivo uvidjeli su i sami tvorci takvog izbornog zakona pa su ostavili mogućnost i starog načina glasovanja, ipak s tom razlikom što jednoj stranci ili skupini ne dajemo kao prije samo jedan glas nego 31. koji se može, a što je i preporuka **Hrvatske kulturne zajednice**, - jednostavno dati Hrvatskoj listi.

Pripreme za ustanovljavanje Hrvatske liste su u toku. **Hrvatska kulturna zajednica** će prigodom skupova

- *povodom Svjetskog dana knjige, u četvrtak, 23. travnja 2015. god., u Visokoj školi - Hochschule RheinMain Gebäude A - Raum 112, Kurt-Schumacher-Ring 18, 65197 Wiesbaden, s početkom u 18:00 sati*
- *na literanoj tribini u okviru Eurpskoga tjedna, u utorak 5. svibnja 2015., godine u gradskom muzeju, Ellenbogengasse 3 – 7, 65183 Wiesbaden, s početkom u 18:00 sati*
- *na Internacionalnom ljetnom festivalu u Idsteinu u subotu, 13. lipnja rujna na König-Adolf-Trgu u Idsteinu, s početkom u 12:00 sati*
- *susretu zajednice na izletištu Platte, u nedjelju 21. lipnja 2015., s početkom u 14:00 sati*
- *na Internacionalnom ljetnom festivalu u Wiesbadenu u subotu, 12. rujna na Marktplatzu u Wiesbadenu, s početkom u 12:00 sati*

prirediti i podijeliti obavijesti o pripremi za organizaciju **Hrvatske liste** te pozvati sve hrvatske građane u Hessenu na izbore za **Vijeće stranaca** 2015. godine.

[] Red.

Čovjek vjekom s tobom bije boj. Ak bori se kraće ili dužje;
da najposlije položi oružje i žićem ti plati harač svoj. A ti
tvrda ko što kamen tvrd je smilila se nikom nijesi još.

Petar Preradović: *Oda Smrti*

IN MEMORIAM

fra IVICA ALILOVIĆ

(★25. 03 1938. - †18.08.2014.)

Dana 18.08.2014. preminuo je u bolnici Nova Bila naš dugogodišnji član fra Ivica Alilović, popularno nazvan Đimi.

Ivica je rođen u mjestu Rovna, župa Busovača/BiH. Roditelji Anto Alilović i Mara, rođena Gudelj, rodila je Ivicu kao prvo od desetero djece, osam sinova i dvije kćeri. Osnovnu školu pohađao je u školama općine Vitez. Godine 1952. odlazi u sjemenište Visoko, gdje pohađa i završava franjevačku klasičnu gimnaziju.. Franjevački habit oblači 14.07.1957. godine u Kraljevoj Sutjesci.

Nakon ređenja fra Ivica odlazi u Njemačku gdje, uz pastoralni rad, pohađa i završava teološki fakultet u Mönchengladbachu. Godinama je radio kao dušobrižnik u Njemačkoj. U rodnoj BiH obnašao je službu župnika u župi Dolac, a od 1979. do 1985. službu župnika i gvardijana u Fojnici. Nakon toga odlazi za župnika u Gornje Bogičevce i Okučane, a potom je djelovao i kao župnik u HKM Baja/Mađarska.

Fra Iovicu pamtimo kao dobrog franjevca i revnog svećenika. Za vrijeme službovanja u Njemačkoj puno je radio i uradio na karitativnom polju pomažući siromasima, posebno kao član dobrovorne udruge „Kruh sv. Ante“, a čiji je bio i dugogodišnji predsjednik. Nastojao je svima pomagati, pa su ga i nazvali „*leteći andeo*“. Svojim nastupom privlačio je ljude k sebi.

A često je znao reći: „*Postao sam svećenik da služim Božjem narodu.*“

Sv. Misu zadušnicu predvodio je kardinal Vinko Puljić 19. kolovoza 2014. Ukopni obred je vodio fra Lovro Gavran, provincijal Bosne Srebrne. U koncelebraciji je bilo preko 80 fratara i svećenika te mnoštvo vjernika iz Fojnice, Busovače, Viteza, Kiseljaka, Brestovskog, Sarajeva. Pokopan je na Karauli, među svojim fojničkim fratrima.

Bio je često i u našoj sredini kao dobri, druželjubivi fratar, koji nas je znao nasmijati i doprinijeti lijepom i ugodnom raspoloženju. Imao je snažan i ugodan glas. Nezaboravna je njegova izvedba, bilo uz pratnju ili acapella, „*U boj, u boj*“ iz Zajčeve opere „Nikola Šubić Zrinski“.

U Erbachu je na Misi zadušnici preko tisuću ljudi otpratilo fra. Ivicu.

„*Kad prijatelj ode za njim trag ostane. I praznina što boli. Boli do vriska!*“.
(Pjesnikinja Malkica Dugeč)

Dragi naš prijatelju fra Ivica, Đimi, Pater Johannes, počivaj u miru!

**Hrvatska kulturna zajednica
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
Wiesbaden
Pristupnica / Beitrittserklärung**

Ime i prezime / Vor-und Zuname:

Ulica i broj / Straße, Haus-Nr.:

Mjesto stanovanja / Wohnort:

Dan i mjesto rođenja / Geburtsdatum, Ort:

Zanimanje / Beruf:

Telefon, Mobilfunk, E-Mail:

Želim postati član Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden.

Ich möchte Mitglied der Kroatischen Kulturgemeinschaft werden.

.....
Mjesto i dan / Ort und Datum

.....
Potpis / Unterschrift

IMPRESSUM

RIJEĆ - glasnik Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden
DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT

Vol. XXV, Nr. 47, Wiesbaden, MMXV

Adresa / Adresse:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
c/o Ivica Košak, Ernst Töpfer-Str. 4, 65510 Idstein
Tel: +49(0)6126-8145, E-Mail: info@hkz-wi.de
<http://www.rijec.hkz-wi.de>

Nakladnik / Verleger:

Hrvatska kulturna zajednica e.V. Wiesbaden
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
V.I.S.d.P.: Ivica Košak, Ernst Töpfer-Str. 4, D-65510 Idstein
E-Mail. ivica.kosak@online.de

Glavna urednica / Redaktionsleitung

Ana Kramarić

Članovi redakcije / Redaktionsmitglieder

Ružica Matanić, Silvija Šljivić, Nada Višak,
Slaven Ljiljanić, Ivan Matotek, Jakov Rimac, Branko Višak

Suradnici / Miterbeiter

Aleksandra Brnetić, Marijana Dokozla, Marijana Erstić,
Katica Kiš, Rajko Radišić, Jela Šare

Graphik Design / Layout

Ivica Košak

Tisk / Druck

Klicks GmbH, Ziegelhüttenweg 4, 98693 Ilmenau

Rukopisi se ne vraćaju. Za sadržaj napisa odgovaraju autori.

Uredništvo se kao i izdavač ne mora nužno slagati s mišljenjem autora.

*Für unverlangt eingesandte Manuskripte übernehmen wir keine Haftung
und senden diese aus Zeit- und Kostengründen nicht zurück.*

*Für den Inhalt der Beiträge zeichnen die Autoren verantwortlich,
auch spiegelt dieser nicht immer unbedingt die Meinung der Redaktion wider.*

Vertrieb:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Oglasni / Anzeigen:

1/1S: 100 €, 1/2 S: 50 €, 1/4 S: 25 €, 1/8 S: 13 €

Oglas u boji – dvostruka cijena. Farbdruck - das Doppelte des Preises für S/W Druck

Banka / Bankverbindung:

Wiesbadener Volksbank e.G. Wiesbaden
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
IBAN: DE30510900000021280500
BIC: WIBADE5WXXX

RIJEĆ ISSN 2196-6109

Hrvatska nastava - ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՔԻՉԾԱԽԱՅԻՔ

Stella Tibold, 2. raz. Wiesbaden

Ivan Škegrov, 6. raz. Wiesbaden

Antun Gustav Matoš

(\diamond Tovarnik, 13. lipnja 1873. – \dagger Zagreb 17. Ožujka 1914.)

Hrvatski književnik koji je trgnuo hrvatsku književnost iz letargije provincijalizma i uveo je u maticu svjetske pisane riječ.

Skulptura *Matoš na klupi* je djelo kipara Ivana Kožarića, a čiji se odljevi nalaze u Sisku, Parizu i Zagrebu.

BR
Riječ

Vol. XXIV, Nr. 47, Wiesbaden MMXV

ISSN 2196-6109